

1129-III

48

M. OVŞANNIKOVA B. ÇEBİTAN
S. USAKOV A. ALEXANDROV

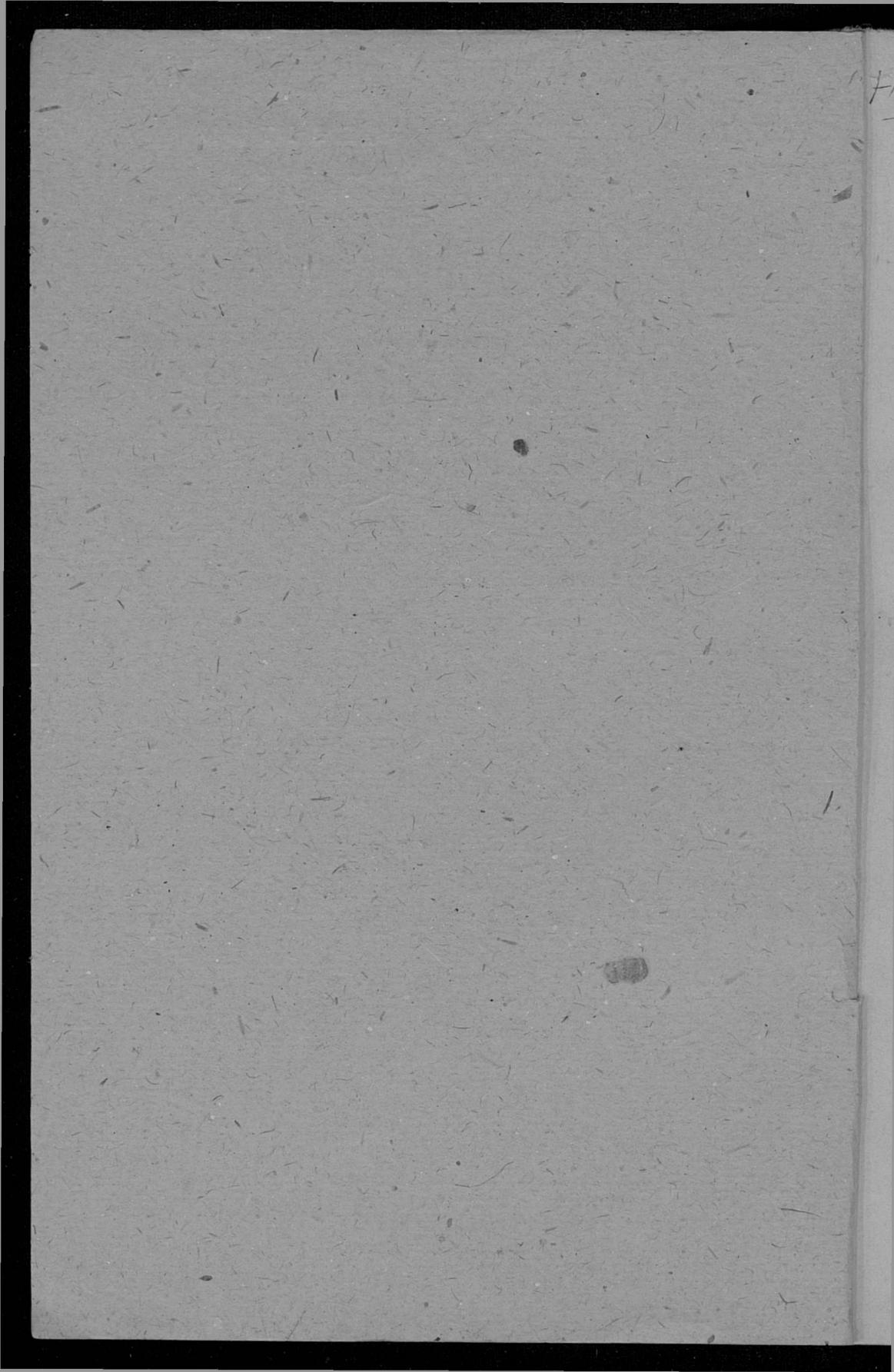
OBESTVOVEDENNƏ

NAÇALNƏJ DA 8ƏR SKOLALB
VELƏDÇAN KNIGA

I-ja ÇÄST

KOMI GOSIZDAT
SÝKTÝVKAR 1933

429-III
48

Коми-3
3-1980

M. OVŠANNIKOVA B. LEVITAN
S. UŠAKOV A. ALEKSANDROV

OBESTVOVEDENNÉ

NAÇALNÖJ DA SƏR SKOLALB
VELƏDÇAN KNIGA

I-ja ÇÄST

KOJMƏD VO VELƏDÇŞJASLB

Şuçmalesn' RFSR-sa NKP kollegijaen
Komıədə mə vənşədis
Kom OBLONO-sa urals
Komıedisn' F. Sadılin da Fedotov.

Г.П.Б. в Лнгр,
Ц. 1933 г.
АКТ № 808

№ 5575

KOMI GOSIZDAT
SÝKTÝVKAR 1933

9801-3

III-d voib I-ja čašť občestvovedenija učebnik výběp neposredstvenněja učebnicy rostovsa avtorjas - Ušakov da Aleksandrov jortjas.

Tajé avtorjasen lěšadom učebníkles medvozsa tekstsə tědčymen zemědělísny da vezlalism Ovšaṇnikova da Levitan jortjas, kodjas lěšadisny učebníkli muked kuim čašťe.

Světovna, myj načalněj da sér skolalib občestvovedenijem kuz učebníkta lěšadny abu kokni, mědká, kolá sijés pravěritib skolasa praktičeskéj iz výběp, ta vásna tajé učebníksa matyssa veladcan vo kezle suis lezny Narkompros kollegija, medom kolana sootdajas da vezlalomjas řužem větyn věčny sijés stabiličnějep.

М. ОВСЯННИКОВА В. ЛЕВИТАН
С. УШАКОВ А. АЛЕКСАНДРОВ

ОБЩЕСТВОВЕДЕНИЕ

УЧЕБНИК ДЛЯ НАЧАЛЬНОЙ
И СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Часть I

Третий год обучения

Допущен коллегией НКП РСФСР
Перевод утвержден зав. Коми Облено.

Ответ. редактор С. А. Сыскин.
Перевод Шадрина Ф. и Федорова Г.

Техн. редактор М. И. Шестаков
Художники И. Кулешов и А. Лаптев

Сдано в набор 1/VIII-33 г. Подписано к печати 19/VIII-33 Формат 62 × 93, 1/16
Тираж 8000 экз. Изд. 6 листов В печ. листе 39.904 знаков Заказ № 2421
Издание № 81. Уполн. Облита № А.—837

Типография Кomi ГИЗ-а г. Сыктывкар, Коммунистическая 2.

МЬJLA KOLƏ TƏDNЬ MIJANLBS VAZ OLƏM

Mijan stranañın vlaštbs roboçej da kreştanalən. Roboçej klass da sijə kommunist partija veşkədləm ulıñ mijan stranañasa uzałış jəz vyl nog teçənəl oləmsə. Najə strəitənə se-əm oləm, kəni oz lənə nartılışjas ni nartitanajas.

Mukəd stranajasın vlaštbs kapitalistjas kiñn. Kapitalistjas nəmzalittəg nartitənə roboçejjasəs da kreştanaəs.

Vojdər i mijan taz-zə vəvli. Vəli seeəm kad, kor mijan batjas da mamjas məsjas kuza vetlisnə pomeseikjaslən plet-jas da carskəj palaçjaslən nagajkajas. Vəvli kad, kor mijan batjas da mamjas evəs bırtəzəs şirkurda mırkəmən uza-lisnə pomeseikjaslı da kapitalistjaslı.

Jona dır da jona çorında tıskaslısnə mijan batjas da mamjas as virjuşjaskəd—sarkəd, pomeseikjaskəd da kapitalistjaskəd. Uzałış jəzəs mezdəm radi una şurs tıskaslışjas munlisnə dorəm ki-kokjasən Şıvər tujjas vəvti katargə da ssylkaə, kuvlisnə carskəj turmajasın da carskəj vişelicas-jas¹⁾ vılyń.

Vazsa velədigən mi tədmədam:

kəzi carskəj Roşsijañ ovlisnə da tıskaslısnə roboçejjas da kreştana;

kəzi najə vermisnə asşyńbs uvtırtışjassə.

Roboçej da kreştana vermisnə asşyńbs narlıtılışjassə sə vəsna, məj najə tıskən veşkədlis bolsevikjaslən kommunist partija—Lenin vozər jurnuədəmən.

Vazsa velədigən mi tədmədam:

Kəzi bolsevikjas uzałış jəzəs vajədisnə sarəs, pomeseikjasəs da kapitalistjasəs verməmə.

Tİs avu-na pomaşəma.

Kapitalişticeskəj stranajassa uzałış jəz, kommunist partijas veşkədləm ulıñ, nuədənə gerioçeskəj tıs kapitalistjaslış vlaştə putkılıtəm vəsna.

Mijan stranañın munan ızzəd strojkasə zişənə torknə mijan vrugjas.

¹⁾ Vişelica—mortəs zəgədan tasa şurja.

Stav stranajassa kapitalistjas daštənъ mijanlıь ranya da vojna.

Vrediteljas da kulakjas sujsənъ mijan fabrikjas da zavodjasə, elektrostancijajasə, saxtajasə, kolxozjasə da sovxozijasə, i ziłənъ kiştiy mijanlış vəçəm-uzaləmtor.

Kor mi sura kutam tədnъ, kъzi tъskaslisnъ da vermbolisnъ vragjasəs mijan batjas da mamjas, seki mi şammam:

aygъzъka vermavnъ assыnъm vragjasəs,

aygъzъka straitnъ vyl oləm,—sizi, kъzi velədis Lenin da kъzi velədə Stalin,

loam medsur tъskasbşjasən stav mir paştalabs roboçaj da krestana verməm vəsna.

I. KREPOSTNƏJ PRAVA DƏRJI UZALŞ JƏZLƏN OLƏM.

1 §. Krepostnəj əvəla.

1861-d voəz Rossijanın vəqli krepostnəj prava. Stranash stav tıuś, ıvzd ozyrılnıb i vlaştıb vəli sar da pomesəikjas kılıb. Ünzyk olışbs seki vəvlınb krepostnəj krestana da krepostnəj remeşlenlikjas.

Pomesəikjas vladejtisnə krestanaən kəzİ as sobstvennostən.

Asşınbıs koner-kod ovməsjassə krestana nuədlisnə possidik mu torpərigjas vılyp. Tağə tujassə kutlisnə pomesəikjas-zə.

Med kət kueəm loka vəli krestanalıb ovşə, no najə ez verməvnə tınnıb pomesəik doruş.

Vo gəgər-çəz as şemjałskəd krestanın uzavlis pomesəik vıle: gərlis sılbıs musə, ıekbvlis vižjassə, təzdbışis sıskət gəgər.

Uzaləmşıb ənekuəm uzdon krestanalıb ez şetliyń. Pomesəik-barın vıle ta noga uzaləməd suşılıs barseinən.

Şəkəd vəqli izavnlı krestanınlı barın vıle. Ünzyk kadsə krestana izavnlısnə pomesəik vıle. As ovməsas-zə krepostnəj krestanın verməvlis izavnlı səmən vojjasın da praznik lunjasə.

Seeəm pomesəikjas, kodjaslən tıuś vəli oməl da şetlis içət urozaj, asşınbıs krestanasə lezavlisnə nazetka vıle. Krestana munavlisnə izavnlı şədliua mestavlıvsə pomesəikjas orda libə karjasə. Seeəm krepostnəjjaslı loə vəli tınpınlı pomesəikəslə obrok¹).

Obrokjasıbd vəvlınb seeəm gytışəs, tıj pomesəikjas krestanınlış eəkəda stav nazetkasə tırdıqvlısnə.

1) Mıptınlı ovlok—sijə loə, tıj pomesəik ovməsən uzaləm pıddı tınpınlı produktajasən ıvə şemən.

Krepostnəj kreştana uzavlisnъ pomeseik ordыn kerka-jasъn-i, usadvajasъn-i. Seeäm krepostnəjjasъd suşvlisnъ dvorovəjjasən. Dvorovəj kreştana kiň ez vəv mu raj. I izal-ləmşsъ nalъ ղekueəma ez tıptəvlyń. Pomeseik səmtyń verdlis najəs, da-i verdlis—eşgniş pətən!

Dvorovəjjas uzavlisnъ lakejjasən, povarjasən (puşş-pə-zashşjasən), koñukjasən. Dvorovəjjas rəvstən vəlinъ i re-meslençikjas: kuzneçjas, plətñikjas, sornikjas¹). Pomeseicəj usadvaad pəsti stav torjıs vəqli asvəçəm, krepostnəj remeslençikjasən vəcəm. Ozıgzık pomeseikjas dvorovəjjassə kut-lisnъ una şo mortəz. Pomeseikləş 3—5 morta şemjaəs vəli starajtən-vizən 20—30 mort slugajas.

Saltıçixa pomeseica nəjtə krepostnəjjasəs.

Krepostnəj kreştana vəlinъ pomeseik kiň seeäm-zə çast-nəj sobstvennostən, kyzı-i kəluj. Pomeseikjasъd tıj-okota na vylın vəçlisnъ. Sek dırşa zakonjas şerti pomeseik ver-tıvlis kreştanatə vuzavlyń. Krepostnəj kreştanaən targujt-

¹) Sornikjas—şijəszavod vurşjas.

lisnъ siз-zә, kъzi i libәj mukәdpelәs vuzәsjasәn. Kreştanaәs vuzavlisnъ zoñ şiktjasәn, şemjajasәn i әtkәn-әtkәn. Kreştanaәs vuzavligәn pomeseik unapş vәli şemjajassә razipelি torjәdlv'lә. Bañsә, suam, vuzalis, a şemjassә as ordas kolis. Әti şemjalbş çeladşә vuzavlis torja-torja pomeseikjasль, nem kezlә torjәdlis najәs aj-mam dorşls. Mortjaslәn donыs ez vәv vуbъn. Mukәd dyrji bur rәda pon vуbъ pomeseik şetlвлis veñ una krepostnәj şemja, libә-zә zoñ şikt.

Krepostnәjjasәs suditlвлis da nakazitlвлis pomeseikъs аcъs. Murtsa-kә tъztor şurъstas-i, kreştaqinәs bara-nin rozgaalәnъ dә pletalәnъ kulәm vуjәz. Eäkьda vәli veşkьda vi-jemәz nәjtләnъ.

Әti pomeseica—Saltbçixa—as kinas vijis assъs 75 krepostnәjәs. Kueämkә kreştaqin-kә vәli tъzmъstas sъ vozъn, Saltbçixa nәjtas sijәs vъgyltanәn juras kuçkalәmәn, eäktas sojnъ tojәm şteklә, verdas sola şeldiәn da ignalas pәs rъv-şanә zoñ sutki kezlә—kapla va şettәg, da s. v.

Pomeseikәn lok noga vizәm obraseajtçәm vуbъ kreştanaль oz vәli poz noraşnъ. Noraşemtъs-kә kъzkә volвлis vlaştjasәz, seki vәli aşpъssә-zә kreştanасә tъzdәnъ—tъz-dәnъ sәmъn sъ radi, tъjla barin vуbъ noraşnъsә lьştlisnъ najә.

Pomeseik verмвлis ne sәmъn zver şanәn pәjtnъ kreştanaәs, sijә siз-zә verмвлis najәs turmaә şujnъ, katargaә ьstъnъ.

Kvuzbätmjasaskәd pomeseikjas nәsta vәli so tъj vәcәnъ: krepostnәjjasәs saldatavnъ ьstәnъ. A saldatskәj sluzbaud seksha kadnad ңuzavlis kъz vit vo. Armijaн vәvli terpitnъ pozтәm disciplina. Seksha armijaн vәli vъvti çorъda nakazitnъ—nәjtләnъ rozgajasәn, zorjasәn, kәrt sompoljasәn, vәtlәnъ stroj rъg¹). Soç kreştaqin, saldatad veşkalәm вәrъn, vergәdçylis gortә. A kodjaskә kәt-i kollinъ lovjaәn kъzvit voşa sluzba вәras, as şiktas najә volisnъ vişbş, sojmәm starikjasәn, kodjas ez-nin sogtъnъ nәkuqeam uz vуbъ.

1) Vәtільпъ stroj rъg—kъk raden suvtәm saldatjas serenga kosted vәt-lәm; saldatjas sek vәli kolә bedjasәn libә sompoljasәn kuçkavnъ tъzä mortsa.

Krepostnəjjasəs vuzaləm jılys sekşa gazetjasış boşəm juərtasjas:

1. Vuzavşənə dvorovəj maşterovəj mortjas, tıvkıdnas—burəş: 2 portnəj, sapoznik, çasoveik, pekar, karetnik, koleşnik, rezçik, zələtar da 2 kütər; najəs adzıvnp da don jılys tədmədnp pozə pomeseik ordyn, 51-əd № kerkayp, 3-əd jukənsa 4-əd kvartalın. Seni-zə vuzavşənə 3 tom vəv, 1 zərevəc, 2 mərin da 50 pon.

2. Vuzavşə 20 arəsa, miça çuzəma, sprovora nıv da zev şüş da jon kəvyla.

2 §. Viçko—krepostnıkjasəs dorjış.

Ez səmən pomeseikjas kutlınp krepostnəjjastə. Manastırjas da viçkojas siž-zə kutlisnp-vizlisnp krepostnəj kreştanaəs. Popjas da manakjas bura sluzitlisnp sar da pomeseikjasla. Najə otsavlisp krepostnəj kreştanaəs kəvzəşjasən viziñ-kutnp. Seeəm kreştanaatə, kodjas ez tıgtımən zişa izavlınp as gospodajasış vylə, najə vek povzədlisnp „jen nakazañqəen“.

Sar da pomeseikjas bədnog ziñisnp, medüm strəitnp kyz pozə unzıñk vyl manastırjas da viçkojas. Najə ozıga koznavlisnp assınpas vernəj slugajassə—popjassə da manakjassə. Jona gırgıñ mujas pomeseikjas şetlüvlisnp viçkojasla. Viçko mujas vylən izavlisnp krepostnəjjas, a urozajşə boşlisnp popjas.

Manastırjasla-zə sar şetlüvlis pravo kutnp assınpas krepostnəj kreştanaəs. Manastırjas ordyn vəvlinp una şurs gektar mujas da una das şurs krepostnəj kreştana. Şuamkət, Troickoşergijevskəj manastırlən (Moskva oblastınp) vəvli 106 şurs krepostnəj. Manastırskəj krepostnəj kreştanaəs eəe-zə puadlisnp barseina. Nalən oləmtəs vəvli seeəm-zə şəkədən, kucəm şəkəd vəvli oləmtəs pomeseicəj kreştanaən.

3 §. Şirkurbd oləm.

Gavrilovna vəvə əni kolxozınp olə. No sijə bura-na pomnitə, kyzı ovşyılıs sıly i sly aj-mamatıslə, kor najə, vəlinp krepostnəj kreştanaən.

Radejtə Gavrilovna viştavlyńcə çəladıb vaz kad jyłs. So i əni Gavrilovna gəgər çukörtçisnə pionerjas, ləşədçisnə kəvzəstnə krepostnəj prava dırşa kreştana oləm jyłs.

— Me zola-na vəli, kor menə mamkəd ətləyn vuzalıs-pı,—termastəg zavodit is viştavny Gavrilovna.

— Kyz-nə sız—vuzalıs-pı?—ez terpit da jualis Nada.

— A te kəvzə, en tork. Vəlim mi krepostnəjjasən Makarovjas gospoda ordən. Bat vəvli kuçerən, a menam maməj kurəgjas bərsha vizədis. A mijan barinbd, Makarovbd, vəvti jona jılıvlis. Vəvli juşas-da, pistoletəş İlyşən ponda. Ətçəd əsinulas əti dətinaəs—Miskaəs, pəvarlı otsaşəs, kuvətəzəs İlyis.

Krepostnəjjasəs vuzaləm.

No, vot: vetlis mijan barinbd Gribuçino şiktə. Seni səbəb şələmnylas kukanjas voəmaəs da ədevnə okota loəma. A Gribuçinin barinlb seki kovməma kurəg viziş. So-i vezşisini sessə. Ajə da menam vokjas Makarov barin ordə koğisnə, a menə da maməs—Gribuçinə nuişnə.

Menam maməj rizəsçanən tuplaşis, kevmışis, mədəm verəsəskəd da piyanıskəd ətləyn ovnə lezisnə; əlinəm ez otsav...

Jona şekbd i gaztəm vəli mijanlb ovnə Gribuçinoad. Vojdərsə menam maməj gazaə ovlis. A tanı kokjelas ədva

sulałə, oməltçis... Mukəd dərji topədas menə as morəs vər-das da-i sərtmən pondas stav tusanas...

Regəd i sog vois. Gaskə maməj ez təgtymən vizəd-li, məjkə mədtor vəsna-li, no şilə-piyan¹) kuşavın pondisnə. Məda-məd vərşaabs sizi i uşalənə-kulənə... Prikazçik vidçə, kinas senaşə.

— Lok vylə,—suə,—kurəgjassə vijalan. No-da, çəvəl, te en-na-əd veşkavlı mijan giñəə.

A giñə jıls vəli kəvşənə strasnəj şornijas. Vəli seni seeəm dvor, vəd bokşan zizəd zaborən poeəma. Vylizək mestəə vəli ləşədəma barinlə pukalanin—kreslə. Kreslə vylad pukşas sijə da i pondas süd-rasprava nuədnə. Mukəd dərji mi, posni çəladjas, vorsam giñə doras daj kylam za-borka sajəs loknoga gorzəm, ojzəm-vərdəm,—a barinlən gələsəs—purtkod leçəd:

— Sodtə, nəsta sodtə! En zalit, sodtə!...

Una vojjas eg uzlıb prikazçik kəvjas vərən. Vek dumajti: neuzeli, mişa i menşəm maməs lok, strasnəj kartaa-nuasnə?... A şilə-piyanəd, vylə narosnə, kulənə i kulənə.

Ətçəd loktis prikazçikəd mam ordə da suis:

— Barin korə tenə kəvviznə. Myjla stav kurəgsə vijalin?

Açəs şeralə, vylə radlə.

Kotərti me mam vərşa, vərda, gorza... No kor prikazçikəs pürtis sijəs əgrada sajə da klopkəmən pədlalis ezes-sə,—me rəsji.

Rəsji me, kılıçə şinjas vizədənə, səmən med ylation, səmən med mamləs gorzəmsə—estən, şen sajas gorzəmsə,—eg vermə kəvnə.

Şor vojyp-ənin gortə pişkədçi. Mamə kujlə volpaş vylən sənisiad, oz vərzəst. Me titkirtçi-yodi zozə, kerka peleşə, da unmovşı.

Asəvnas—menam maməj avi, avi i avi...

Verzəma vəlajas uskədçisnə maməs korşnə, volisnə və-bajas, ojzisnə... „Rəsjis, burakə. Ok, kəjasnə-əd! Konərlə, ne-ənin ovnə sesşa... Rəsjişjasədlə barinəd oz prəseajt“.

A me veşig vərdənə dugdi, iz moz pukala peleşən. Kuz-luntır əlinəm eg şoju.

¹) Şilə-piyan—kurəg piyan.

Ez adzъпь меншъп тамъп. Мәsvizъжас șorňitâпъ вѣli, вѣтѣ ju dorъп sij   adzълѣма  , burak  , va   v  jt  ma. Siz   i vosi menam tam  ju  rt  g-vi  tt  g. A bat  s me sess   eg-z  -  nин adzъv. Regъd m  st barinъп sij   setis saldat  . K  z vo   z sluzitis sij   saldat  n da sess   vojna v  las i u  .

Koli t  l  s mam vos  m в  tъп. I vot barinъп plemjan- ni  ca  s   st   zev   zbd ponj  s,   zbd pozj   j  rsit  m  n. Zev san pon—vis  dpnъп v  d  n   ub  . Plut  n   imtlisn  .

Dvorov  jjasъп t  n  m i su  n  :

— Vuzal  ma  s ten  , pon v  l   vez  ma  s, regъd pi  n  :

Zby   siz v  l  ma. Barin plemjani  ca  dl  , tani g  st  titig  s, menam vo  ema   l  l  m  v  las. Sij   mort  s, kodi tat  e Plut n  ma pon  t   vajis, bo  tis men     r  sbs da nui   v  l   v  g  n  a din  .

Da,   ek  d mijan ol  mъп v  vli. Vuzavlisi   mijan  s. Vezlavli  n   pem  sjas v  l  . Narlit  c  vli  n   krepostn  ejjas v  l  n pomeseikjas,—pomalis ass  s vi  ts   Gavrilovna.

4 §. Krepostn  ej fabrika v  lyп.

Med  m sod  n   ass  n  s doxodjass  , XVIII nem rot  m pomeseikjas kutisn   str  itn   fabrikajas. Sij   fabrikajas ez v  n  n     pija kod  s. Krepostn  ej fabrika v  lyп masinaj  s p  sti ez v  vli  n  . K  zv  n  n u  z   v  clisn   ki  n, ki v  pn  n. Fabrikjas v  lyп v  clisn     a  q  s spirit, vurun  s v  clisn   noj da s. v. Uzavlisi  n   sij   fabrikjas v  lyп siz-z   krepostn  ej kre  t  ana. Barseina nu  d  m р  q  di pomeseikjas   stavlisi  n   naj   as fabrika v  lan  s.

Krepostn  ej fabrika v  lyп u  zavni  d v  vli jona   ek  d. 16-18   as d  bra u  zavli  n   krepostn  ejjas sutki  n da sojt  c  vt  g. Lo  -k   v  li   s  vka k  t murt  a   zda, naj   nemza  itt  ma n  jti  sн  . Uzalan uslovij  jas  s v  vlin   jona lok  s. Stanok-jass   v  li suvt  dl  ma zesk  da. Zola   sinjas р  t jona eea jug  r р  t  . G  g  r najt. S  n  d  s duka, pez.

Fabrika v  lyп barseina pi  s krepostn  ej kre  t  ana zik ez vermy  n   u  zavni   as ov  m  san  s. Naj   g  lmisn  , r  z  rit  c  isn  , ry  zal  s rovo  c  jjas   p  risn  .

Kor krepostn  ej-robo  c  j   lo   v  li po  t  m  -  nин   ek  d ov- ny  , seki sij   p  s  jylis. No p  s  jy  t   p  t-  -  nин v  li adz  n   da fabrika v  las v  t vaj  d  n  . Seki-  nин loknog s  k  d v  clisn  ,

med eæe-i mukəd govoçejjasıb povzasiń. Pysjıştə kułemtv-jəz nəjtisın, sessa turmaə sujlisın.

Əekkəda ovlis, myj fabrika výlyp barseina nuədəş krepotnəjjastə pomeseikjas vuzavlıvlisın kupeçjasıb fabrikaś-kəd ətləyn. I seki krepostnəjjasıbdı stav oləm çəzəs kov-mıvlis uzańı kupeçən nəvəm fabrika výlyp.

Krepostnəjjas uzavlisın eæe i rudnikjasıb da zavodjasıń, kəni perjyvlisın ruda da artmədlisın metall. Torja una seeəm zavodjasıbd vəvlıń Uralıń. Na ryekeş unzık zavod-sə kutlisın ez pomeseikjas da kupeçjas, a gosudarstvo. Zavodskəj kreşana voçəzəş myjdakə kadsə uzavlisın gortjasas, a mukəd kadsə—zavodıń. Taəəm krepostnəjjasıb mu-kədjas şerti ovşıvlis nəsta-na şəkədzıka.

5 §. Carskəj Roşsija—narodjasıb turma.

Car da pomeseikjas ez-na pətlyń səmən roç kreşana-əs uvtırtəmən da grabitəmən. Una vir kiştan vojnajas rıg vəli vermaləma tatarəs, baskirjasəs, čuvasjasəs, kalmykjasəs, mordvaəs, şıbırsa jəzjasəs, ukraincəs, belorussjasəs, Vojvıń Kavkazsa gorcəsəs, daj una-na mukədəs.

Stav tajə nacionałnoştjassə nemzalittəma grabitlisın da uvtırtlisın. Dontəm don vylə, pərjədləmən, vina vylə, na-gajkaən nəjtəmən carskəj cinoñikjas da pomeseikjas myrd-qavlisın medbur mujassə uvtırtəm nacionałnoştjasıb. Myrd-dəm mujas loisın pomeseikjas sobstvennoştən.

Zavojjtəm—myrdəm mujasın pozlis tərgujtnı səmən roç kupeçjasıb. Uvtırtəm nacionałnoştjasıb vəli zapretitəma tərgujtnı ne səmən karjasıń, no i şiktjasıń. Pomeseikjas vərnubti vyl mestajasə loktan roç kupeçjas ədjə zev ozıg-mıvlisın.

Pomeseikjas da kapitalistjas vərsa myrdəm mujas vylə munılvlisın popjas-i. Venəm-pəkəritəm nacionałnoştjastə na-jə myrdən eəktəvlisın primitiv pravoslavnəj vera. Kodi pırtçəmşəs ətkazitçə vəli, pletən nəjtisın. A embursə nałş myrdqəvlisın, libə paşjisın.

Uvtırtəm nacionałnoştjasıb kypədçəmjassə nemzalittəg pədtəvlisın. Carskəj pravitełstvo ziłə vəli məda-məd vylə ləgədnı da uşədnı torja nacionałnoştjasəs. Sijə vəli velədə nenaviqitnı, ətdortnı jevrejjasəs. Armjanaəs uşədlis gruzinjas

вълә, турокjasəs—armijana вълә, baskirjasəs—kirgizjas вълә да s. v.

Эти шикас язес мәд яз вълә ишәдәмән carskaj pravitelestvo ziilis padmәdnь изальш язлыш вънсә да кеҗеднъ најес carskaj strojkәd vermaşemтьш. Primer, 1755 воc roc pomeseikjasль panьd kырәдçыләn baskirjas pъsjisnъ Kirgizijaә. Najә kәsjisnъ etuntcьnъ kirgizjaskәd da etvynen tuppъ roc krepoştnikjas вълә. No carskaj pravitelestvo kirgizjassә iшәdis baskirjas вълә. Kirgizjas myrdisnъ baskirjasль stavsa, myrdisnъ veşigtә gәtъrjassә içeladсә, a aşпissә baskirjassә vәtлишнъ kirgizskaj ştepjasьш.

Не-roc nacionałnošta изальш язләn olәmтьш вәli kъk pев şekbed, сь вәсна, myj najes naritlismъ car çinovnikjas-i, roc pomeseikjas-i, aslanь ozъrjasnъ-i.

Meçәn, kresten da ыләdçәmәn tazi car, pomeseikjas, kupeçjas da popjas boştisnъ as kipodulanь, utvürtlisnъ вълыш-въл язес. Carskaj Roşsija вәli utvürtem nacionałnostjasль turma.

Juaşanjas.

1. Къзи ovlisnъ krepostnәj kreşтana?
2. Myj loә barseina da obrok?
3. Къзи kәzainavlis pomeseik as krepostnәjjas въльп?
4. Къзи eksploatirujtlisnъ krepostnәj говоçejjasә?

II. KREŞTANALӘN POMESEIKJASЛЬ PANЬDA ТЬ8.

6 §. Carlәn vlašt—krepoştnikjaslәn vlašt.

Car вәvli medozыr pomeseikәn. Сь вәсна carskaj vlašt dorjyvlis pomeseikjasль interesjassә.

Krepostnәj kreşтanaәs da roboçejjasәs utvürtem mogьs carlәn da pomeseikjaslәn вәvlinъ çinovnikjas, oficerjas, vojska, pәlicija, sud i turmajas.

Carskaj armijan naealníkjasnas вәvlinъ dvorana-pomeseikjas.

Popjas вәvlinъ car vlaštlan medbur slugajasәn. Najә otsavlismъ carъ da pomeseikъ kreşтanaәs utvürtinъ. Viçko вѣdnog dorjyvlis krepostnәj pәradokjassә. Lunьş-lun popjas.

dolılışń krestanań, medym pańe klyvzastń caras da pomes-eikjasəs. I popjaslań ta noga pez, predałeskəj už puédemşəs krestanaəs aşnəssə-zə eäktəvlisń tıntışń. Popjas kustəvlisń krestanaəs da ozırtıvlisń.

7 §. Krestanalən kypədçyləmjas.

Kor krepostnəjjaslań pomes-eik ordyn oləmşəs vəli loəpoztəm şekəd, unaen na ryeckyş, medym tıppı şekəd oləmşəs, ryejavlisń. Ryejəm krepostnəjjas vətlədilisń vərjas ryeeti da ızyd tujjas kuzta, ovlisń grabitəmən da rəzvojən. Ətkytyń krepostnəjjas ryejavlisń Volga vylə, Don vylə da Uralə. Seeəm krestanatə sulvilisń kazakjassən. Nekueəm nakazańqə ez vermyv ryejəmş kutń matəvoəm mücütçan krestanaəs.

Carskəj sluzba vylə mədədəm.

To seni, to tani krestana pərvstən kypətəvlisń volnen-nəjas. Krepostnəjjas kypətəvlisń pomes-eikjaslań panbd. Ter-reñəs petəm krestana eäkeda viləvlisń assıpıs pomes-eikjassə.

So kъzi vištalо ēti seсem kъrēdçem jvşs dede-kolxoznik

— Ėtryr vois prikaz rekrutjasē¹⁾ voštəm jylyş—sarlı saldatjasēs ьstəm jylyş. Kodəs ьstıny saldatə—tajətor vəli pomeseik sajyn.

Sekdýrsa kadjasnad saldatskəj sluzba dyr kъşsvlis, jona şekbd vəvli. Una jəzlyş oləmsə setçə şujlisn. Kodəs kuləməz nəjtisn, kodəs kalectə pərtisn. Saldatə kolledlisn guə moz.

So, barin-pomeseikbd as dinas burmistrē²⁾ çukəstis.

— Kodəs saldatə şetn?—jualis.

Burmistrbd menə terpitn ez vermyv. Me mərtbd şmel vəvli, pravdatə vədənlə veşkəda şinmas viştavli. Sı vəsna-i ez radejt menə burmistrb.

Indis me vylə burmistrb:

— Kolə,—suə,—taşan voşşyp.

Vajədisn mijanəs, rekrutjasēs stavnıməs, barskəj kerka dina. A mijan vərsa vərdigtlər da ojzigtılıji kotərtis mijan rədqa.

Menə medvozza mortəs barin dinə korisn.

— Mıjsama-nə eşkə şornijas nuədan şiktas?—ləknogən menə panədalıs barinbd.

— Şorñita, kъzi i stav jəzbs şorñitən,—kъvvizi sıb.

— Kərtavn tajəs!—gorədis barinbd.

Kъzi-taj menə kərtavn pondisn, menam maməj barin-ıkkulas uşkədçis.

Kevmyşə, korə, şinvanas ojdəma. Stav rədqaej sı vərşa barinlb kokulas uşkədçis.

A barin nəsta-na skərmis.

Vizəda, a sijə menşət maməs i stav rədqaes, kodjas sı vozvılyp vəli rizəşçaşaşəmaş, pondis pez pletnas jur kuztanıb i spina kuztanıb səgtədlyp... A menam mam vəli vişyş, pərəş-nin...

Eg me vermy terpitn, zelədçi, myj tyrmis vylə. Kərtədəş vermi mezdbşn. Uşkədçi barin vylə, liçkışi... A sekı i mukədjas səzisn. Kvaṭitisn barinsə, kərtalısın da ju dorə letçədisn. Seni i pom sıb vois...

Vois naealstvo. Rasprava voştis, vir pondis kişşyp...

¹⁾ Rekrut—kreştanın, krepostnəj stroj dyrji, kodəs voştisn carskəj vojen-nəj sluzba vylə.

²⁾ Burmistr—pomeek imenqəe veşkədləs.

Mi vərə pəsјim. Vojjasnas uşlaşım barskəj usadvajas vylə. Grəmitim, əztalim, a mukəd kadsə vətən zəvşəsim.

Seşşa vojskaen voisnъ, medym tijanəs kypnъ. Menə jurnuədəşən İeffənъ vəli. Bəzd don naealstvoys kəşjəşəma vəli menam jur vylə. Kovnis təpəm pəsјyplı bili mujasə.

Kołis una, una vo. Pərgəşən-qın vərsə bergədçi. A əni, so taj, udajtçis-i vyl oləm strəitnъ.

8 §. Razinlən vosstanqə.

250 vo sajas İbbilis kreştanalən vosstanqə: najə kyrədçəvlisnъ krepoştnikjaslıq rəpəd.

Kyrədisnъ tajə vosstanqəsə gəl kazakjas, kodjas vəlinъ medşasə pəsјəm krepostnəjjas. A na dina ətlaaşisnъ Volga pələnəş krepostnəj kreştana da rəkəritəm jəzjas: baskirjas, totara, čuvajas, mordva, mari. Vosstanqənas veşkədlis kazak Ştepan Razin.

Razin munis pomeseikjaslıq rəpəd, kupeçjaslıq da car-skəj činovnikjaslıq rəpəd. Sijə vermis boştnъ vel una kar: Caricyn (əniija Stalingrad), Astraxan, Saratov, Samara. Mırdəm karjasınlıq da usadvajasınlıq Razin vezlalis carlış, činovnikjaslış da pomeseikjaslış vlaştə. Olüşjassə vəli javitəma vələnəj kazakjasən. A vlaştə vəli şetəma kazackəj „krugly“ da razinəc-naealniklə.

Pomeseikjaslış, popjaslış da kupeçjaslış embursə razinəcjas juklisnъ kyrədçəşjas kostən da mestavəvsə gəl kreştana kostən. Carskəj činovnikjasəs, pomeseikjasəs da kupeçjasəs kazñitlisnъ, lıbə jərsithlisnъ turmaə.

Jona povzisnъ car da pomeseikjas. Najə kyrədisnъ bəzd vojennej vyl Razin „golbala“¹⁾ rəpəd. No ez vəv zev koknı najəs vermən. Carlış vojskasə unəş zugədlisnъ kyrədçəm jəzəs. İ səmən Simbirsk kar ulınp (əni Uljanovsk) una lıda, bura velədçəm da bur əruzjəa car vojska venisnъ Razinəs.

Razinləş kyrədçəmsə vəli pədtəma vir pəsekə. Una şurs razincəsəs kazñitlisnъ, vədnog nəjtisnъ, majəg jylə saekalisnъ, dəska berdə kərttuvjəsən tuvjavlisnъ. Nalış perjavlisnъ şin-jassə, pırgas çaskədavlisnъ, kijassə keravlisnъ.

1) Golba — bednəta.

Açsıs Stepan Razin pısjis Don ju vylə. No seni sijəs ozyr kazakjas kylisnə da şetisnə sar vlaştı. Sijəs kərt kletkae şujemən, dorəmən vajisnə Moskvaə.

Kažnitəm vozvylən Razinəs vədnog zev jona müçitisi. No qıñeməs ez pov gəl kreşanalən da gəl kazakjasən vozd. Veşig ətçəd ez ojəstə, veşig əti kıl ez su sijə car palaçjası. Siz-zə çorıda Razin terpitis assəs jona şekd kazınsə—sijəs nol pejə keralisnə.

Jesəə jona-na dır Razin otradlən kolaşjasəs povzədlisnə pomeseikjasəs da carçinovnikjasəs, kılıçəz vərti roməz ez vərədnən najəs carskəj vojska.

9 §. Pugaçovlən vosstanı.

Razin vosstanı vərgən şo vo mıştı, 1773-d voyn, ləvis vyl, nəsta ızyndızk kırədçəm kreşanalən. Tajə kırədçəmas jurnuədəşən vəli donskəj kazak—Jemellan Pugaçov.

Pugaçov sluzitlis carskəj armijaṇ. Pomeseik-oficerjası podçınajtçılıq okotittəm vəsna pısjis armijaş da vətlədlis stav Roşsija paştala. Sijə vizədis gəljas oləm vylə da dumajtis sə jılyş, kyz eşkə mezdińnən najəs krepostnəj nevəla ulış.

Kavkazın Pugaçovəs kylisnə da şujisnə turmaə. No turmaşs sijə pısjis. Sıkəd eee pısjis sijəs stərəzitəş saldatı. Sə vərgən Pugaçov javitcisin Uralı. Tani sə gəgər pondisnə tərəva çukərtçılık-kotyrtçılıq stav jəzəs, kodjaslı şəkəd vəli ovnı krepostnəj pəradokjas dırji.

A şekəda olışjasəs una vəli. Krepostnəjjasən oləməs seki nəsta-nın oməltcis. Barseina loi nəsta-nın şekəd. Oməlziķa pondisnə ovnı Ural berdsə da Volga berdsə nəroç jəzjas. Najəs vek-ətarə jopzıķa pondisnə grabitnə da uvtırtı pomeseikjas, çinovnikjas, kupeçjas da popjas.

Pugaçov gəgər kotyrtçılıq krepostnəj kreşana, kazakjas, krepostnəj robocəjjas, karsa gəl jəz da uvtırtı jəzjas. Torja-nın unaen vəlinə kırədçəm baskirjas. Kırədçəm jəz ushədçisnə pomeseikjas vylə. Əti-məd vərşa kutisnə şetçılıq krepostjas. Pugaçovlə panəd ıstəm saldatjas unaen vuzisnə Pugaçov ordə.

İzəd otsəg pugaçovcısı şetisnə uralsa krepostnəj roboçejjas. Najə kişalisnə naşı puskajas da jadrajas. Artillerist-

jasən vəvlıńı urałskəj zavodjasıńı uzałış krepostnəj roboçejjas.

Kırpədçəşjas pəvstıńı roboçejjas vəlinıńı medsoznatelnəjəs, medvezəraəs. Kırpədçəmən jurnuədəşjas pəvstıńı, Pugaçovsəs əpriç, torja jona petkədçisnıńı şamlunnas da çorğıda sulaləmnas roboçejjas—Beloborodov, Xlopusa da baskir Salavat Julajev.

Stav Povolzjejs, kəni vəli vek-na pomnítənńı Ražinləş kırpədçvləmsə, suvtis Pugaçov dor.

Pugaçov rasprasrajtçə pomeseikjaskəd.

Kızı i Ražin, Pugaçov şetalis kreşanalıńı musə da embursə pomeseikjaslıńı, bırədalıs krepostnəj pəradokjas, nəmzalittəg bırədis roboçejjaslıńı da kreşanalıńı vragjassə. Una şursjasən çukərtçisnıńı kreşana Pugaçov znamja ulə. To tan, to seni vəli əzjalənńı pomeseikjaslən usadıbajasıńı.

Pomeseikjas jona povzisnıńı. Naja pısjalisnıńı sər gubernajasə, Moskvaə, Pişirə.

Moskvańı olıś krepostnəj kreşana, roboçejjas da posni remesleniňkjas radlıgtır vidçışisnıńı Pugaçovəs. Kiňş-kiňş vetlədlisnıńı ıstovkajas. ıstovkajasın Pugaçov javitalis aslas voəm jılyş, viştavlıs, myj regyed-nın voas pom krepostnəj nevəlalıńı.

Car praviteľstvo ьстис ьзъд vojennej vъn Pugačovlъ ranođ.

Sarepta kar ulъn pugačovcъs jona čorъda zugedisnъ. Pugačov rъbjis štepə. Razinəs moz-zə sijs kъjisnъ ozъr kazakjas, šetisnъ car vlaštł.

Pugačovəs, kъzi i šo vo sajyn Razinəs, kert kletka pъekе ūjémén vajedisnъ Moskvaə, dyr mučitispnъ i vərgyn kaznitispnъ. Razin moz-zə Pugačov jona čorъda terpitis stav pъtkajassə da kaznəsə.

Pugačovlъs kъrədçəmsə veli pədtəma nəmzalittəma. Una şiktjasəs zikəz zugedisnъ car vlaštłen karatełnəj otradjasəs. Mirtujas pələn veli suvtədaləma mortəs zagədan şurjajas (višelicajas), i seni əsalisnъ kaznitəm, zagədəm pugačovcъlən sojjasəs. Jujas kužta veli kъvtənъ seeəm-zə mort zagədan şurjaa purjas: seni, bara-zə, əsalisnъ kaznitəm pugačovecjas.

Kъrədçəm kreştanaəs pədtəmyn eəe-i popjas otsasisnъ. Əti manastırıbn, kodəs vojdər mъrdqylyisnъ kъrədçəm krepostnəj kreştana, car vojskajas voəm vərgyn çukərtisnъ kreştanaşə vъt̄ekə carskəj ukaz ləddəm vylə. Kreştanañd çukərtçisnъ-da, na vylə uşkədçisnъ stъka saldatjas da jərsitisnъ manastırskəj əgrada pъekə. A seş seşsa zerevej şerti petkə davlisnъ məda-məd vərşas kreştanaəs, suvtədavlisnъ zizəd kiçə vylə da nəjtisnъ pletən da kodəs lovjən-na da kodəs kuləmən-ṇin sÿblavlisisnъ manastır ştēna sajsa əvragə.

Car da pomeseikjas vermisnъ. No dyr-na pomnitispnъ najə Pugačovtə.

10 §. Andrejka—guşa vestovəj.

Pugačov dyrşa kad jyləs kołəmny una viştjas. So, tani vajədam ətiəs.

Kerkatır jəz. Mort vetytmyn kъtyn tom da pərəş kreştana da kazakjas, pъvava da çelad ortçən-ortçən torpda sulalənъ. Ryzan sajyn rukalənъ kuimən.

Kuimnanys najə toskaəs, şədəs, vъt̄ə təvjylyen da gozvozyn çiskaşəmny. Şus şinjasən na vylə vizədə Andrejka. Kuimşəs əti, sərakostsəs, drug kutis şornitispnъ:

— Zalujtam mi tijanəs, bur jəz, narṭitana gəljasəs, xolopjasəs, barskəj plet ulъn ojzəşjasəs, stavnədtə zalujtam as

miləştən. Pervo-napervo vəlnəj vəlaən zalujtam, barjasış mezdam, muən zalujtam.

Vərzis-səbzis jəz çukər, vərdzisnə pıvvabajas. A sijə—
ızbd şəd morts—gaza şinjasən vədən vylə vızədə,—tossə
ləşədəstis da bara kutis şorṇitnə:

— Səmən so tıj, vojtırəj, aşnpıdtə enə-zə labzəj.
Mirnanbd stavnədlə tıjanlı kolə uşkədçənə supostatjas¹), vylə
da as vəsnanbd çorxda da ətvənən vermaşın.

Jon zəkən tıris kerka rıekəs. Una şikas gələsən vəşis-
nə, kutisnə şorṇitnə:

— Vermaşam, vermaşam!

— Gospodajas vəsna ez-ṇin lo mijanlı oləm...

— Dır-ṇin terpitim, nemçəz barinjaslı tıvəpətməs pesim!
Pugaçov suvtis, kinas əvtəstis.

— No, vojtırəj, razədçəj seşşal! Mədədçəj! Menam atamanjas tıjanəs sen juklasnə polkjəsə. A mem kolə aslam
otsaşşaskəd şorṇitnə-na.

Kəzain-starik vajədis Andrejkaəs rızan dorə.

— Te-nə kueəm-ṇin dətina? Kış?—səlyəş jualis Puga-
çov,—açsə tıjkə jona ızbdor jılys buree tərvələ.—
Viştav!

Izməm mort moz Andrejka sulalə, şinjassə oz vermə
vestnə Pugaçov çuzəməş. Kıvıls oz bergədçə viştavın.

— A tajə dətinkəs Volga sajsan te dorəz loktəma.
Juər vajəma,—viştalıs kəzain.

— No-inə, viştav tətəvəzka, tıj-ṇin sen kıvşə, tıj
eəktisnə ted viştavın. Stavə viştav. Me jılys tıjanın kıvş-
lis alı-nə ez?

— Vidçəşənə tenə, vəla vidçəşənə, jona zev majsəşənə...
Sogmətəm lut mijan barin-pomeseik. Narlıtçəmnəs veşkəda
pikə vajədis jəzsə... Menşəm başəs kuvmənəs kuşis... Cojə
pədvalas...

Sog-kurbd şinva çepəsjis Andrejka şinjasış. Pugaçov
melija puktis kişə səlyə pelpom vılas.

— Ladnə! San-ṇin, san... Mun as jəzbd dorə da viş-
tav: regyəd-ṇin lokta ti dinə. Da med-i aşnəs eəe ləşədçənə.
Med kış-tıj pozə əruzjə çukərtənə, pikajas dorənə. A seş-
şa-i me voa, ti dor kuta vermaşın. Da viştav, med oz

1) Supostat—vrag, prətivnik.

zevajtn̄. Vəlaed̄ abu çavkan, açs̄ oz lebz̄ vomad. Aslynp̄d̄ kolə sij̄s sedədn̄ da çorıd̄zka kutn̄. Gəgərvoin?

Andrejka səmən jurnas gognitis.

— Stavse, stavse gəgərvoi. Nınəmtor og vunəd, stavse viştala.

— No san, aski-zə tujə vəržə, jugdigas. A te, Petroviç,—viştalis Pugaçov kəzain-stariklə, — deñinkaşls̄ vəv ləşəd. No, eəe-i mijanlık kad-nin tujə vəržən̄,—rəzan sajış çetçigas səaşis sijə.

Dolbd̄ şələmən Andrejka vişədə tajə morts̄ vylə, kodı kəsjişis mücütçəm kreştanalı sedədn̄ vələnəj oləm.

A asyvvoznas, kor murtsa-na boşts̄is jugd̄n̄, Andrejka vəli as şiktas-nin münə. Dolbd̄, nimkod məvprias vəli zuənə juras: „Cas, loktas na ordə Pugaçov da medpervojs eəktas Lubaəs perjən̄ pədvalış. A seşşa kaznitas lut barinəs da stav muzikjaslış şetas vəla“...

Povtoritəm kuza juaşanas.

1. Kodjaslış intəresjassə dorjylis carskəj vlaşt?
2. Kəzi vičko otsavlisi krepoşnikjaslış nartitn̄ krepostnəj kreştanəs da krepostnəj roboçəjjasəs?
3. Kəzi krepostnəj kreştan vermaşlisn̄ car vlaştılış da pomes-eikjaslış rənbd?
4. Kor vəli Razinlən vosstanqə? Kor vəli Pugaçovlən vosstanqə?

III. KREPOSTNƏJ PRAVA BÝRƏDƏM.

11 §. Kəzi vytədisn̄ krepostnəj prava.

XIX nem zavoditçigən Rossijałn jona kutisn̄ kyrtyń vyləş-vyl fabrikjas da zavodjas. 1860 voə-nin Rossijałn vəli nekətən surs fabrik da zavod. Seni uzavlisn̄ million zypljış-pa upzık mort.

Zavodçikjaslış da fabrikantjaslış kolən̄ vəli vyləş-vyl roboçəj armijajas. Krepostnəj roboçəjəd-zə vəli loka oməl izalış. Sijə oməla vəli tədə assəs maşterstvosə. Sijəs vəli tırdış vajədənə fabrika vylə; upaş vəli-i vər rəsəjvılə.

Upzık fabrik da zavod kyp̄tis,—upzık j kar loi. Karsa olüşjaslış kolə vəli ɳaɳ, jaʃ, vyl. Fabrikjaslış vəli kolə sabdi,

ръс, куцк да шиктса овмәсын вәчан мукәд шикас сыржо. Сеңса вәли әтарә јонзька petkәdәnъ ңаңсә grañica sajә. Grañica sajә әтарә јонзька kutisnъ petkәdәnъ sabdi, ръс, вәр, куцк да мукәд шикас сыржо.

Та вәсна помесеikjasль вәли колә кәзпъ къз-тыј роژе ипзък тү, а krepostnәj kreştanaаs, kodjas вәли търдъш изаләпъ, loka starajtlisnъ-изавlisnъ помесеikль мусә. Urozajъ omәла вәли воә.

Fabrikantjasль kolә вәли inavnъ најә fabrikajas vъlyп vәçәm tәvarjas, a krepostnәj kreştanaаs da roboçejjasль vъvti gәla ovlisnъ da omәla nәblisnъ тајә tәvarjassә.

Siznad artmә вәли, түј fabrikantjasль krepostnәj prava-ss ez vәv vъgәdnә. A помесеikjasль krepostnәj kreştанин-lәп изъs вәли eea-zә doxodsә setә sъ şerти, түј-тънда eшкә наль вәли kolә.

Stav tajәtor vәsna carъ, fabrikantjasль da помесеikjasль въt loi тәуръстъ krepostnәj prava въrәdәm jыlyš.

Seңsa setçә-sәrә-zә eәkкәdзъка pondisnъ kъrәdçүvъnъ kreştanaаs. Krepostnәj prava въrәdәm vozvъlyп vitә-kvajt vo çәzәn вәли 400 dorъs ипзък kъrәdçүvъlәm. Pomeseik da car kutisnъ ровnъ, med eшкә vъlyş ez paňsъ Pugaçov-seinaаs.

Та vәsna car pravitełstvolъ въt loi въrәdәnъ krepostnәj prava.

1861 воә Aleksandr II car lezis manifest krepostnәj prava въrәdәm jыlyš. Manifest lezәm вәгъn oz-nin вәли poz vuzavnъ da ңәвпъ kreştanaаs, mәdъ koznavnъ da vezlavnъ најәes, oz-nin вәли poz zakladә setnъ da naşledstvo kuza vuzәdaunъ. Kreştana loinъ „vәlпejjas“.

No тајә „vәlaš“ stav vъgәdaаs vois помесеikjasль da fabrikantjasль. Kreştanaаs mezdisnъ, no musә наль setisnъ eәazък, түјда nalәn вәли krepostnәj prava dыrji. Kreştana-ssль mujasşыnъs вәли kolә тъптынь „vъkip“. Тајә vъkipъs вәli zev ьздъ. Kreştanalъ muşыnъs вәли kolә тъптышнъ jona ипзък sъ şerти, түјда вәли siјә sulalә sekşa donjas şerти.

Taňs кыпzi, krepostnәj prava въrәdәm тъşti vo-medsә kreştanalъ вәли eәktәma vaz mozъs-na veťlyп barseina vъlә da тъптынь помесеikль şәmәn obrok. Dvorәvәj kreştanalъ musә зик ez setnъ.

Meduna da medbur mu paýs kolı pomeseik ordə. Kreşṭanalı şetisn̄ medşa oməl mujassə. „Mezdigən“ naňs vundalısn̄-torjədlısn̄ vižjas, vər, juktaşanınjas, skət jırşədanınjas. Torjədaləm tajə mujastəgəs kreşṭanalı nekətçə vəli vostışn̄. Okoňtan kət on, a bıt vəli kolə bara-na pomeseik ordə tınn̄. Kolə vəli korn̄, med lezasn̄ juktaşanınə, med lezasn̄ skətəs jırşədn̄ da s. v. A ta rəddi pomeseik vəli eəktə kreşṭanaəs asvylas izavnp̄. Əni pomeseik eəktə-nin vəli kreşṭanaəs izavnp̄ vüree sə tılda mu, unaə asləs kolə. Vaən, ludən da s. v. pəlzujtçəməş pomeseik eəktə vəli tıntışn̄ kreşṭanaəs lıvə izavnp̄ syls̄ musə.

Aşşınp̄ torjədəm mujasn̄ pəddi-zə i kovnis kreşṭanalı izavnp̄ pomeseik vylə. Najə kutisn̄ as vəvnanaş gərp̄ pomeseikjaslış mu, əekyp̄ naň ənə, vižjas, vartn̄ pomeseikjaslış naň.

Stav tajətor vəsna kreşṭana kutisn̄ rəzəritçən̄. Una kreşṭana zik ez kuňs vermyň izavnp̄ aşşınp̄ musə. Naň vəli bıt kolə korşnp̄ nazetka, medaşn̄ pomeseikjaslış da kapitalistjaslış izavnp̄. Taəəm kreşṭanaəs şiktyň kutisn̄ ryḡp̄ batrakjasə da karınp—roboçəjjasə.

Krepostnəj prava vırgədəm vəsna fabrikantlış da pomeseiklə kutisn̄ şurn̄ dontəm-donuş medalana roboçəjjas. Meda kreşṭanajas da roboçəjjas kutisn̄ vırzıka izavnp̄,— vırzıkasə sə vəsna, tıj loka izaləməş najəs vəli pozə ryḡ-zə vər ıstınp̄, mukədjasən veznp̄.

12 §. Krepostnəj prava vırgədəm vərgyn kreşṭanalən volneqəjas.

Kreşṭanajas ez taəəm vəla vidçışlınp̄. Mu da vəla rəddi naň kəvjalisn̄ vyl şikas narlıtəm, vazşs ez lıçədzızkəs. „Vəla“ javitan voas ta vəsna-i lıbbisn̄ pəstl stav Roşsija paştalatı kreşṭanalən volneqəjas. Sə vərşa məd kъk-kuim vənas vəli 2 şurs kъmyň kreşṭanskəj vosstañqə.

Mukədlaas kreşṭana oz vəli eskyp̄ činovnikjaslış, kodjas kreşṭanalı lıddavlisn̄ krepostnəj prava vırgədəm jılys carən lezəm manifest. Kreşṭana vəli təvpalənp̄, tıj carən

lezəm ukazın gizəma zvyışşa „zarnı“ vələ jyılış, a pomes-eikjas da çinovnikjas zevəpə jəzsəs sijəs. Kreştana oz-na vəli gəgərvonı, tıj carı — pomeseikjaskad ətuv.

Kreştana rəvəsən gramotnəj vojtərəs pəsti ez vəv, aş-pıs na jə ez vermənp, ləddənp manifestəsə. A kət vəli-i şurrasnp ləddənp kuzüşjasəd, na jə zev şəkəda gəgərvonəpə manifestəsə. Manifestə vəli narosnə gizəma zev şəkəd kəvən, kyz-taj sulasnp, kaçelarskəj kəvən. Kutisnp kreştana korş-pı nadoznəj vojtərəs, kodjas med eşkə „veşkəda“, „kolana-nog“ kuzisnp viştavnp manifestən gizəmtorsə.

Boştnı kə, primər, Bezdnı vələştən (ənija Tatrespublikaınp) jugdis seeəm mortəs, qim-ovls sylən — Ənton Petrov, kodi vəttə veşkəda vəli ləddə gizədsə da viştavlə, tıj va-zən-qın kreştanał petəma vəlałs, səmən-taj barjasəs sijəs zevəpə. Bezdnı vələştə kutisnp voavnı una şiktjasəs da və-ləştjasəs kreştana. Ənton Petrov petas jəzəs dorə da viştavlə, tıj kabalajasnp gizəma, vəttə kreştanał vəlasə vəli setəma nəsta 1858 vovn-na, səmən-taj pomeseikjas ryr-na sijəs gu-şən vizləmaəs.

Sıjə vəli velədə ne kəvzınp pomeseikjasəs da naçal-nikjasəs, ne vətənp barseina vylə, obrok ne tıptənp, barg-skəj ambarjasəs povtəg boştnı naq. Vəli sıjə viştavlə, tıj ukaz şerliş vəttə stav musə setəma kreştanał, a pomeseikjaslı şetəma səmən kojməd jukənsə, kodən vəli vozynə lađejtənən pa jə.

Ənton Petrov şornı vəsna una kreştana kutisnp ətkaziçənp barseinalaş. Najə vəli məvpalənə, tıj əni pomeseikjasəd oz-qın kutınp na vylən ənekueəm prava.

No oz tasi vəli məvpav naçalstvoys. Povzəm pomeseikjas kutisnp kornı, med vlaşt dorınp sulalışjas arrestujtasnp Ənton Petrovəs.

General Aprakşin jurnuədəmən Bezdnı vələştə uskəd-çisnp saldatjas.

— Vajəj tatçə Petrovəs! — kutis kornı general.

No kreştanał şen moz suvtisnp as nırnıədəşnp ker-ka gəgər da ez vydajtnı sijəs.

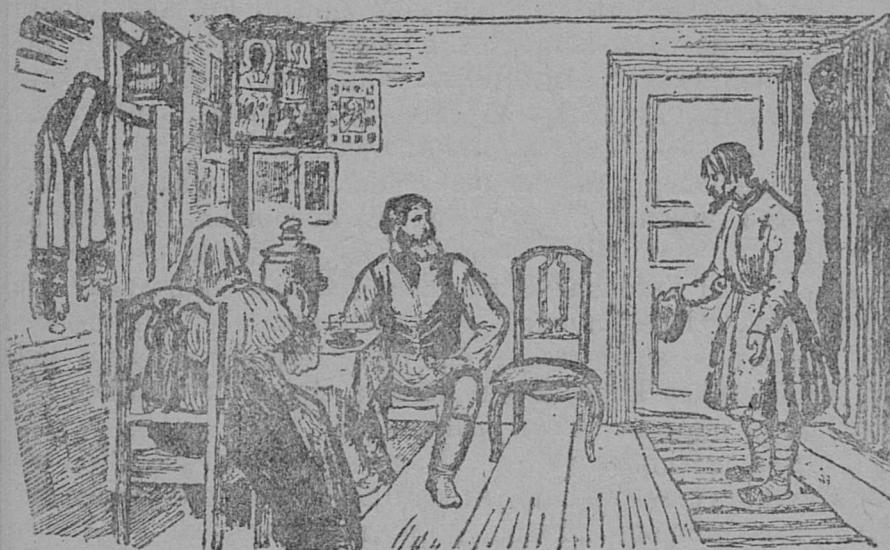
General eəktis lıjınp...

Carlən saldatjas kutisnp lıjınp əruzjətəm kreştanaəs. Uliçałs stavnas tıris vijəm da dojməm jəzən.

Ənton Petrovəs kutisnə seki da şetisnə vojenəj sudlı. 1861 vəşa aprel 19-d lunə İyilisnə sijəs. Car da pomeseikjas tazi təntədçavlisiń seəem jəzəş, kodjaslı vəli kolə krestanalən vəla, a ne pomeseikjaslən.

13 §. „Vəla“ vərəyn.

Krepostnəj prava vərədəm vərəyn krestanalən oləməs ez bürmə. Krestana ez verməlyń verdəcənə jona posnidik mutorjas berdən. Voan doxodşıń uşzık jukənsə naјə vəli şetənə vəkupnəj platozjas vylə carlı, podat vylə. A pomeseikjas vaz mozs-na ozıra olicən-vylisnə, vaz moz çorъda

Kulak ordən.

narṭılısnə krestanaəs. Nuzdaə vəjəm krestanıń vyt loə vəli munnpə pomeseik ordə, izavnə syləş musə. Stav tajə uzəsə sijə vəli vəcə dontəm-donəş, medşasə—mutor kərtəmaləm rəddi, naq izjəz rəddi, kəjdəs lıbə şəm vozəs rəddi. Taş kənzi, şiktən ədjə vədmis kulaçestvo.

Krepostnəj prava vərədtəz-na şiktjaśın vəvlınə ozır krestana. Jəz iz romış naјə ozırmədçəvlisnə, pomeseikjas-kəd radış naјə narṭılısnə krestanaəs da vuzaşlisnə-çəvaşlisnə. Seəem ozır krestanaəs mukədəssə vəli təptəşasnə pomeseiklə

da petən vəla vylə. A kodjas kołən krepostnəjjasən, najə vezkək pukşən burmistrjasə, prikazçikjasə, starəstajasə.

Krepostnəj prava vylədəm vərən ozyr kreştanəs kutis-nı ńəvni mujassə da kərtəmən şətn kreştanalı. Najə vəl iuzdən kreştanalıslı şəm da jona ńyza da sotdəd-vozəs voştəmən rəzəritən najəs,—a gəl kreştanalı şəməs vəli ryr jona kolə—vermətəm ńyza votjas təntavny.

Jona çorbdə narlıtəm vəsna razşalısny, gəlmisny kreştanalən ovməsjas. Rəzəritcəm kreştanalı das da şo şursjasən medaşalısny pomeseikjaslı da ozyr kreştan-kulakjaslı, pərinə batrakjasə lıbə munalisny vylən voşşəm fabrikjas vylə izavny.

Pomeseikjas moz-zə kulakjaslıs zillisny jopzıka izədnə batrakjasəs da eeazık təntışny nalı. Kulakjas vəlinə pomeseikjaslən vəşkəd sojuznikjas. Nalən vəli una mı, skət i mukədtor. Sı vəsna najə as kabəranlıs kutlisny ne səmən gəljassə, no eəe-i vel una sərkoda olüşjasəs.

Vəvləm krepostnəj so məj viştalə kulak narlıtəm jılış:

— Sız, vokanə, me eg-i tədlı, kueəmtzək sijə vəlaəs. Vəv ez vəv, şədpellən—səmən lıbs da kuçikbs, a çəladəj kerkatır. Kyzı verdəcan? Barin suas: „Şoypkə kolə, izav məpmət, verda“. No-i munan. Səşşa-i barinəs ez kut voştən. „Ti vokxs-pə,—suə,—tərgəs vetlə-taj... Kytçə me tijanəs inala? Asşım müəs kupeçlışeti, fabrika sijə setçə strəitə“.

Loktis kupeçbs mijan şiktə,—vər kəskədis, iz—unaşs una. Seşşa masinajas vajisny. Nəvvabajas kutisny sabdi vədilisny, a kupeçbs—vəd nogən kitrujtçəmən-ılədləmən ńəvənny. Zonjas munisny kupeçlışet körpaşny-kevmışny:

— Boşt, donaəj, en mədəd kornı miləştina.

Numjalə kupeçbs, tossə ləşədlə.

— Ladnə,—suə,—səmən-pə dəsədçəşjasəd mem oz kəvnə, ziļa izaləj, a donsə me açım ləşəda.

Zonjasədlə ətkod-ənin: kornı mədədçən lıbə kupeçlışet dontəm-donış izavny.

— Atṭə-pə, saq mort,—suystasny najə, uləz körpətçasny da mədədçəsny fabrika vylə.

Setçə-zə seşşa kulak topədə. Trifon kulak dontəm-donış ńəbalis gəljəsləş vəvjassə daj barstvujtən kutis. Kreştan munasny sıb ordə:

— Otsyst-pə,—suasny,—Trifon, ətləyn-əd əti varinlb sluzitlim, ətləyn tıspyməs peslim.

A Trifonys izdevajtçə:

— Mıj-nə kət,—suə,—ətləyn tıspyməs pesim, a tor-jən veşkədçim. Mıjən-nə me otsysta tıjanlb?

— Kylim mi, Trifon, şəm-pə loəma tenad. Vaj otsyst mijanlb ovnədçəny. En matəvosty. Spravitçəstam da bura-əd vozəstə tıntam.

— No-inə,—suə Trifon,—pozə otsystp. Səmən-nə va-jə vıgzyka şorñitçəmə, vokjas. Me tıjanlb şeta vəv, gər da sajtən-zıpjənən şəm, a ti təpəm vyl urozajşpəd zıp-sə vajəj.

Vot tıptətəməş niənə medvərja məs.

— Kyzı-nə sizi ləşalə, Trifon, ızəd vaşpym mijan?—kevətşənəs sylə kreştana.—Vələd daj gərjyd ted vər loktas, eəe-i sajtən-zıpjənəd vər loktas, a nəstə urozaj zınsə koran.

Mıjış-nə sizzə, Trifon?

— Da syləş, tıj, so, otsala tıjanlb. Og-kə otsav—eşg propagitannpəd.

Мәрпалиспъ, тәрпалиспъ крестана, шорнитъстиспъ ас колас, да тыј-пә вәçан. Мәдәдçиспъ Trifon ордә:

— Med-no te nog, Trifon, сәмън vaj әниә mezdbv.

Тази воьш-воә крестана изавлиспъ Трифон вүлә... Daj eәе-i наçalstvoøs ez vugrav. Loktas şiktә, starəstaæ koras, gorzә:

— Мыј вәсна-пә tenad şiktbd votse oz тыпть?... Мып-тътәмјасъ уна çukәrmisпъ!

Starəsta kerkaş-kerkaæ novlәdlә naçalstvoæs. A kerka-jasas—kus, түртәм kod. Viзәdan-da: medвәrja mәstә kartashbd petkәdәпъ... Гәтыг вәрдә, çелад авзәпъ, aslad kijasbd i kokjasbd tiralәпъ, koñer moz sulalan...

Ek, veşig kaztъstnъsә şәlәm oz leptы! So-әd, vokjas, къзи „vәlaß“ loktis mijanль.

Povtoritәm kuza juaşanjas.

1. Kueem voә veli jәzәdәmia krepostnәj prava вүгәдәм јильш manifest?
2. Kueem вүгәda boštisпъ krepostnәj prava вүгәдәмъş pomeseikjas da fabrikantjas?
3. Kueemзък olәmъş loi kreştanalәn krepostnәj prava вүгәдәм вәгъп?

IV. ROBOÇEJJASLӘN DA KREŞTANALӘN 1905 VOӘZ VERMAŞӘM.

14 §. Къзи ozyrmedçevlisпъ kapitalistjas.

Krepostnәj prava вүгәдәм вәгъп Roşsijaып къptisпъ una das гырьш kar. Kar dorgәgәrjasып kutisпъ eynaşпъ fabrik-zavodjasлen зизъд trubajas, a fabrikjasas da zavodjasas pondisпъ изавпъ уна şurs говоçejjas. Ozyr kvartaljasып къptisпъ miça, ьзыд, зизъд kerkajas.

Kodi-pә veli kәzainп tajә stav fabrikajasлen da zavodjasлen? Kodjas ordыn-pә velinп karsa medmiça kerkajasъ да ozyr kvartalsa osobnäkjasъ?

Stav tajә ozыrlunjasъ velyп kәzajevaь velinп kapitalistjas. Strana pъekъп naјә loinп medъzъд vynen. Naјә fabrikjas velyп vәçavlisisп kәm, dәra-noj, sakar, paşkәm, тевел da s. v. Stav tajә torsә veli vәcәпъ meda говоçejjas, a

kapitalistjas—fabrikjaslən, masinajaslən da stanokjaslən kəzajevajas—vəli vərgijsassə səvtənə aslanış zərjasə.

Kapitalistjaslı vəli zev vəgədnə medavınə əyğ kreştanası. Kapitalistjas təyntəvlisnə roboçəjjaslı zev zoşa uzdon, ləşədlişnə kuz uzalan lun, strapujtavlislə da s. v.

Sutkinas 17 ças təyda vəli eəktə kapitalist izəvnətənən roboçəjjaslı. Vəvti zoşa uz donəs mürtsa tərməvlis əyguləməs.

Taeəm nogən kəzajeva kuravlisnə kapitaljas, tazi vədməvlis burzuaçjalən ozırlunış. Roboçəjjas uz rəməş kapitalistjas ovlisnə koknija da jona, ozıra.

15 §. Car dırşa Roşsijanın kueəməzək vəli ovnə roboçəjli.

Moskvaya tkaç Petr Aleksejev, kodı assıls stav oləmsə puktbəvlis roboçəj da kreştana dor vermaşəmən, so təy viştalə sijə kadşa roboçəjjas oləm jılış. Revolucionnəj izəs vəsna Petr Aleksejevəs suditlisnə 10 vo kezlə katargaə da əstəvlisnə Şibyrlə. 1877 voə sud vəlyn sijə viştalis zev jon reç, kəni bura petkəndlisi roboçəjjaslış oləmsə.

— Mi, una millon roboçəjjas, olam peməsjas doruş-na oməlziyka,—viştavlis sijə.—Çelad kadən-na mijanəs bat-mam enovtənə as laça vylə. Das arəsa çeladjasən mijanəs əstənənin gortış, nazetka korşnə.

Myj-zə mijanəs sen vidçışə, kueəm oləm?

Gəğərvoəna qert, şəd naqtor vylə vuzalam aşpıtməs kapitalistjaslı. Nərjaləmən da çuzjaləmən mijanəs velədənən şəkəd izə. Vərdçamsə mi təyənşurə, bus da lok sənəd pısekən pədəm. Uzlam bara-zə kənşurə: zozyn, lok ruzumjasən sebraşəmən.

So-əd təy loə mijanlı, roboçəjjaslı, tərpitnə çelad kadən. İçətvənşan-na mijan çorżə şələm kütçəzkə tərpitnə kapitalistjaslış stav taeəm narlıtəməsə, stav uvtırtəməsə leptiň. İçətvənşan-na mi velalam çorğda nənəvədən tərpitnə kapitalistjasəs, samodərzəvənəj strojə zoqnas.

Mijanlı təyntənə vəvti zoşa uzdon. Nəsta tajə nazetkaşəs kapitalistjas zilənən strapjasən da mukədnog təyqəfənən roboçəjjaslış trudəvəj grəsjassə. I tazi grabitəmtorsə paşa ləqqənən as doxodən.

Roboçejyb zik-zə krepostnəj kod: sijə asvəlaen oz ver-
mə munnı kapitalist dorxş. Mi-kə kapitalistjas zeskədəməş
pikə voigən kutam munnı fabrik vylş da kornı rəseət,
mijanəs təzədən bunt vəçəməş. Saldat ružjə prikladən zu-
rədəmən mijanəs tərdən eəktənən vara izavnə tajə kapita-
listlə. Mijanlış medbur vojtərsə mədədalənən ylvania mestajəsə,
Şibyrlə, katarga vylə, turmajasə pukşədalənə. Roboçej oz
vermə noraşnə kapitalist vylə. Kapitalistlə sluzitəş policej-
skəj da zandarm kuçkalənən pırvomənə, vətlənən mijanəs.

Roboçejjas oz vermənən vəsigtə murtsa mort nogən ov-
nən. Najə kulənən eyg, nəzjə şmertən.

Mijan Roşsijayn roboçejlə oz lezən ləddənən knigajas,
medşasə-nin seeəm nıgajas, kəni gizəma najə oləm jılış.
Seki səlb veşkəda suənə: „Te, drugə, avu roboçejkod—te
knigajas ləddan“.

Sud vylən tazi şornitəs medvozza roboçej—revolucioner
Petr Ałekşejev. Sijə taəəm nogən pomalis assəs şornisə:

— No korkə ləbbas una millon roboçejlən vylən ķıls-
da saldat stıkjasən poeşəm sarskəj samoderzavijə—paş-
munə!

16 §. Kapitalistjas narlıtənən pıvvabajasəs da çəladjasəs.

Kapitalistjas eəktəvlisənən asvylanəs izavnə ne səmən
muziçəj roboçejjasəs, no eəe-i pıvvabajasəs da çəladjasəs.

Bəd saxtaş—rədəş mi ryekeş, bəd fabrika vylş, jo-
na opasnəj izjas vylş pozə vəli adzınən pıvvabajasəs da
çəladəs. Ünzək varış boştəm moguş fabrikantjas zillisən
korşnə dontəm uzalan vyp. A pıvvabajasən da çəladjasən
izəs donjavşılıs jona dontəma. Muzik şerti pıvvaba dənsə
boştis kük təda eəazık. A çəlaqədən nəsta-na eəazık. A çə-
laqədən-əd izavlisənən sə dýra-zə, təj dýra-i gýrış robo-
çejjas.

Carskəj zakonjas oz vəli dorjyń pıvvabaləs da çəlad-
lış uz. Carskəj Roşsijayn oz vəli dorjyń roboçejjaslış uzzə.

Serafimoviç gizəs so təj gizə içətik saxtor uz jılış,
kodi izavləmə car dýrsa kada:

„Jurşaňs kokəzəs izsom busən tırgəm, najt saxtor vos-
lalə həm vylvi.—kokjasas kus çalpodkezəş kəmaləm basmak-
jas. Ar dasa kəmən deñinka, sylən piys, eəe-zə şəd, səriletki

paşkəma voşlalə kus çalpodkezəş kəmaləm roza basmakjasa.

Regəd mıştı najə voisnъ jona ызд şəd vezəsə, kəni murtsa vəli tıdalıstənъ zev gыrьş masinajas, valjas, privod-nəj remenjas da çeptjas. Tağə vəli sijə vezəssəs, kışan let-çənъ saxtaə. Tani-zə i kontoraəs.

Saxtor loktis kontora dorə.

— Ivan Ivanıç! Pasjъ menşim Şenqəs vodokačka do-rynp uzaunъ. Nıñəm sib veş oynъ.

Ivan Ivanıç leptylis jursə, veşkoqa vızədlis şorqıtışs vylə da myskırtçəmən bara kutis giznъ myjkətor.

— Myj-nə dətinkatə nevəlitən? — zumışa sъassis məd saxtor, kodi vəli ortçən dətinkačskəd sulalə.

— Og me nevəlit, nuzda nevəlitə. Vek-taj og susşy.

— Zola vodokačkaad boşt dətinkasə, — kontorseikəs viştalis Finogenov saxtorlb.

Finogenov vıbgzyltçəvlis dətinka vylə.

— Myj-nə mem tacəmsə tuvjalan? Myj səkəd kuta me vəçnъ?

— No, no, mun da en şornit!

— Mip... Açıd mun, kolə-kə. Tijanlı med eşkə rıg dontəmzıka, — tazi ropkədçis Finogenov srub dorə munigən, kodi zoz rıgtə ledçədə mu pıbelən.

Dətinka çəva vətçis sib vərşa.

Najə loktisnъ nolpeləsa srub vomidorə da rırisnъ çer-pjas jılynp seni əsalana kletkaə.

— No, lok-li myj-li, myj vomtə paşkədəməd!.. — gorədis dətinkač Finogenov, kor kletkaas katovmunli da suvtis. Çəvolan, reməd guti najə mədədçisnъ. Jırpıssə rıg vızəp, med eşkə ne dojtnıpp mu plastjas rıkan balkijasə.

So, mesta vılpəş-çin najə.

— No, kıvzı-zə, Şenqə, — sъassis Finogenov, — mun te vozınsə suvt da kaçajt. Səmən lıddı, kımyńş kaçnitan. Kor şoəz voan, çukəst menə, a me təkətə uzısta.

Şenqə korırtçis, malaşlıstis, adzis pompa vorop da venystçəmən kaçnitis.

— Ət-ti, — sıbstis Şenqə. Seki-zə kazalis, kyzı roza basmakjasas rıre kəzəd va. Şenqə kutis kaçajtnı, as gəgərşs vıñəm adzıltəg. Mukəd dırji sijə torkşylas artaləmas da kueemkə lıddə suvtəmən bara zavoditas vozə lıddınp. Sijə

vazən-nin şo sajas ləddis. Va ətarə sodə. Kadəs ryt vozə munə, kokjasıls vənəş-nin. Şenka ez-nin küt vermən kəcajtnı.

— Dağenka.. oğ-nin vermə,—çəvlən sənədas kylis Şenkalən gələsəs.

Vaşs kırptə ətarə vylə. Kətaşəm gaçkokjasıls şibdən jaj berdas.

— No, məj-nin limzalan? Vaşs so məda cukərməma!—jon kuçkəmtəş çuqavlis Şenkalən veşkəd peļs.

— Məj-nə sulalan?—Mun!

Şenka kavşaşis posni ul som cukər vylə da vodis setçə. Sombs guranaşbstis. Şenka suzədis pięeg ryeşs kətaşəm ruzəg ɳaňtor da kutis şojnı. Ki-i, kok-i, pełpom-i—gəgər səyşs jontə.

17 §. Roboçejjas panən tısl.

Roşsiyap ətarə jopzyka kutisnı sodnı fabrik-zavod lbd. Ryt ətarə upzık loi roboçej lbd. Çuzis vyl klass, kodi ez-vəv krepostnəj Roşsiyap,—roboçej klass.

Nuzda da vıvtı şekbd uz tojlalisnı roboçejjasəs virjiş kapitalistjaskəd vermaşəm vylə. Kor roboçejjası vəli loas vıvtı-nin şekbd ovnı, naşə vəli vəçavlən pəstastovkajas. Roboçejjas vəli enovtən uzzə da viştalən kəzainlə, məj kılıçəz nalış korəmjassə oləmə oz pərtnı, naşə oz dugdən pəstastujtnı. Roboçejjas vəli korənə sodtnı uzdon, zəndən pəstastujtnı. Roboçejjas vəli korənə sodtnı strafjas, burmədnı roboçejjasıls olaninjas.

Medvozza gəlyş zabastovkajas, lıbə staçkajas pansisnı Pişiryp (Leningradınp). A seşsa lıbisnı i Moskvaınp, Kijevınp, Odessaınp, Xarkovınp da mukəd karjasınp. 1878 voşan 1880 voəz—kuim vo cəzən—Roşsiyap vəli 30 zabastovka-ıls-na upzık. Tajə zabastovkajasnas vəli kotyrtəma 35 şurs roboçej.

Seki roboçejjasılsən aslanıls partija ez-na vəv. Zabastovkajasıls ta vəsna vəli oz druznəja tınnı, veşkədlətəg. Voj-ska da pəliciya otsəgən kapitalistjas vəli koknia pədtən tajə staçkajassə.

No roboçejjas regyd gəgərvoisn, myj fabrikantjasъ panъda tьsad kolə petn stavly etъgъsjen, etuv, organizovan-naja. Roboçejjas kutisn ryr jopzka gəgərvon, myj oləm burmədəmпsә naјe vermasn sedədn səmyn bura kotyrt-təm tьsən, nərtitşjasъ panъda tьsən.

18 §. Morozovskej stačka.

Roboçejjaslən tьs nuədan medvozza vojasas medşa təd-cana stačkanas vəli Morozovskej stačka. Sijə panşvylis 1885 voə, Orexovo-Zujevoyn. Tajə stačkanas veşkədlışjas riş eti mort—roboçej-tkaç Moisejenko—so myj viştalə tajə stačkaas jylş.

— Uzavli me Orexovo-Zujevoyn Morozovsa manufak-tura vylən. Seni strəg pə-radokjas vəlin, strapjasən vəli pədtən, vbd voşko-vyn zillisn neeystn ro-boçejləş grəssə. Uzavlim 16 da 17 ças sutkinas. A murtsa-kə vişman—vyla vylə tojystən. Arlıdış-kə kutan təkətə-na petn, murtsa-kə slabmystan—ponjəs moz vylə vətlən.

Fabrikaas vəli una səs-eikjas da policejskəjjas.

Mi vbd nogys kitrujtçemən zillim roboçejjas pəv-stən nuədn revolucionnəj iz. Suam, roboçejjas çukərtçasn kuriççyp—jə-zbd una loə, eyna, pemyd, lolystnd bura oz poz. A mi Volkov roboçejkəd boştam mort eti gazetən, kueəmi şuras, daj vytte navylş-i kutam 19dçyp. A zvylşsə eşkə as jurşynm nałb viştavlam:

— Dyrə-ə-nə ti kutannyd terpitn tajə katargasə? Kə-zainys-əd dundis-nin mijan virən, regyd potas-nin, avu-zə-əd ıbzjas mi!

Moisejenko.

Веден چәв-ләңа sulalәпь, күвзәпь да сәмьпен senzәпь.
— Со-әд күәма әні gizәпь gazetad. So-taj kадып vois! Da къзи-пә te, Aqışimъç, таәэм ретмәdnas sъpasjassә adzan?—juasәпь меншәт.

Къş-нин ешкә adzan, gazetәd veşigtә uvlanjura-da. Ta zi-i кърәdim mi roboçejjasәs.

Кәкјамъс şurs roboçej, къзи әти mort, enovtisпь иззә. Staçka pansis. Tajәtor loi 1885 voşa janvar tәlъşә. Fabrika dugdis изаунь. Рyr-zә vois naealstvo, vajәdisпь kazakjasәs, saldatjasәs.

Roboçejjas gorzisпь:

— Paşvartam fabrikasә daj pom!

Janvar 11-әд lunә una şurs tkaç petisпь ыла вылә. Әružjәtәg, миrnәja najә mәdәdçisпь. Medvozып vәli gerd znamjakәd munә Volkov. Gubernator kerka dorә loktәm тиშti zabastovseikjas petkәdisпь vozvylaпь assыпь вәrjәm jәzsә. Jәz çukәr lančis. Volkov petis vozә da тиңcis tетrad, kәni vәli gizәma tkaçjasль trebovanнәjas. Bastujtъşjas vәli korәпь sođtъпь из don, çintъпь strapjas, lezпь lәşedaunь vъbornәj starәstajasәs.

— Arrestujtпь!—eektis gubernator.

Saldatjas pыr-zә gәgәrtisпь vъbornәj delegatjasәs. Volkov sajpaj ez mun.

— Propaqitпь-kә, stavль propaqitпь! Me stavnyd dor lәvә stavnyd me dor!—roboçejjasль gorәdis sijә.

— Stavnym! Stavnym!—gorәdisпь roboçejjas da uskәdçisпь arrestovanнәjasәs mezdyпь.

Tәvnpыt moz sapkъsisпь-loktisпь kazakjas¹). Najә torjәdisпь jәz çukәrsль mort şoәs kътып da ignalisпь stolovәjә. A әзәs doras suvtәdisпь zaraditәm ruzjәa saldatjasәs.

Adza me, kôlә mezdyпь tajә vojt yrsә, a to oras staçkaьs.

Sek sәrә loktisпь me dorә fabriçnәj çeҗad da kutisпь vaskәdny:

— Dadeňka, kerka mәdaras abu karaulъs.

Kotәrtim mi kerka gәgәrtъs—zvy!, karaulъs abu. Әзәs-

¹⁾ Seki kazakjasәs vәli nuәdәпь pәlicijalъs иззә. Car praviteľstvo lәşedis najәs as oxraণnikjasәn, viзъşjasәn da taәem pez ushъs şetlis naš una mu.

jas iganaəs, joneş, dıvriyəş: Vərzədli-zə eşkə pelpomnam—da kış-nə!

Çelaqəs bara-na gorzənə: „Daqənka, so skamja em, te vaj skamjanas“. Boştım mi çelaqəskəd skamjasə, dovjədləmən-taj kъz zərknitim, əzəsəs səmən paşmuni. Çelad gorədişnə „ura“, a arrestovanəjjas kutisnə petnə.

Vizəda-da, stav roboçəjjasəs tatçə kotərtənə, a na vərşa eəe-i saldatjas. Uşkədçisnə saldatjasəs vıelavnə roboçəjjasəs. Koterti me saldatjas vozvələ da kъz-taj gorədi lokgorsən:

— Kъzi-nə taz! Assınpəd jortjastə!.. Vıelavnə!.. Assınpət vıelavnə!..

A əti saldat seki-taj ırıstçis da veşkəda mem morəsə stıknas vıekis.

Me paşa vəli. Uditı stıkas kütçəşnə,—mırddı pisələsə da ji vylə svaçki. Prikladəs paşmuni. Jətküsti saldatsə da bara lokgorsən gorədi:

— Vokjastə assınpəd vıelannəd!..

Menam gorədəməş saldatjas vərəqəstisnə daj eəe-i roboçəjjas kezəstisnə. Tazi me najəs torjədəsti da artməm kolasədəs kuti vetlədlnə da tazi suavnə:

— Məda-mədəs enə vərzədəj, vokjas; ti-əd stavnəd vokjas.

Rıtnas kuti pərtçəşnə kazarmayıp. Vizəda-da, morəs vılam dərəməj stavnas korməma virşəs. „E-e, tajə-taj stıknas zurgəmşəs“. Ranaş jedəma-nın, daj dərəm vılyən virşə koşməma. A zurgigas me eg-i kazavlıb dojməm.

19 §. Morozovskəj staçkalən tədçanlınlıb.

Morozovskəj staçka jılış juərjasəs razalısın Roşsija paştalati. Mukəd karjası—Ivanovo-Vozneşenskəp, Tveryp—roboçəjjas kor kəlisnə tkaçjasən panəm Morozovskəj staçka jılış, eəe-zə kutisnə bastujtnə.

Stav tajətor vəsna car pravitelstvo bıtlə loi myjkəmənda vəçnə roboçəjjas korəm şerli. Sılb bıtlə loi lezən seçəm zakonjas, kodjas neuna lıçədbəstisnə fabrikvıvsə roboçəjjaslış oləmsə. Roboçəjjaslı vəli şətəma prava ıubəj kadə orədnə kəzainkəd vəçəm dogovor.

Dert, carskəj pravitelstvo zik vərzədtəg ez kol zabastovseikjasəs. Una roboçəjjəs vətlisnə uz vılyş. Revolucion-

пәјзек робоçеjjasəs тұрмада пүкшәdalisпь. Staçka kotyrtyş mortsə vәli ыстәmпь Arхангельскәj gubernia, policija viзәdәm ulә.

No Morozovskәj staçka ызды burtor şetis vozә roboçejjas vermaşәmілъ. Roboçejjas gәgәrvoisпь, myj naјe—jona ызды въп, kor әттөрсөjәn boştshap vermaşпь aslanыs narтиtöşjasль rapanьd.

Morozovskәj staçka jылъs Leçin gizlis so myj: „Praviteľstvo povzis, ustupka vәcis. Koknәdtor sedәdәmtyş roboçejjasъ kolә at्तәavny ne naçalstvoes, a asşyпs jortjassә, kodjas vermaşlisпь da vermisпь liçәdьstпь sogmъtәm ызды narтиtәm-topәdәmsә“.

Zabastovka voştis roboçejjasъş şinjassә, myj зесkәdәmssә da şekld uz uslovijejassә kolә въrәdavny ne sәmyn as fabrika vъlyп, no eәe-i stav mukәd fabrikajas vъlyп. Medvozъs loi lәşedәma torja karsa roboçejjas kost jorta-jort jitәd.

Morozovskәj staçka petkәdlis, myj massajasль kolәпъ Moisejenko da Volkov kod vozmәstçes roboçejjas-revolutionerjas, kodjas med esкә veşkәdlенъ. Buree taeem vozmәstçes roboçejjas-revolutionerjas vermasпь әtuntp stav roboçejjassә da nuәdnъ naјes as вәrşanыs. Tajә staçka ыs petkәdlis, myj roboçejjas munәпъ as пырnuәdьşjas вәrsa, veşigtә әruzjәa vъп vozып oz padmyп-suvtnъ.

20 §. Vermaşәm әдзә.

1891 voşaп 1900 voәz—das vo çәzәn—carskәj Roşsijayn jona әdjә kryptisпь vуl гырыş zavodjas da fabrikjas. Vәvlytәm jona ozыrmәdçevlisпь kapitalistjas.

Roboçejjaslәn olәmbs vәli jona şekbd. Uzdonnys nalәn vәli içet (tkaçjas seki telyşnas boştlisпь 12—15 sajtъs ne upzyk).

Roboçejjas da kapitalistjas kost тъsъs әtarә рыj jona çorjis. 1882 voşaп 1886 voәz—vit vo çәzәn—bastujtlisпь 80 şurs roboçej, a 1895 voşaп 1899 voәz—million зып myda-nin roboçejjas bastujtisпь. Roboçejjaslәn staçkajas loi ny massәvәjәs. Kapitalistjasъ rapanьda koşә medvoz pыrlisпь

gъryş fabrik da zavod vъvsa roboçejjas. Na vъlyp vəçalan zabastovkajas munlisnъ ətarә pъr druznəjzъka.

Tъskъs ətarә jopzъka jitis-ətuvtis roboçejjasəs. Roboçejjaslən vəlinъ-nin aslanъs medvozza revolucionnəj organizacijas: guşa podpołnəj kruzokjas da „tъs nuədъş sojuzjas“. Ta vərən vəli kotyrtəma revolucionnəj roboçej partija.

Roboçejjaslən pъr ətarә jopzъka sodis narlıtışjas dorə klassəvəj qenavişt. Najə adzənъ vəli, myj tajə tъskas carskəj pravitełstvo pъr sulalə pomeseikjas da kapitalistjas dor, roboçejjaslъ rapan ıstə policijaəs da vojskaəs. Roboçejjas kutisnъ vezərtnъ, myj kolə vermaşnъ oz torja-torja kapitalistjaskəd, a stav carskəj strojkəd.

Sijə vojasnas roboçejjaslən staçkajasabs vəlinъ jona una. No medşa tədçanajaſabs vəlinъ Piñrsa tkaçjaslən staçka, Ovixovskəj staçka (eəe-zə Piñrъn) da Rostovsa staçka 1902 voe.

21 §. Piñrsa tkaçjaslən staçka.

Tkaçjaslən staçka lbbis 1896 voe Piñrъn (Leningradъn). Panşis sijə əti tkackəj fabrika vъlyp, a sesşa sijəs vəzə nuədisnъ karsa stav təkşitlənəj fabrikajasabs roboçejjas. Bastujtışnъ əteəe 35 şurs mort. Staçkaən veşkədlis „roboçej klassəs mezdəm vəsna vermaşs Piñrsa sojuz“. Tajə sojuzas jurnuədъşən vəli Vladimir İlliç Leñin.

Bastujtışjas çorъda da dyr kutçəsişnъ. Carskəj Roşsija nekor-na ez tədlъ, medəm roboçejjas taeəm druznəja, una fabrika vъlyp əteəe, kypədçiylisnъ fabrikantjaslъ rapan. Najə jona otsaşlisnъ məda-mədlъ. Policijalış grəzitçəmsə roboçejjas pıddi ez puktəvlynp. Roboçejjas-metallistjas boşşisnъ çukərtnъ şəm bastujtış roboçejjaslъ. Staçka jylys kəvşis-i zagraçıcaə. Staçkasə podderzitish anglijasa roboçejjas—najə ıstisnъ şəm otsəg bastujtış roboçejjaslъ. Roşsijasa roboçejjas medvozbyş jitisnъ assyńs tıspıssə mukəd stranasa roboçejjasən nuədan tъskəd—najə ətuvjə vraklı rapan—kapitalistjaslъ rapan.

Nekъtъn təlъş ez izavnъ fabrikajas. Fabrikantjaslъ kutis ionp ızzəd ıvıtkajas. Carskəj pravitełstvo da fabrikantjas povzisnъ roboçejjas vermaşəməs.

Morozovsa tkačjas moz-zə Pitirsa tkačjas bıt eəktisipə car pravitełstvoəs vəçnə ustupkajas. 1897 voşa juł 2-d lunə lezisnə zakon, kəni vəli 13 çasa uzałan lun pıddi urçit-təma $11\frac{1}{2}$ ças.

Tkačjaslən verməməs kərpədis şələməsə mukəd karsa roboçejjaslış. Strana paştalabın kutis paşkavnə da vədmənən roboçej dvizenənə.

22 §. Maj 1-əd lunşa staçka da Obuxovskəj oborona.

1901 voə ərmuni-paşis Obuxovsa staçka.

Maj pervoј lunşa asylə, kor pitirsa zavodjaslən gudokjas vəli cexjasə çuksalənən roboçejjasəs, puskajas vəçan Obuxovsa zavodbəş şursən-zəpnən proletarijjas ez petnə iz vylə. Zavodbəş vəli car pravitełstvolən. Zavodsa naealnik general Vlaşjev eəktis iz vyləş vətənə una mortəs.

Roboçej partijnəj podpołnəj organizaciya sek suis kok-jylas suvtədnə zavodbəş stav roboçejjasəs.

— Staçka vylə, jortjas! — vozməstçan roboçejjaslı vəli viştalə podpolseik¹⁾ Andrejev. — Çuksaləj stav cexjassə, körəj çorğda — med mezdənən maj medvozza lunə iz vyləş vətləm roboçejjasəs.

Kvajt şurs ləda roboçej massabs ças məşti vəli stav-nas-nın bastujtə. Bastujtis sə vəsna, tıjla oz lezib roboçejjaslı prazdnıjtənən maj 1-ja lun — stavmuvvsa uzałış jəzliş praznik lun. Vəşigtə pitirsa metalistjasa vozməstçəş otradlıb tajətorjys kazitcıs vəvlətəm vyltorjən.

— Çorğdzyka kutçış, Andrejev jort! En şetçə! Sulalam jortjas dor! Med oz vərzədnən mijanlış praznik! — vəli kylə gəgətəvək.

I roboçejjas mədədçisnə zavodsa upravleniə dorə.

— Vajə mijanlı naealniksə aşsə! Vlaşjevəs vajəj mijanlı! — kutisnə çorğda kornə roboçejjas. Roboçejjas dorə loktis general Vlaşjev. Sılbə panəd zuməd voşkovjasən petis Andrejev.

— Mi koram, — viştalis Andrejev sız, med eşkə stav kvajt şurs mortəs kylisnə sijəs, — vər boştnə iz vylə najəs, kodjasəs vəli vətləma maj 1-ja lunə!

1) Podpolseik — burzuazijalış gusən uzałış revolucioner.

— Mi koram mezdynь arrestovannejjasəs!

— Mi koram maj 1-ja lunsə ləşdny stav roboçejjas praznikən!

— Mi koram pırtny 8 çasa uزانanlun.

General dert vəli qenavidişə roboçejjasəs. No sijə əni kazalis, məj delabs çorxə panşə. Ta vəsna general kutis ruç moz najaqitny.

— Me səglaşitça,—çevəda suis sijə,—vajə vərjə as pişnəd vojtırəs, kodjaskəd mi şorñitçam seşşa.

A sijə-zə kadas general eəktəm şerTİ zandarmjas gəpi-tisnə kazakjasla—otsəg vylə najəəs kornı. Generallı vəli kolə əuzədəstnə kadsə, vidçışlıny kazakjasəs da əti uskəd-çəmən pədtyńə staçkasə. No general jona çujmis, kor roboçejjas kutisnə vidçıştəm çorxda vozsaşnə kazakjaslı. Roboçejjas kəsjişisnə çorxda vermaşnə asşyńəs trevoanqnejjasə oləmə nuədəm vəsna. Izjasən najə panxalısınə kazakjasəs.

Kazakjaslı otsəg vylə vajədisnə saldatjasəs. Komandır eəktis lıjlıny roboçejjasəs. I vot seki-i zavoditçis—1901 voşa maj 7-əd lunə—roboçejjaslən tədçana vermaşəm—Ovuxovsa zavodəs ovoronaqtəm (dorjəm).

Kazakjas da saldatjas vylə roboçejjas kutisnə ser moz sətnə iz, lıa, pes, kərt tor, şəkəd instrumentjas. Zavodsa dvorə petkədan stav glavnəj vıxodjasə pır-zə kəptisnə barrikadajas¹).

Bəd vokən vəli kılə Andrejevlən zvoj çuksaşəməs, tıls vylə kəpədəməs.

— Mi dor Pitırsa stav roboçejys,—sualis jortjasəs-lə sijə.

Andrejev zvyłtor vəli viştalə. Ovuxovsa roboçejjaslı otsəg vylə loktalısınə mukəd zavodsa roboçejjas. Regəd mıştı 20 şursış unzık roboçejjas kutisnə gəgərbokşan izjasən sətnə saldatjasəs.

Carskəj pravişteştvole bılt loi tıjkəmənda oləmə nuəd-nə roboçejjas korəm şerTİ. No pravişteştvə kək tələş mıştı bər tırdıis ovuxovsa roboçejjaslış koşən perjyləmtorsə. Maj lunjasə pozornəja tıls vorşşəməs car pravişteştvə kutis çorxda vozəs tıntıny roboçejjaslı. Kək roboçejəs vəli

¹) Barrikada—şurajasəs, pəvjasəs, vəçkajasəs, izjasəs da mukəd seeəm-torjys vəcəm zagrəzdeñə. Barrikadajastə vəçalənən ulıçjas vılyın tıskasığın.

ьстема Шибяра катарга вѣлѣ. Комъп къмън говоцѣјес пукшадиснѣ турмаэ.

Овиховса оворона nem kezlә kolaş roboçejjas rameťп. Tajә vәli medvozza seeam stačka, kor roboçejjas vermašlisnъ maj 1-ja lun vәsna, 8 çasa uzałanlun vәsna. Roboçejjas panisnъ veškѣd polițičeskѣj koş carskѣj vlaſtль ranođ. Ovihovsa stačka petkәdlis stavmuvvsa roboçejjaslъ, kueemta vьdmis roç proletariat. Vragjasked әruzjәen vermašemisә sijә panis izşaq. Iz loi medvozza әruzjә kъrәdçes говоцѣjjaslan.

23 §. Rostovskej stačka.

1902 voء, nojabr 2-d lunә, Roššijasә stavnas sъzәdis Rostovsa stačka. Tajә stačkasә kotortis roboçej partijasa Donskәj komit et, S. I. Gušev jurnuademәn, kodi vәli medbur soratnik Leninlәn.

Rostovskej stačka panjis Vladikavkazsa kәrttuj mašterskәjjasыn uzaľs roboçejjas zabastovkaşaq. Mašterskәjjassa roboçejjaslәn olәmьs vәli vьvti şeked. Şed из vәcьs roboçej 10 çasen boştlis sәmъn 60 ur. Medym boştly lunnas 1 sajt, kolә vәli uzaňn 14 cas.

Uzъs-zә vәli jona şeked. Strafjasen da mukәdnog cintyvlisnъ roboçejjaslъs siž-нin зола uzdonsә. Seşsa maşterjasъs uvtürtlisnъ roboçejjases, jәz tujә oz vәli puktyпь.

Lunъs-lun sodis roboçejjaslәn lәglunъs. Maşter kuçkis әti roboçejes i tajator pom z or dis roboçejjaslъs terpeñnәsә.

— Vaj şet j gudok!

Tom roboçejjasked e e koçegarka  kotortis Anatolij Sabino roboçej. Şetisnъ trevoga lept ş gudok. Cexjasъn goraa jurgis:

— Enovt j uzs !

Surs l da bastujt ş jәz çuk r s petis tom roboçej—bolsevik Ivan Stavskij, kodi ku tlis jit d roboçej partijasa Donskәj komit tked. Sij  çuksalis organizovann ja t s nu dny.

— Talun из vѣl   ekodl  oz kov suvtn . Aski as v çuk rt cam tani zavod doras, v rjam sta e n j komit et da şor nitam aslan m trebova n jas j ly s.—vi stavlis sij .

Aski asıv roboçejjas vara çukərtçisn̄ zavod dorə. Nəkəd eəe loktisn̄ i gətərjasn̄da da çəladjasn̄.

Roboçejjas vərjisn̄ staçecənəj komitət. Urçitisiñ-ləşə-disn̄ trebovañqəjas.

Roboçejjas trebujtisn̄: ləşədn̄ 9 çasa uzañanlun, sod-tyńp izdon, roboçejjas çəladjaslı ləşədn̄ don boştəm skolajas. Roboçejjas trebujtisn̄ svergənitn̄ carskəj vlaşt.

Rostovsa fabrik da zavodsa roboçejjas şurtçisn̄ kərttuj-vylsa maşterskəjjəsən̄ uzañşjasən̄ panəm staçka dorə. Roboçejjas dorə eəe şurtçisn̄ karsa mukəd şikas uzałış jəz.

Məd lunnas 30 şurs roboçej çukərtçisn̄ kar sajə. Lok-tis oblastsa naçalnik dorə vətləm delegaciya da viştalis, tıj naçalniks so tıj suis:

— Vədajtn̄ staçkaən stav nırnıuədəşjassə. Suvtn̄ iz vylə. Səmən sə vərgən naçalstvo kəsjesə vidlavn̄ roboçej-jaslış trebovañqəjassə.

— No, tıj-nın, jortjas? — jualis Stavskij, — səglasəş-ə?

— Avı, — əti gorən jürebtisn̄ roboçejjas, — vozə kutam vermaşn̄. Doloj carskəj vlaştə!

Bıd lun roboçejjas çukərtçavlisn̄ kar sajə. Vəçavlisn̄ mitingjas. Nekytn̄ lun çəz karas / munlisn̄ zik svobodnəj politiçeskəj sobrañqəjas. Sobrañqəjas da mitingjas vylən şornitisiñ roboçej partijasa Donskəj komitətəş slenjas. Naje viştavlisn̄ əzjədana recjas, çuksavlisn̄ samoderzavijəkəd vermaşn̄.

Praviştelstvo seeəma saj-paj muni, tıj nekyn̄ lun çəz ez ləştib nekueəmtor panəd vəçpə zabastovka pədtəm mogъş.

No, pojavr 9-d lunə, Rostov karə vois donskəj kazak-jasa polk, bastutış roboçejjasəs laqtədəm mogъş. A pojavr 11-d lunə, kor roboçejjas çukərtçisn̄ miting vylə, na vylə uskədçisn̄ konnəj kazakjas.

Roboçejjas səjəvosliñ. Seki buree Stavskij gorədis:

— Vodəj, jortjas!

Stavən liçkəşisn̄ mu berdə. Kazakjas suvtisiñ una das şurs roboçej vozvylə. A roboçejjas suisn̄ kuypə vəv kok-jas uýn, no ne razədçən̄.

Mit̄ing munis kuż lunt̄r. Kazakjas vidçışisn̄. A kor roboçejjas kutisn̄ gortjasanıs razedçısny, najəs juərttəg-vis-tavtəg l̄yjisn̄. 6 roboçejəs vijisn̄ da 12-əs jona ranit̄isn̄. Staçeçnəj komitetəs arestujtisn̄. Vojnas zandarmjas vətləd-lisn̄ pañerajasəd, arestujtalisn̄ da nualisn̄ medjona voz-məstçəs revolucionnəj roboçejjasəs.

Tajə lunşaçıs staçka kutis çinny—vyrny. Medvoz už vylas suvtisn̄ posni fabrikajasəş roboçejjas. A pojavı 23 lu-nə užə boşisn̄ i kərttujvysa mañterskəjjasəş roboçejjas.

Rostovsa staçkalən tədçanlunıs jona ьzbd. Tajə staçka-ıs vəli roşsijasa roboçejjaslən medvozza oveegorodskəj (karpaştalasa) staçkaən. Stav fabrikса da zavodsa roboçejjas petkədlisn̄ assıny soñidarnoştsə kərttuj vylsa roboçejjas-kəd, kodjas medvoz panisn̄ zabastovkasə. Staçka petkədlis, myj roboçej massajaslən ləglunıs kəptə carskəj strojlıs pa-nıd. Roboçejjas medvozış petisn̄ staçka vylə taeəm gizəda znamjajaşın: „Doloj samoderzavij¹)!“

24 §. Roboçejjas tıxən veşkədlis roboçej partija.

Ovixovsa da rostovsa staçkajasən veşkədlis-nın roboçej partija, a pıgnuədəşsəs, vozdəs sylən vəli V. I. Lenjin.

Partija ez drugən kotyrtçə. Vozınsə stav promyşlennəj karjasınlı kotyrtçalısın roboçej kruzokjas. Torjən-nın una najə vəlinı Pıñırınpəş (Leningradınpəş), kəni vəlinı gryş fabrikjas da zavodjas. Kruzokjasınlı nuədlisn̄ roboçejjas pəv-stınlı ьzbd už da eəkəda veşkədlisn̄ staçkajasən.

1893 voşa arə Pıñırınlı kutis uzavnı V. I. Lenjin. Sek sylə vəli 23 arəs. Vladimir İlliç pır-zə kuzis as berdas çuk-kərtnı roboçejjasəs. Roboçejjas radejtlişn̄ sijəs roboçej dələe stav şələmnas kutçəşəmtısla da ьzbd tədəmlunısla. Regəd mışt Lenjin loi jurnuədəşən pıñirsa revolucionnəj kru-zokjasınlı.

1898 voə revolucionnəj roboçejjas kotyrtçisn̄ roboçej partijaə, Vladimir İlliç Lenjin veşkədləm uşın.

¹⁾ Samoderzavijə—carskəj vlaşt.

25 §. Nikolaj Petroviç.

Кызі Ленін изавліс ровоцәйjas рәвасып, сь јыльш viштале товоцәj Кнаzev.

— Sijә portып, көni me изавли slesarен, velinъ revo-
lucionnәja mәvpalbş una ровоцәj. Me ordә гытjasә guşen
çukәrtçylyis revolucionnәj kruzok.

Әтрыг me тәdmali, myj mijan kruzokен kutas veşkәd-
lyip vyl mort—Nikolaj Petroviç.

— Tajә morts medbur veşkәdlыs,—viшtalisnъ mem.

Urçitәm kadә me ordә kodkә jirkәdcis. Voşti әзәssә
da adzi ar komъna kытып morts,—zolanik gerdov toska,
gegrәs ҹүzәma da suş shinjasa. Kәt eşkә vәli gozsa kad, no
sijә vәli leptәm vorotnika paltoa da şinkumjas vylә lezәm
furazkaa. Komnatae pыrәm mysti sijә jualis:

— Knazevъs tanı olә?

— Da, me Knazev,—viшtalı me.

Seki sijә viшtalis ңim-ovsә:

— Me Nikolaj Petroviç.

— Mi stavnyt vidçysam tenә—syaşı me.

Nikolaj Petroviç viшtalis, myj carskәj spikjas kыjәdçәm
vәsna sylъ jona kovmis gegravny kar vylvti.

Mi pыrim remyld kod vezәsә. Stavәn-nin vәli çukәrt-
çemny.

Nikolaj Petroviç kutis tәdmәdnъ mijanәs, myjzъk ku-
tam vәcny kruzokanym. Sijә vylvti şelәmtys da zev gegravoana
viшtavlis, ne eskyly sylъ ңinәmтор vәli oz poz. Sijә kutis
juasny mijanlysh, kөni mi uzalam, myjzъk lыddыvlam. Tәdam-
ә mi, myj vәsna da kыzi kolә vermaşny. Seşşa sijә zev gegravoanaen
viшtalis mijanlysh, myj etkәn-ekәn vermaşәmәn
ңinәmтор oz artmy. Sәmyn kor mi kotyrтçam, sekى loam
jon vynen, kodly kutasny povny kәzajәvajas.

Roboçejjasly pыr-i vois şelәmylanys Nikolaj Petroviç-
lәn gegravoana da kokni şorqиls.

Sy вәреп Nikolaj Petroviç unaş kutis mi dorә volv-
lyny. Sijә viшtavlis sy јyльsh, kыzi mukәd stranasa roboçejjas
vermaşәnny virzъk olam vәsna, kыzi kolә roboçejjasly tъs-
kaşny as mezdlun sedәdәm vәsna da kыzi kolә vyl nog lә-
şedny olәmsә roboçejjasly da stav uzalys jezlыш.

Mi kutim rađejtń Nikolaj Petrovičes. Běd voləmsə sýlş mi jona şuşa vidçışlim. Mýkē-kē mijanlız ez vəv gərvoana, sek vəli tazi suam məda-mədləz:

— Ças, loktas Nikolaj Petrovič, sijə viştalas.

Ətpıṛ mi vidçışim Nikolaj Petrovičes, a sijə ez-i lok. Bokış-ṇin me tədmədi, tıj Nikolaj Petrovič vələm uzał nəsta əti kruzokın da sen sijəs arestujtəmaəş.

Jona-zə me çujmi, kor rəgħslador, revolucija vərgün-nin, tədmali, kodı seçəm Nikolaj Petrovičes. Menam dołdılunlız pom-ṇi-dor ez vəv seki. Kış-nə abu ṇimkod,—Nikolaj Petrovičes-əd buree açıs Lenin vələma.

I me gorditça sijətorjən, tıj Lenin mijankəd uzavlis guşa kruzokın da tıj me vəvli Lenininlən uçenik.

26 §. Lenin—bołsevikjas partijalən vozđ.

Lenin velədlis, tıj carlış da pomeseikjaslış vlaştə putkylıtń roboçejjas vermasın səmən kreştanstvoəs da. No sə mogbəs roboçejjaslı kolə kotyrtçın. Roboçejjasən kolə lənə aslanlıs bojevəj roboçej partija.

V. I. Lenin.

Səmən partija veşkədləm ulı roboçej klass vermas as bərşəls nuədnı uzałs kreştanstvoəs da putkylıtń carəs i kapitalistjasəs—velədlis Lenin. Partijalə kolə ətuvtń strana paştalası medbur, vozməstçəs, soznaçelnəj (vezərtəş) roboçejjasəs da veşkədlən roboçejjasən da najə sojuznikən—kreştanstvoən nuədan təskən.

I Lenin boştis kotyrtń taeəm partijasə. 1895 voə piñrsa roboçej kruzokjas ətuvtçalısın „Roboçejjasəs mezdəm vəsna tıls nuədəs piñrsa sojuzə“. Taeəm sojuzjas kotyrtçisn i mukəd karjasın.

1895 voşa dekabr təlşəsə Leninəs pukşədisin turmaə, a seşşa Şibygə ıstisn. No turmaşaŋs-ṇi, ıstəminşaŋs-ṇi

sijə ez dugdəvəl jortjasıskəd gizasəməş. Lenin gizlis, təj vois kad-nın nəpremennə kotyrtın revolucionnəj roboçej partija.

1898 voşa mart tələşə Minskən vəli roboçej revoluəionnəj organizacijajasən 1-ja sjezd. Sjezdəs guşən munlis. Tajə sjezdəs-i puktis panassə roboçej partijalı.

Vladimir İlliq tajə kadnas vəli ыli mestaə ьstəminən, Minuşinskəj ujezdsə Susenskəj vələştən, i ta vəsna ez ver-məj sjezd vylas ovnə.

Ssylkasə pomaləm təşti 1900 voşa gozəmə Lenin munis zagraçıcaə.

Zagraçıcaən olıgas Lenin vek veşkədlis kapitalistjası şpanəd nuədan roboçejjas təskən. Sılb vəli podpolseikjasşan, roboçejjasşan voən pisməjas; sijə şetlis nał ındədjas, kъz-myj vəcən. Vladimir İlliq veşkədləm ulən vəli petə „Iskra“ gazet. Tajə gazet otsəgən Lenin da sylən vojtırıb vəli vələdən roboçejjasəs, təj radi da kъzi kolə nał təskaşnə.

„Iskrasə“ guşən vəli mədədən Roşsijaə. Tani sijəs seş-şa razədlisnə fabrikjasə da zavodjasə. Lenin vermis dobit-çayı i sijətor, təj roboçejjas aşpəs kutisnə giznə gazetas.

„Iskra“ ryr Lenin nuədis çorxəd koş jon roboçej partijaəs kotyrtəm vəsna.

1903 voə roboçej partijaəs, kodəs kotyrtis Lenin, kutis suşən bolsevistskəjən¹⁾, a sylən slenjasəs —bolsevikjasən.

27 §. I. V. Stalin.

Ioşif Vissarionoviç Stalin vəli Leninlən medbur sorat-nik. Leninkəd eəe sijə kotyrtlis bolsevikjaslış roboçej partija. Nekor sijə ez kezəb Leninəş. Leninkəd eəe sijə təskaşlis stav seeəm jəzkəd, kodjas zillisnə nuədnə roboçejjasəs nepravilnəj tujəd.

Carskəj pravitələstvo torjən-ının jona presledujtlis Stalinəs. 1902 voə Stalinəs arrestujtisnə da pukşədisnə batumskəj turmaə. Tani sijə pukalis 1903 vo roməz, sə vərən sijəs ьstisnə Şibyrgə—Novaja Uda şiktə.

1) 1918 voşan bolsevikjasən partija kutis suşən bolsevistskəj kommunist-çeskəj partijaən.

No ьстем мestaas voem тьсти тельш olam варып Stalin pъsjis seш da вара boстhis revolucionnaj иза.

1904 voсан 1913 voэз Stalin's kuimьш arestujtlis carskej oxranka da ьstvylis Solvьcегodskә, Vologdaә, Nar'ymә. No вьdlaш Stalin pъsjyvlis da tuzlyt'eg kуtçeslis revolucionnaj иза.

Stalin pъsjalemьш jona skermem carskaj чиновникjas 1913 voэ ьstisnъ Stalin's Turuxanskej krajsa zev ьli shiktә—Kurejkaә. Seni vojьs vozyn kuzta. Lьmje turdem kъk kerka. Nekymъn so verst matigagert'p abu k'erttuj. Parokod volvylis vo pijs semyн kъkъш. Taemipen Stalin olis 1917 voşa revolucionjaәз.

I. V. Stalin.

Stalin'lәn stav olemьш — roboсej da kreшtana delә vesa na corьda vermaшem.

Stalin vozэ puadә Lenin'ш delә. Sijә—vozd mijan Leninskej kommunisticheskaj partijalәn da stavmuvsa proletariatlәn.

28 §. Carskaj vlast preshedujtә bolsevikjasәs.

Carskaj pravitelstvo regydi kazalis, kъzi bolsevikjas vlijajt'p roboсejjas vylә.

Bolsevikjastә jona corьda preshedujtlis carskaj pravitelstvo. Sijә so kueam torjas daстtlis revolucionnaj roboсejjasъ: arest, turma, ssyлka, katarga, lъjlәm da zagedem. Roboсej da kreшtana int'resjas vesa журнъsә puktisnъ una bolsevikjas. Unaш arestujtlisnъ, turmajasъn pukedlisnъ, ьstvylisnъ—Molotovәs, Kalininәs, Vorosilovәs, Kaganovicәs, Frunzeәs, Dzerzhinskajәs, Bubnovәs, Sverdlovәs da mukedәs—medburjassъs medbur bolsevikjasәs.

Ket eшkә bolsevikjasәs-i preshedujtlisnъ, no najә vek etarә corьda vermaшisnъ roboсejjasәs da stav uzaш jezes mezdem vesa,—sar, pomeseik da kapitalist narhitem ulьш

mezdəm vəsna. Najə daştlisnə roboçəjjasəs proletarskəj revolucija vəçpə, roboçəjjas kijə vlaşt boştnə.

Povtoritəm vylə juaşanjas.

1. Məj vəsna ozırtməvlis burzuazija, a roboçəjjas ~~əkmən~~ gəltməvlisnə?
2. Kueəm voə vəli Morozovskəj staçka?
3. Məj vəsna roboçəjjasən staçkajasnəs loinə druznəjzəkəs da çotyrdzəkəs?
4. Kueəm voə vəli kotyrtəma roboçej partijaəs?

V. 1905 VOŞA REVOLUCIJA.

29 §. Revolucija matşmə.

1904 voə carskəj praviştelstvo panis Japonijakəd vojna.

Vojnalən medbəzbd mogbs vəli, med eşkə boştnə vylə mujas—Koreja da Manzurija. Tajətor pomeseikjaslı vəli kolə, med eşkə eksploaṭırıjtın sen olış kreştanaəs. Tajə tor mujaslı nəsta-nin vəli kolənə gərtəş tərgəvəjjaslı da fabrikantjaslı, med eşkə seni vəgədnəzəka vuzavlınp asşınpəs təvarjas.

No stav tajətorjış ətdor carskəj praviştelstvo məvpavlis vojnanaş kezədnə roboçəjjasəs da kreştanaəs revolucijaş.

Japonijsa kapitalistjas petkədisiń vojujtaninə bura vələdəm da vooruzitəm vojskajas. Japonijalən şerti Rossijalən vojujtan texnikası vəli ulınpzək, vojskasə slabzəka vəli velədəma da omələzək əruzjəen snabditəma.

Vojna zavoditçigas-na roç vojskajasəs tədçəmən jona ղekytyń zugədisnə. A ղedr təşti najəs poməz paşvar-tisiń. Roç flot stavnas pəgibnitis. Kapitalistjaslı vartəs sedədəm radi seki vojujtaş jona una roboçej da kreştana kulinə, dojmalişnə, ki-koktəmmisnə.

Vojnaş nəsta-nin jona rəzəritis kreştanaəs da veşkəda pikəz vajədis roboçəjjaslış olannogsə.

Roboçəjjas kutisnə kypədçəavnə aslanəs narlıtışjaslı rapanbd.

1904 voşa avgust təlxə strana paştala İbbisnə roboçəjjasən gərtəş staçkajas. Jona çorbdə kypədçəvlisnə bakusa roboçəjjas.

Roboçejjas kypədçemən veskədlisnə bolsevikjas. Bakusa staçka vel bura pomaşis. Roboçejjaslaş mukəd trevovalnə-jassə vəli oləmə nuədəma.

1905 voşa janvar tələşə Pişiryn Putjilovskəj zavod vylən ləbbis zabastovka. 1904 voşa dekabr tələş pomə Putjilovskəj zavod vyləş vətlisnə qol roboçejəs. Tağə zavodın uzaş roboçejjaslaş oləməs vəli seeəm şekkəd, təj kus tajə qol mort-sə vətləməş roboçejjas vəzisnə—jona əzəd zavod kutis bas-tujtın.

Putjilovsa roboçejjas əstisnə mukəd zavodjasə assınpəs delegatjasəs. Eşglunən da gəllunən matajtçəm Pişir karsa mukəd fabrik da zavodvyla roboçejjas şurçisnə putjilovec-jas dorə. Pişir karlış 140 şurs dorüş-na upzık roboçej jan-var 8-d lunə dugdisnə uzaçınp.

Bastujtın roboçejjas trebujtisnə zəndədnə uzaalan lun, əzdədnə iz don, don boşttag burdədaynə da skolajasın ve-lədnə roboçejjaslaş çeladəsə. Una roboçejjas trebujtisnə put-kyıştnə carskəj vlaştəs.

30 §. Car dorə.

Medəm eşkə roboçejjasəs kezədnə revolucionnəj təsküş da med na pərvstyn kutnə sarlı eskəm-veritəm, carskəj guşa pəliciya Pişiryn ləşədis „Roç roboçejjaslaş oveestvo“.

Tajə oveestvoas jurnuədəşə suvtis Gapon pop, kodəs vəli medaləma pəliciya. Gapon zillis eskədnə roboçejjasəs, təj najə lok oləməş təzəbs abu car, a sylən matəssa jə-zəs da ətkytyın fabrikantjas.

Kor panşisnə zabastovkajas, revoluciyasış kezədəm mo-gəş Gapon velədis roboçejjasəs vədçənə car dorə torja proseñəen. Tajə proseñəas Gapon velədis roboçejjasəs pasjyńnə stav nuzda da əvidanəs jılış. Mukəd roboçejjas zvilyş kütçəsisnə Gapon velədəmə. Najə eskənə-nə vəli, təj səmən kolə carlı vədçənə, i sijə seki koknədas nalış oləməsə.

A bolsevikjas vəli vozvuy velədənə roboçejjasəs ne mun-nə car dorə. „Jortjas,—vəli viştalənə bolsevikjas,—veş ti-kəsjannəd vədçənə car dorə da veş-i nađejtçanəd sə po-məş koknəd. Svobodatə korəmən oz nəvnpə. Oz kov carlı

kevşep, a kolə putkyltnp sylş vlaştə. Səmən taeəm nogən pozə perjənp svobodatə. Svobodatə kolə nəvpl as virən, əruzjəa kiən sedədnp, çorbd təskən perjənp“.

Tazi bolsevikjas gizlisnp janvar 8-d lunşa as çukəstçəmanp,—roboçejjas dorə çukəstçəmanp. Vozməstçəş, vezərtəş roboçejjas sobrañəjas vylən şorňtlisnp bołsevikjas nog-zə, najə eəe-zə ez oskyp car dorə munpl kəsjəmsə.

No massajas çorbd na vəli eskənp carlı. Najə ez-i çajtılınp, myj Gapon kəsjə vuzavnp, predajtp najəs. Gapon ugovoritis roboçejjasəs krest-əbrazjasən munpl car dorə. Roboçejjas veritisnp Gaponlp da zvylyş kəsjyşinp munpl proşvaen car dorə.

31 §. Krovavəj vəskreşenqa.

Janvar 9 (22) lunə, vəskreşenqa, sez, kəzbd asylə mədədçisnp car dorə eýglunp da vojnəş mücithəm Pişir karsa roboçejjas.

Roboçejjas ləna mədədçisnp, praznikə moz paştasəmən. Nekşyp şurs roboçejjas vozvylən mədis açs Gapon. Roboçejjas vəli niənə əbrazjas da carlış portretsə. Roboçejjas-kəd eəe munisnp nalən gətərjasnps da çeladnps. Kar vəd pomşan Zimnej dvorec dorə nəzjənikən loktisnp roboçej massajas.

Roboçejjas ləna vəli munəp. No praviştelstvo najəs panbdalıs pulaen da stökən. Car eəktis İlyjənp una şurs jəzəs.

Narvskəj vorota doryn da Troickəj most doryn vojskajas poeisnp loktəşjaslı tujsə. Vəli komanda:— „Razədçəj“, no sijəs ənekodi ez kylvə. Oficerjas eəktəm şerli saldatjas kutisnp İlyjənp roboçejjasəs. Roboçejjas çepəsjisnp kotərtnp. Kazakjas uşkədçisnp rəyşşjas vylə.

Taeəmtor-zə loi i Pişir karsa mukəd rajonjasınp. Bödla-yp İlyjənp. Kazakjas da saldatjas vətlüşisnp roboçejjas vərşa, vijalısnp najəs.

Kołas roboçej kolonnajas vek-zə vermisnp pişkədçisnp Zimnej dvorec dorə, kəni vəli olə carls. No i tani roboçejjasəs panbdalısnp pulajasən.

Roboçejjas vər bergədçisn̄. Naja uşkədçisn̄ pъsjej. No vərguvşaçn̄ sutlalan pulaças unaes suədisn̄.

Car dvorec berda plosead vylə kolı una küləm da ranitçəm mort. Tajə lunnas Pişir paştalaçn̄ vəli vijəma 1200 roboçejəs da ranitəma 5 şurs mortş-na unzəkəs.

Janvar 9 (22) lunsə kutisn̄ əimtən̄ „Krovavəj vəskreşenlənən“.

32 §. Revolucija ədəzə.

Janvar 9-d lun loi 1905 voşa revolucija panasən.

Roboçejjas kutisn̄ gəgərvon̄, təj carəs daj-i stav carskəj strojls—nalən medlok vrag. Naja kutisn̄ gəgərvon̄, təj kolə nađejtçən̄ səmən as vylə da as bolsevik partija vylə. A janvar 9-d lun vərgyn bołsevikjas pır-zə jəzədisn̄ çukəstçəm, kəni naja vəli çuksalən̄ roboçejjasəs vəçn̄ vse-ovəej (ətuvja) zabastovka da əruzjəa vosstanənə.

Əruzjətəm roboçejjasəs ıjləm jylyş juər çardbi mox paşkalis vaz Roşsija medbili peleşjasti. Roboçejjas vədlən Kutisn̄ kyrədçən̄ təs vylə. Moskvaçn̄, Bakuçn̄, Rostov-na-Doçiçn̄, Xarkovçn̄, Odessaçn̄—vədlən Kutisn̄ bastujtən̄ roboçejjas.

Bastujtçəşjasən gərd znamjajas vylən vəli gizəma: „Dolj carəs!“ „Carlı da pomeseikjasəs panəd əruzjəən kyrədçən̄!“ „Kreşanalıb mu!“

Revolucija ətarə əzjis, kypnis strana paştalaç. Zabastovkajas vlijanənə vəsna ıbbisn̄ kreşanalən vosstanənəjas, panışn̄ armijaçn̄ da flotn volnənənəjas.

33 §. Car vəçalə pogromjas.

Carskəj pravitelstvo ziñlis revolucijasə pədətən̄ ~~saməj~~ zavodiçigas-na. Sijə ziñlis libə kəsjəşəmjasən ılədn̄ roboçejjasəs, libə suvtədn̄ naib panəd əruzjəa vyl.

Nacijajəs kostən ləgaləm paşkədəmən carskəj pravitelstvo ziñlis revolucijaş kezədn̄ uzaibə jəzəs. Sijə uşjədlis vəndlis əti nacionallıñtəs məd vylə. Una karçın vəli vəçaləma jevrejskəj pogromjas. Októabr tələşən əti nedəl çəzən vəli vəçəma 100 pogromş-na una. Tajə şizim lunnas vəli vijəma 3 şurs mort gəgər da ranitəma 10 şurs mortş-na unzək.

Lenin jort so myj gizlis jevrejskaj pogromjas jylyş:

„Proklatəj carskəj monarxiya kor vəli olə assəs medvərja lunjassə-nin, sek sijə zillis peməd vezəra roboçəjjasəs da krestanaəs usədpə-vəədnəj jevrejjas vylə. Pomesekjas da kapitalistjaskəd ətuv carskəj pəlicija vəçləvlis jevrejskəj pogromjas. Nuzdaə vəjəm roboçəjjasəs da krestanalış ləglunsə pomeseikjas-eksplaatatorjas zillisnə vəşkədnəj jevrejjas vylə. Əəe-i mukəd stranajasən kapitalistjas pır əzətlənisnə daj əztənəj jevrejjas vylə ləgaləm, medəm eşkə turkynə roboçəjjəs şinjassə, kezədnəj sijəs izalış jəzsa zbyl vragjasəs—kapitalistjasəs. Jevrejjas vylə ləgaləməs səmən senjasən torpda vuzjaşəma, kəni pomeseikjaslən da kapitalistjaslən naritəməs vais roboçəjjasəs da krestanalış sap-peməd oləm. Səmən zik-nin peməd jəz, zikəz uvtərtəm jəz vermənə vəritnə jevrejjas jylyş paşkədan ləzzə, ələdləməsə.

Uzalış jəzlən vragjasəs—abu jevrejjas. Roboçəjjasən vragjasəs—stav stranajasəs kapitalistjas. Jevrejjas pəvsən eməs roboçəjjas, mırşəşjas,—seeəməs unzək. Najə—kapitalən naritana mijan vokjas, socializm dor təskaşəs mijan jortjas. Mukəd stav nacijajasən moz-zə jevrejjas pəvsən eməs kulakjas, eksplaatatorjas, kapitalistjas... Ozır jevrejjasəd, kəzi i ozır roçjas, kəzi-i stav stranajasəs ozırjas, məda-mədkəd ətuv lışkənə, uvtərtənə, torjədənə roboçəjjasəs“.

1905 voşa fevral tələsə pravitelstvo vozəs təntis baku-sa revolucionnəj roboçəjjasəs—jon staçka vəçləməş! Siyə usədis tataraəs armjana vylə. Policiyalən agentjas kotyrtisnə pogromsə da aşnəs eəe vijalisnə jəzsə. Məd paşkəmə vezşəm tatara—policejskəjjas—xuliganjaskəd ətuv kutisnə vijav-nə nemvidçəştəm armjanaəs. Səbzis, povzis Baku. Pogrom vəçəşjasəs uşlaşisnə kerkajasə, grəmitisnə, vijisnə da sotisnə.

Armjana da tatara kost koşsə adzvılyş mort so myj viştalə:

„Mijan pojezdnləm vəli munə Kjurdamir stanciąə. Pojezdəs vəli tərəma Jejisavetpołys (Gjandziş) pəsjəs armjanaən. Jejisavetpolas əckəyən lun-nin vəli munə armjana da tatara kostən koş. Pojezdən vəli medşasə pəvəvəbəjas, çəladjas da rəşvəşjas.

Pojezdən vərdisnə pəvəvəbəjas da çəladjas, əmzisnə sogə usəm starikja.

Mijan vagonə pərtisnə jəjtəm pəvvavaəs. Tajə pəvvavaəs as şinnas adzyləma muziksə da kuim çeladəsə vijəm. Koçər pəvvava topədəma morəs berdas ruzumjasa turas da kagaəs mox ləlkijtə.

Gəgətbok sogrərəş vəşənə:

- Menşəm verəsəs naçkisnə!
- Menam piyanəj vosinə!
- Menşəm pıłəs pəgubitispə!
- Mıjla-nə mi loyjen koğım?

Əsiňs drug pılmuni—torpərigjas zıla-zola ledçisnə zo-zə. Tazzə əsiňə ıbjisnə. Vagonın vədən 8ızisnə, kutisnə kotravnə. Mi ńekəzi egə kuzəj ələdnə pəvvavajasəs. Mukəd pəvvavaəs riziçanəşəmən kevəşənə mijanlı, med eşkə ez panşə koşəs.

Me vizədli əsiňə. Ńekətən das tatara, mort vitə-kvajta çukərjasən, vəli tədalənə kərttüşən ńeyən. Najə grəzitçəmən əvtçənə kinzaljasən. No mijan pojezdnləm təvə mox lebəstis na dörti.

Stancijaə voəm təştə me kılı, təj tataraəs ez-zə eea adzynuň trevogasə da poləmsə. Tatara pəvsəş unaən vostisnə batjassə, piyansə, pəvjassə. Una şirəta da dəva kolı sə wətənə.

Seki me gəgərvoi carskəj vlaştılış zıləmsə. Sijə uşədlis əti şornia jəzəs mukədjəs vylə. Tazzə sylə kolə vəli sə radi, med eşkə uzaľş jəzəs ez kutnə vermaşnə as vragjas-nıskəd—carkəd, pomeséikjaskəd da kapitalistjaskəd.

No pogromjas ez suvtədnə revolucijaəs. Uzaľş armija-na da jevrejjas nəsta-na çorəda kutisnə təskaşnə carkəd da kapitalistjaskəd.

34 §. Armijaň da flotın vosstanlıqəjas.

Roboçəj staçkajas da kreştanskəj volqənəjas panşəm təştə zavoditçisnə armijaň da flotın vosstanlıqəjas.

Carskəj praviçəstvo ziļlis matrosjasəs da saldatjasəs velədnə seçəm nogən, med eşkə najə loinə carskəj strojəs bur dorjyşjas. Komandırjasə vəli puktışşənə dvorana, pomeseikjas, kapitalistjas da s. v. Vəli ləşədalənə roxodnəj armejskəj viçkojas—seni popjas çuksavlısın saldatjasəs klyzənə asşyńls naçałnikjassə.

No saldatjasəd da matrosjasəd—sijə-zə rovoçej da kreş-tana. Carskəj armijasa saldatjas seki ovlisnə rovoçej da kreştana moz-zə jona oməla. Saldatjasla eəe-zə vəli oz vo-nə şələmviylanla carskəj pəradokjasəd. Bolsevikjas vəli ji-zədçənə armija rıækə, kotaortalənə sen assıpnə jaçejkajas, gəgərvoədənə saldatjasla grabitəlskəj vojnalaş mogjassə.

Japonskəj vojnala carskəj armijaəs vermaləməş sal-datjaslən da matrosjaslən nezdəvəllunə nəsta-qin kəptis. Armija kutis satlaşnə, licavnə. Torja voinskəj çəstjas kutis-nə ətkazitçənə oləmə nuədnə komandırjaslaş prikazjas. Ar-mija da flotsa ətkütnən çəstjasnə panşisnə vosstanqəjas.

Medşa tədçəna vosstanqəjas vəli Çernomorskəj flot-nə— „Knaz Potomkin Tavričeskij“ bronənoşec vylən.

Oficerjas zev ləkəş vəli obraseajtçənə matrosjaskəd i 1905 voşa juł 14-d lunə ta vəsna matrosjas kəpədçisnə. Najə vijisnə bronənoşec vyləş komandırsə da şizim oficerəs. Ta vətən kəpədçəm matrosjas mədisnə Odessaə, bastıjtəş rovoçəjjjasla otsəg vylə.

Vosstanqəən veşkədlis matros Maťusenko.

Kəpədçəm matrosjasən təs nuədəm jylyş so təj viştalə əti mort, kodi eəe açs uçastvujtəma vosstanqəas.

Juñ 17 lunla panıda vojsə „Potomkin“ vlvsa matros-jas majsəmən kollisnə. Najə vəli tədənə, təj tır eskadra¹⁾ petis Şevastopolşkəj buxtaş vossa moreə. Bvd zdükə sijə vermis uşkədçənə panıd suvtəm karab vylə.

Matrosjas paşkəmən-i uzisnə, med eşkə vbd zdük lənə daşən. Puskajas zaradaəş. Vəli stavşə daştəma vojsə ataka loig kezlə.

— Eskadra tədalə!.. Eskadra loktə!—jugdigən kəvşis sudno vylən.

Stavnəs əteəe çetçisnə. Gorizont berdən kəptisnə şəd əyn şurjajas. Regəd tədovtçis stavnas cernomorskəj es-kadra.

„Potomkin“ polnəj xodən vərzis eskadrala panıd. Ərud-dəjas dorə vajalisnə snaradjas.

Pukşis çəvlən.

¹⁾ Eskadra—vojennej flotsa nekətən karab, kodjasən veşkədə səvəla inidəm naçalnik.

Раньд локтөнъ вит броненошеч да миненошечјаса зон флотилија.

„Potomkin“ маџта јылә каџис ʂignal:

„Jakəritçej, lıvə kuta lıjlyp!“

Eskadra пазмадис ədsə. Besprovoloçnəj telegraf əstis admirallıß depesa¹⁾:

„Cernomorcy, myj ti vəçannıd; şetçej, bezumeçjas, i seki tijanəs pomilujtasny.“

„Kırpədçəşjas oz şetçvny!—voçavizis „Potomkin“ da vozə mədədcis.

„Potomkin“ vylvsa jəz daştışipъ jon tıskə. Matusenko şetalis prikazjas. Bojas-kə vermyń kutasny, vəli suəma karabsə vəjtipy. Mukəd matrosjas vəli sapkanısə pərtçəmən prəseajtçenъ məda-mədnıskəd.

Bojevəj pəradokən eskadra razədçis, medyım eşkə kyeə voştnı „Potomkinəs“.

No раньд кырədçəm броненошеч аçs pırədçis eskadra sərə. „Potomkin“ vylvsa jəz vbd zdukə vidçəşən lıjəm. No puskajasış lıjəm pıddi kuim броненошеч vylış kılıs gytıvъ kod jon gorədəm:

— Ura! Ura! Med olas svoboda!

Matrosjas enovtisny puskajas, kajisny paluba vylə da kutisny sapkajasnanıs əvtçıny.

Matusenko kajis bort vylə da kutis şignalizirujtnı ort-çən tınpış „Şinop“ karab vylvsa matrosjası. „Arestujtəj as-şıpıd oficerjastə da ətuvtçej mi dorə!“

Admiral povzis. Med eşkə vosstaqııəs eee i mukəd sudnojas vylə ez paškav, sijə polnəj xodən mədədis eskadrasə voşa moreə. Admiral veşkədçis Şevastopolə.

„Potomkin“ terıva bergədçis vətədnı eskadraəs. Əti броненошеч — „Georgij Pobedonoşec“ — drug kutis kolçıny; seşşa ətuvtçis „Potomkinkəd“. Eee-i „Şinop“ kutlis kolçıny, no seşşa vər terməşəmən vətədis eskadraəs.

„Veşkədnı „Potomkin“ vylə puskajas da minajas, vəjt-ny sijs!“ — flotlı şetis prikaz pısjıs admiral. No matrosjas ez tınpış puskajas dorə. Najə vıblalısnı moreə paska tomanjas, med eşkə oficerjas ez kutnı lıjlyp.

Zon eskadra — carskəj броненошечјаса, krejşerјаса, minenoшечјаса — ziļa pısjis əti броненошеч — „Potomkinış“.

1) Depesa — telegramma.

No kypredcəm matrosjas ez vermyń píjćśń Odessasa roboçejjas kəd—ez vərmyń sə se vəsna, myj as kolasanń loinь torjaləmjas (raznoglašijəjas). Ətijas vəli suənń ryr-zə munń Odessaə, a mukədjas kəsjisń-na vidçışń stav flotlış kypredcəmsə.

Odessasa povzəm vlaştjas zvojmışisń. Kor „Potomkin“ veş sulalis, sek kosta vlaştjasbs pədtisń karsa roboçejjaslış vosstanıə.

Dasəti lun kütçisis „Potomkin“ bronenoşec, ryr vidçisis stav flotlış kypredcəm.

No zoq Çernomorskəj flotlış ətuvtçisń zavoditlis səmyn „Georgij Povedonoşec“, daj-i sijə regədik kezlə. Carskəj flotsa matrosjas rəvəsń ez-zə vəv revolucionnəj soznalet-nostıbs. Seşşa i aşıs Potomkinisń ez vəvnń tərtymən resiteñnəjəs.

Som da prəduktat vərnń pondəm vəsna „Potomkin“ jun 24 lunə munis Rumıniyə da seni çetçis rumıniyasa vlaştjaslış. Kor Matuseenko-matros,—kypredcələmən veşkədılış-loktis bər Rossijaə, medyım nuədnń revolucionnəj iz, sijəs kiyisń da carskəj palaçjas əsədisń (zagədisń).

„Potomkinlən“ kypredcələməs vəli jona tədçanator. Tazi medvozış matrosjas javə vuzisń təs nuədəş roboçejjas da krestana dor.

Armija, kodi vəli carlən da pomesekjaslən glavnəj vı-nıss, kutis lənə nənadoznəjən.

35 §. Oktabr tələşşa všeovəej staçka.

1905-əd voşa oktabr tələşsən roboçejjaslən revolucionnəj mezdəşəməs kəptis medvyləz.

Oktabr pervoja lunjasə Moskvań kəptis zabastovka kərttuj vılyń ızalış roboçejjaslən. Nalən zabastovka vuzis stav medgərtyş kərttujjas vıle. Pojezdjas suvtisń. Strana pəreti jəzjaslən vətləməs suvtis. Kərttujvısa roboçejjas dinə ətlaaşisń fabrikjas, zavodjas, təlegraf, posta, Zabastovka ls Lois všeovəejən—stav strana paşa paşkalis.

Kypredcəsjas trebujişń: putkylın samoderzavijəəs, ləsədnń 8 çasa ızalan lun. Peterburgın staçkajasən veşkəd-ləm vıle roboçejjas kətərtisń roboçej deputatjaslış səvet.

Тајə kadnas kъртісіпъ volqenqəjas matrosjas pəvstъп—Kronstadtъп, saldatjas pəvstъп Moskvaъп, Kijeвъп, Xarkovъп i mukəd karjasып.

Въд lun jommis-ədzis kreştanalən mezdbəşəm. Oktaabr da nojabr tələşjasып stav strana pъekъş kojməd paj ujezdjasas kъptisпъ kreştanskəj vosstaqəjas. Kreştana sotisпъ 2 şurs тънда pomeseiççəj usadba da as kostas juklisпъ stav em-bursə, kodəs kreştanaləş grabitəmən cəzlisпъ pomeseikjas. Revołucija vek-ətarə paşkalis.

Všeobecj zabastovka zavoditçemşən-qın bolsevikjasən partija torja ьзд vъnən zavoditçis roboçejjasəs da kreştanaəs ləşədnъ əruzjəa kъpədçəmə. Partija suə vəli, тъj səmyn aruzjəa kъpədçəmən pozə putkyltnъ satlaşış car-skəj stroj.

Taјə kadып granica sajşan vois Lenin.

36 §. 1905-əd voyn səvetjas.

Revolucija dyrji kъpədçəm roboçejjas, partija veşkədlən ulən, as pəvstıspıls ləşədlişnъ staçeçnəj komitetjas. Въd zavod vъvşan, въd fabrika vъvşan vərjalisnъ əti deputatən vъd 500 roboçej vъlə.

Staçkajasən veşkədlişnъ staçeçnəj komitetjas. Najə le-zavlisnъ listovkajas, şetavlisnъ prikazjas. Sijə staçeçnəj komitetjasıss 1905 voə i artməvlisnъ roboçej deputatjasən per-vojja səvetjas.

1905-əd voşa səvetjas loisnъ mijan səvet vlaştıb per-vojja pətasən. Medvozzə səvet artmis 1905-əd voşa maj tələşyп Ivano-Vozqəsenskъп. No torja qın vəli tədçanaən roboçej deputatjasən Piñrsa səvet.

Piñrsa səvetəs vərjəma 1905 voşa oktaabr tələşyп. Sijə i veşkədlis všeobecj zabastovkaən, stav revolucionnəj tıb nuədəmən. Piñryп səvet ləşədis 8 cası uzalan lun, lezis zakon vəlaş şorṇı nuədəm jylyş, sobraqəjas nuədəm jylyş da peçatə gizəm jylyş. Səvet kotürtis otsəg şetəm uzəma-ləşjasıb. Assıs prikazjassə da rasporazenqəjassə səvet peçatjılıs aslas gazetyп: „Известия Совета рабочих депутатов“—taž suşlis sylən gazetaıbs.

Regədən artmalisnъ səvetjas Xarkovъп, Odesaъп, Varsava-ъп, Rostov na Donu-ъп, i mukəd promyslennəj gəryş centrjasып.

37 §. Dekabr tələşşa əruzjəa kərədçəm.

Strana pъekъn revolucionnəj tъs vek-ətarə əzjis, paškalis. Revolucionnəj roboçej massajaslış dvizenqə sodəmən artaləmən bolsevikjaslən partija, aslas vozd Lenin jort jurnənədəmən, suis vəcəp əruzjəa vosstanqə.

— Vooruzitçəmən da kotyrtçəmən mi pondam ləşədçən, medəm mijan vokjas-roboçejjaskəd—połakjaskəd, jevrejjaskəd, kavkazcəkəd; finlandcəkəd da mukədjaskəd—ki na ki kütçəşəmən medvərjaş kuçkən vaz, sişməm stroj kuzta.

— Zdoloj carəs! Med olas revolucija!

— Med olas socializm!

Tacəm kəvjasən çukəstçisnə bołsevikjas roboçejjas dini. Tajətor vozvılyən jona-na vazən gırış karjası, fabrik-zavodjas vılyən bołsevikjas kotyrtalısın vojevəj roboçej družinajas, snabzajtisnə əruzjəən najaəs, velədisnə əruzjənas vədiççisnə.

No car praviçelstvoğd açsə boşsıs revolucija vıle nastupajtın. Piñırın kapitalistjas uz vıvşıs vətlisnə 75 şurs roboçejəs.

Dekabr pervojja lunjasə sar praviçelstvo arrestujtis Piñırsa səvetəs.

Piñırsa səvetəsə arrestujtəm vıle voçakv pıqqi Moskva vərşa stav strana paşa əzjis-küptis vıl všeovəej staçka. Medvo3za lunnas-zə staçkaşs kotyrtis 150 şurs roboçejəs.

Carizm nastupajtəmən voçakv pıqqi Moskva vərşa stav strana paşa əzjis-küptis vıl všeovəej staçka. Əni roboçejjasəd ez-nin vermyən suvtıl səmən staçka vəçəmə. Roboçejjas gəgərvoisnə, myj nalən əti tuj, bołsevik partijaən indəm tuj—samoderzavijələ rəpəd eruzjəən kərədçəm.

Moskvaın i mukəd karjasınlıq dekabr tələşşən roboçejjas kərədisnə əruzjəa vosstanqə. Roboçej vosstanqələn centrəs loi Moskva.

Piñırsa proletariatıd oktabrsa staçkajas vəçaləməş mukəd karjas şərti jonzıka slabmis da ez vermy vooruzonnəj vosstanqəsə kərədnə.

Dekabr 10-əd lunə Moskva paştalayı paškalisnə barrıkadajas. Moskovskəj səvetlən vəlinə əruzjəa as roboçej družinajas. Sijə družinajasnas vəskədlis partijalən Moskvaya komitət.

Vojskajas voslašisnъ sərənvyjıp; una vojska pukalisnъ jigan sajıp: naealstvo ez lışt lezıp saldatjasəs ulıç vylə.

Roboçejjas tıskasısınъ geroiceskəja. Pravitelstvolъ kovmis ıstınpъ Moskvaə vojska otsag.—Pişırşan voisnъ gvardejskəj Semjonovskəj polk i mukəd vojennej çastjas.

Carskəj general Dubasov zavoditis nastupajtnъ—revolucionıjał ranađ suvtədis bura vooruzitəm jon vojska.

Druziñnikjasəd əlinətəş povtəg tıskasısınъ, no kutçışınъ ez vermənpъ. Carskəj puskajasəl, pulementjasəl da vintovkajasəl ranađ ınzık kypədçəşjasəslən vəlinə səmən revolverjas.

Roboçej druzinajas vərəntçisinъ Moskva dorgəgərə—Preşqaə. Tani kypədçəm roboçejjas torped kyeə kyeasəmən kytınpə lən çəz dorjışisnъ nastupajtəş vojskajasəs.

38 §. Preşqa vylən barrikadnəj vojjas.

Moskvalən roboçej okraina—Preşqa—pəri kypədçəşjas krepostə. Stavnas sijə turkxis barrikadajəsən. Bomvajasən, vintovkajasən da revolverjasən vooruzitçəm 500 druziñnik-roboçejjas vəlinə tajə krepostədlən geroiceskəj nadəznəj garnizonpəs. Medvozza radjasas vəlinə bołsevikjas.

Das lən çəz, aşnəsə zalittəg, tıskasısınъ druziñnikjas una ləda da jon vylə kazakjaskəd da saldatjaskəd.

— Stavnas vyləndə Preşqaəs, no rədtyń kypədçəmsə!—tacəm vəli prikaz Dubasov palaçlən.

Dekabr 17-əd lənlə ranađa vojə Preşqaəs vəli kyealəma jon kyeən—car vojska kyeən. Asja dor voşsis uragan-nəj kanonada¹⁾): dugdvtəg pondisnъ lışlınpə puskajasəs. Veşig əti zdük ez laqtınpə puskajas. Kyklaşan lışışipə kuz vojvəd. Sotçisinъ kerkajas i barrikadajəs. Bəzd viən vəli ırjalə seki Preşqaəd. Vojnas lənlən kod-zə juğəd vəli.

Preşqa ləşədcis medbərja tıls vylə. Suk eyn rysti pıvvabajas da çelad vajalisnъ druziñnikjasə patronjas.

No vot, əlinəm vidçəstəg, kərttujladorsən Preşqaə us-kədçisnъ vojska. Syla dorsə dorjəş druziñnikjas—kərttuvvusa usalşjas—ez udiňpə dorjışpəsə.

Bəzd uragan-nəj lışşəm voştisnъ kojmədlaşan-i.

Druziñnikjas zelədisnъ asşyńpə stav vylənə, medbəm suvtədnə vragjasəş nastupajtəmsə. Roboçej druzinajasən ves-

¹⁾ Kanonada—puskajasəs lışləm.

kədləş roboçej-bołsevik Şedoj jort rañitçis. No sijə ez enovt
təssə, sijə i vozə-na pondis veşkədlyń təs nuədəmnas.

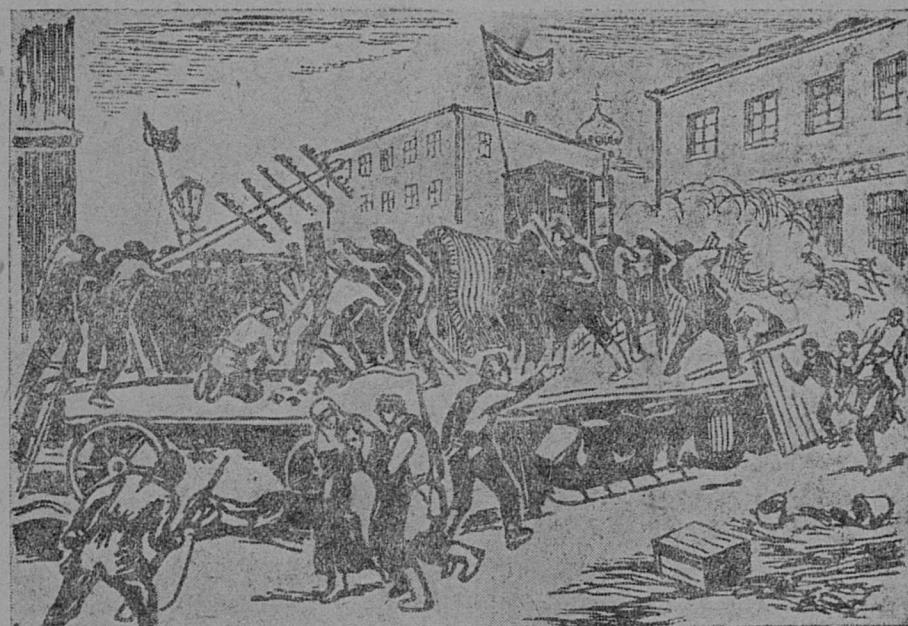
— Vzorvitń fugas! — kəvşis sylən komanda.

Mu, kerjas, kirpiçjas, eynis—stavls ətlən, pełpotkə-
dan gorən, kəptis vylə.

Povzəm saldatjas rysjisiń wərtvıv.

— Ura! Ura! Med olas mezdlun! — kyrda gorzən
druzinikjas.

No carskəj vojskajas nastupajtisń torpd kyeən. Gəger-
voana loi, my Preşna oz-nin kutçəs.

Preşnań barrikadajas.

Asjador Şedoj jort şetis prikaz: razədçəń.

Preşnaęs lois boştəma.

Ęn ryeckyń, kişsəm-sotçəm gələvnajas ryeckyń çəvələ
Preşna. Uliçajas vyləti vətlədləń patruljas.

Sociñika kəvşystalə łyşəm sə: tajə gazədçəń carlən
palaçjası, łyjlepń vətləş-tipuşjasəs. Jəzəs pədtəşjasəd kye-
ealalisń roboçejjası pałerajassə, korşalisinń əruzjəjas, ku-
tavlisń stavla, kodi sedlis na şin ulə da nualisinń Moskva
ju vylə. Moskva ju vylən najəs łyjlisń. Ju vylən jılıs təri
mort sojjasən. Bədlań vəli tədalən gərdəşəm jukməsjas.

39 §. Əzjə, sotçə pomeseiçej Roşsija.

Şiktjasıñ, ətilañ da mədlañ pır-pa İbbisip krestan-skəj vosstanqəjas. So sek dırşa vosstanqəjas adzvıls əti mortlən kaztıləməs:

Misuvtim gəl kreştanın ordə. Kerkabs vəli şikt pomas, jona içət daj zeskəd. Suşşətləmlunıñ da gəllunıñ şinmad jona 8vvətçə. İzəd paçsañ əvtə kəzəda. Pızan vılyoñ zuzgə-əzjə şteklətəm zołanik lampa.

— No i povodda,—syaşis mijan jameik.—Ləmjalə-gartə, şin-ni-pel oz tıdav. Çajtlim mişa pom vois mijanlı Vizədam-da, bi jugnitis...

So-taj, mişa bur jəzbs: ıvlaas vojsər, a bur /jəzbd oz-na-i uzıny...

— Əni-nə kodı uzə?—ocjədləmən syaşis kəzainıñ.—Oz uzşb əni, nekodlb oz uzşb... Tırmas, uzim-nin... Sadımyń-nin kad.

— Ti-nə eşkə kueəmzık mestajasıñ loktad-munad?—bara jualis kəzain.

— Stancijaşañ mi petim.

— So taj kışan, Sizkə inə kərttujuñs uzałə-qin? Masina-jasıñs vetlənə-pin?

— Vetlənə-pin.

— Siz-kə, zabastovkata pomalisıñ-pin? Siz... vıpyıñs, suan, avu tırməma. A mi vəli-na dumajtam...

— Kızzyk-nə seşşa tıjan mestajasas? Burtorjasıñs kıv-sənə oz?—bara kəzainıñ pondis juaşıñ.—Ali-zə vek-na lənədənə?

Sıjə çəvolbstis da sustəm-ləna bara syaşis:

— A menşym ənevəzən piəs.. vijisıñ.

— Kıznə vijisıñ?—juali me.

— Siz, nagajkajasən kuləməz nəjtisıñ...

— Paççər vıvşaq kylis bərdəm 8y. Kəzainlən çuzəməs vərzis.

— No tırmas-nin tenbd,—paççərləq bergədçəmən syaşis sıjə. Seşşa sodtis:—gətərəj menam... vek bərdə. Dum-ıvlaas uşə-kə. Səmən-əd əti pi i vəli... Tırmas seşşa, kylan.

Bərdəməs laqtis, kerkabın puksis çəv. İvlañkylə murğə povoddə. Kəzain pukalə jursə korprungəmən; çuzəməs sylən strəg, murbstçəm.

Neuna pukalbstis çəv, seşşa bara pondis viştavlıny:

— Daskækjamıssəd arəs sıly voə vəli. Sprovora vəll
rıys. Pır vəli kotralə stancijaə gazetjasla. Povodda kət,
məj-kət—vek kotərtə. Vajas ızzəd paçka, seşşa ıvla vylə,
muzikjas dinə, petas daj ıbddə. Jəzəs-əd şikt paştalabs
çukərtçaspı. Bura ıddəvlis...

Əkmunlis kod, seşşa ղəzjənik bara pondis viştavlıny

— Nəjtisn... Stav ışəmsə cegjalısn... Şinjassə perja-
lısn... Sı vylısh jaıls ləmətjasən letçis-çuktalıs...

— Muzikjas mi... Najtəs, remədəs. Ovlım gu ryeckyın
moz, jugħdabsıls vesig zuvsə nekor eg adzyləj. Parjavlim
mu daj viżədim muə, i vek-zə nađejtçim... jenşan da car-

şan miləst vidçəsim. Dumajtlim, ne-kə mijanlıy, med-kət
çeladlı oləməs volas... So-taj ted car i jen. Nekueəm eskəm
əni menam abu ni jen dinə, ni sar dinə. I seeəm məvp
menam jurınp: najə-kə şilaən, eəe-i mi şilaən... En vidçəs,
kor voasnı da jurad pekla garobtasnı; çer boşt!

Drug əsin sajas məjkə vuzərtis, əsin ştekłə berdas
laskışis kuəəmkə mortlən çuzəməs.

Kəzain zdrəgmunis, terъva əsiňlaq bergədçis. Seşşa suvtis, çer kvaňtis da ьvlaæ petis.

Koňis mürtsa mynda sduk. Çəvlən kerka ryeke piştisny şələm gudýrtan sýjas. Mi pondim kylvzny.

— Znəqitən, —gorədis jameik da uşkədçis ьvlaæ, əzəssə myjvynşs klopňitəmən. Me sъ wərsa-zə.

Şikt kuzta munən-kotortən kreştana. Munan nyrvižys nalən —Gordejev pomeseik imenqə dorə. Stav şiktəs kryptəma varin vylə; medvozas ьzbd çukərən tūnən gəl kres-tana; naen журнуðə —tunə medvozyn — ьzbd černas əvtçig tırji —mijan kəzain.

— Najə şilaen-kə, i mi şilaen, —ətarə sualə sijə.

Veşig i das minut ez-na koň. Pembd vojnás əzjis ьzbd vi; ьzbd vi surja pondis gartçynp-kajn puder jenezlan. Tajə sotçə Gordejev pomeseiklən olan kerkaes.

— O-o!.. So, taj-nəsta-na-daj, —suis jameik. Sijə indis veşkədvylə. Seni siž-zə kryptəma vizbi, vylə tələş petə.

— Bbd lun sotən, —viştavlə təpəm jameik. —Vižədi-zə, tajə oz-ə-ñin Voropanovskəj xutorjas sotçynp. Lıvə-zə Xonejovskəj kənəzliş sakarvəcan zavodsə əztəmaeş...

Sijə lantis. Vižədə ыльşan tədalən vi jugərjas vylə. Seşşa drug gorədis:

— Əzjəma, sotçə pomeseicəj Roşşijaed!

40 §. Myj vəsna 1905-əd voşa revolucijaes vermisny.

Moskvaın kypədçəmsə vəli pədtəma. Ta wərsa car pravitełstvo pədtis-i mukəd karjasış kypədçəmjassə.

Roboçejjaslən stackajasış dyr-na kryptavlisiň veluna mestajasyn. Şiktjasyn kreştanalən volneñqəjas vəlin-pa-zə. No tələşşə tələşşə kutis vurzıka tədovtçynp, myj revolucijaes vermisny-ñin. Car pravitełstvo vermis as kias vlaştə kutnp, əuzədis-na assıs pom voəmsə.

Myj vəsna-zə 1905-əd voşa revolucijaes lois venəma?

Revolucijaes lois venəma sъ vəsna, myj roboçejjas oməla vəli voouzitçəmaeş, nalən ez-na təpəm revolucionnəj tıb nuədan opťels.

Kreştana tıbskaşisny kotyrtçytəg, ez tıgtymtən şmela i ez seeəm çorıda, kueəm çorıda tıbskaşisny roboçejjas. Kreştanalış kypədçəmjassə ez vəv jitəma roboçejjas kypəd-

çəmjaskəd. Sə vəsna i vermisnə vragjasıbd: pervoj zugədisnə roboçəjjasəs, revolucijalış medjon vünsə, a sə vərən koknıa zugədisnə kreştanałş kypədcəmjassə.

Carskəj pravitəltvölb udajtçis armijaəs da flotəs vəşkədnə kypədcəm roboçəj da kreştanaəs pədtəm vylə.

Bəyəd otsəg carlış setis mukəd stranajassa burzuazija. Assınbəs varışjassə spaşitəm mogbəş inostrannəj kapitalistjas setisnə una şəm carlış revolucijaəs pədtəm-zugədəm vylə. Inostrannəj kapitalistjas dejstvujtlisnə roç kapitalistjakəd ətuv. Najə polisnə, medbm eşkə i nalən roboçəjjasəs da kreştanaəs ez voştə Roşsijsa roboçəjjasəs da kreştanaəs primersə.

41 §. 1905-əd voşa revolucijalən tədçanlıunəs.

1905-əd voşa revolucija setis una tor roboçəj klassıb da kreştanałş. Medvozzəb una millon ləda roboçəjjas da kreştana suvtisnə təskaşnə samozerzavijəkəd.

— Roboçəjjasəs zugədisnə,—sulis Ləçin,—no tajə vəli seçəm zugədəmən, kodi puktis poduv vozəvylə verməməjas sedədnə.

Roboçəjjas da kreştana miçaa adzisnə assınbəs vragjassə. Najə adzisnə, myj carlış sulałə pomeseikjas da kapitalistjas dor.

Revolucija petkədlis, myj səmən bolsevikjas—roboçəj klasslən medrevolucionnəj da əti partija vermas vajədnə roboçəj klassəs carizməs venəməz.

Roboçəjjas da kreştana miçaa adzisnə, myj mezməmsə sedədnə najə vermasnə səmən əruzjəa kiən, carəs, kapitalistjasəs da pomeseikjasəs putkyləmən.

Vek-ətarə jövzəka i jövzəka roboçəjjas kutisnə lənə kreştanaəs eksplloatatorjakəd təskaşəm vylə nuədan jurnuədəşjasən. Uzəmə oligjasən roboçəjjas voləvlisnə vaz gortjasas, kreştana pərvətə pırtlisnə roboçəj klassıb ziləməjassə. Torja tədçana revolucionnəj iz kreştana pərvətən nuədlisnə roboçəjjas, kodjasəs ıstıvlisnə şiktjasə zabastovkajas vəçaləm vəsna.

Juaşanjas:

1. Myj vəsna panşılıs Japonijakəd vojna?
2. Myj mogbəş car pravitəltvölb vəçavlis pogromjas?

3. Къзі візедіспұ тобоçеjjas car dinə munəm jyılış.
4. Мыңын тәдҹанлун janvar 9-әд lunlən?
5. Къзі munis da тыйәп pomaşis oktabr tələşşa zabastovka?
6. Kəni kotyrçevlisnұ medvozza səvetjas?
7. Мыj vəsna vermisnұ 1905-әд voşa revolucijaes?
8. Мыjə veledis тобоçejjasəs da kreçtanaes 1905-әд voşa revolucija?

VI. OKTABRSA REVOLUCIJA.

42 §. Тыз munəm ez-na pomaş.

1905-әд voşa revolucijaes pədtəm vərəp carskəj palaçjas pondisnұ nemzalittəg naçkaunp-пәjtnұ тобоçejjasəs da kreçtanaes. Strana paşa vətlədlisnұ karateñnəj otradıjas. Najezagədalısnұ da lıjlısnұ revolucionerjasəs, mezdlun jyılış suəm vəd kívıjys şujalısnұ turmaæ.

Torja jona зeskədisnұ bołsevikjasəs. Partijalıbara kovmis zavoditnұ guşən izavınp.

1907-әд voşa dekabr tələşyn V. I. Lenin bara munis granica sajə. Polisiya тыйvermətlyş korşis sijs, medymlıvınp. Polisiya jona korşışis eəe i Stalinəs. 1908 voşa mart tələşə sijs arrestujtisnұ.

No i sijsə poztəm səkəd uslovijəjas áýtjıls migan partija pondis nuədnp ızıbd iz тобоçejjas pəysynp.

„Revolucijaed ez-na pomaş“—tazi viştavlisnұ bołsevikjas—sijs zugədlisnұ, no sılybara-na kolə lopı. Bara kypədçasnұ тобоçejjas da kreçtana da putkylitasnұ carlış da pomeseikjaslış vlaştsə“.

Bołsevikjas pondisnұ ləşədnp тобоçejjasəs da kreçtanaes vyl kypədçemə, uvtırtyşjasılp ranya vyl kypədçemə. Zagranicaınl oligən Lenin veşkədlis bołsevistskəi partija izən.

Stalin so kъzi viştalə zagranicaınl Leninen iz nuədəm jyılış:

„Na piş, kodjas kołtçevlisnұ Roşsijaə, zev eeaən vəli seeəm topda jitçəmnp strana pıesa тобоçej dvizennejkəd, kъzi Lenin, kət eşkə sijs i vel dyr olis zagranicaınp. Kor me volıvli zagranicaas—1907, 1908, 1912 vojasə—vek me sıyordış adzıvli zev una pişməjas, kodjasəs mədədlisnұ Roş-

şijaş praktikjas, i Lenin vek vəli tədə ınzək, çem najə, kodjas koltçevlisn Roşsijaə.

Voçasən-voçasən roboçejjaslən dvizenqə pondis jopmyn, burdalısın 1905—1906-d vo dırşa dojjasəs. Ēəkmam-misnə zabastovkajas Jonmis bolsevikjaslən partija. 1910 voşan kutis petnə bolsevikjaslən gazet „Zvezda“. Kor 1912 voə carskəj praviştvo tupkis tajə „Zvezda“ gazetsə, sər pəddi bolsevikjas kutisnə lezə „Pravda“ gazet. Gažetanas veşkədlisnə Lenin da Stalin. „Zvezda“ da „Pravda“ ızyd vlijanlıqə kutisnə roboçejjas pəvstən.

1912-əd voşa mart tələşən Lena ju vərdən Şivəyən uzalış zarı perjəşjas ez vermən təriştən eksploatatorjaslış loknoga narlıtçəmsə da suvtisnə rənəd kapitalistjaslı, zarı perjanınlı ızydalışjaslı. Najə javitisi zabastovka, vərjisi ştaçecnəj komitet da naçañnikəslə javitisi asşənəs korəmjassə. Bastujtəşjas korisnə kəkjaməs çasa uzalan lun, sodtılıp izdon da s.v. Car praviştvo bastujtəşjaslı rənəd mədədis vojska. Staçecnəj komitetəs arrestujtisi. Kor-zə roboçejjas gətərjasəskəd da çelaqəskəd mədədçisi administraciya dinə kornə staçkoməs mezdəm jılış, na kuzta pondisi ılyınp. 270 mortəs vijisi, 250 mortəs ranitişip—so-əd təjdə vir kiştişvirjuşjasəd.

Tajə vir kiştəməs—əruzəjətəm roboçejjasəs, oləm burmədnə korşjasəs ılyləməs—kəpədis roboçej massajasəs. Kızı i 1905-əd voşa janvar 9-əd lun vərən, Lena vylən roboçejjasəs ılyləm vərən stav strana paşa kəptisi zabastovkajas. Pişigən roboçejjas pondisi vəçavnp barrikadajas, əruzəja kiən suvtisi carlı da kapitalistjaslı rənəd. Kət eşkə revolucionnəj roboçejjastə nemzalittəg pədtalisn, no Roşsijaın revolucionnəj mezdəşəm rıg kəptis-paşkalis lunış-lunə.

43 §. Mirəvəj vojna.

1914-əd voşn panşis mirovəj vojna, kodəs una vo çəz ləşədisnə kapitalistjas. Una millon roboçejjas da kreştana vijalisnə tajə vojna vylas jorta-jortsə,—vijalisn, [medəm sedədnə ınzək priwy] kapitalistjaslı.

Vojnasə panisnə, ətarşaňs, Germanija da Avstro-Vengrija, kodjas dinə vətənizək ətlaaşisn Turciya da Bolgarija,

mədarşańı — Anglıja, Franciya da Roßija, kodjas dına vətənpərkə ətlaaşısın Itaļija, Japoniya Severo-Amerikanskəj Səjedinqonnan Statjas da mukəd stranajas. Jorta-jortəs vijalan tajə vojnayańı uçaſtvujtińı kъz gosudarstvoş-na inzılk.

Vojna nuədəmən germaneskəj kapitalistjas nadejtisnə
grabitnə assyntə ozırzək suşedjassə—Anglijaəs da Franci-
jaəs. Najə ləşədçisnə tırdıñpə Anglijalış da Francijalış
kolonijajasəs. Nalb kolənpə vəli kolonijajas, medəm assyntə
təvarjassə setçə vuzavnpə, voştıñpə dontəm sırjo, medəm
kolonijasa roboçejjasəs da kreşanaəs dontəm-donpəs uzədə-
mən perjypə gırış varıjsas.

Anglija da Francija vazən-zə-nin ləşədçisnə uşkədçisnə Germaniya vələ. Təjə stranasa kapitalistjası es volə şələm-vylanıb germanijasa promyşlennoştlən jönməməs, sə vəsna, məj sylən jönməməs çintis nalış barəsjassə. Sə vəsna anglijskəj da franzeskəj kapitalistjas vazən-nin ləşədçisnə zugədnə Germaniyaəs, mırddınpə syləş koloniijajassə, juklınpə Avstriyalış da Turcijalış mujassə aşnpəs kostən i sojuznik-jasnəs kostən.

Roç pomesekjas da kapitalistjas suvtisپъ Anglija da Francija dor. Najə vazən-nın zillisپъ tъrдьпъ Turçijalъş stołicasə—Konstantinopol karəs. A sesan, Çornəj more vъvşan roç burzuazijalъ veli voşşə va tuj stav stranajosas: va tujşəs najə kəşjılıspъ əktyńpъ gъrьş varışjas.

Капиталистјас зев вира гეგарвоиспъ, тъј тогъс наје panisпъ vojnasә. Въд kapitalističeskaj strana kәsjvlis bošt-
пъ asşyпъs tәvar inalan vъl tъnokjas. Въд kapitalističeskaj strana kәsjvlis, medъm eškә millon lъda kitajskaj, indij-
skaj, tureckaj rovoçajjas da kreştana uzalisпъ naљ vъlә. Въд kapitalističeskaj strana kәsjvlis boštпъ nәsta-na gъtъs-
зък varъsjas kolonijsasa da polukolonijasa uvtъrtәm jәzes
narititәm romъs, kәni izъs vәli vъvti dontәm.

No miras vərzədtəm mujassəs ez-nin vənə, kodjasəs eşkə med pozis koknija kurystn. Stav mujassə-nin vəli jukləma kapitalistjas kostən. Kovmis mujassə mərddavın seçəm kapitalistjaslış, kodjas vəli vozzyk-nin uditəmən kurystn. Ta moguş-i kovmis kapitalistjaslış imperialistiçeskəj vojna.

No vojujties stranajassa kapitalistjas perejdisny izailes massajasas seeem nogon, myj vytte tajeva vojnasa naje unedenu as jez interesjas vesa.

Vojujteş stranajassa stav şikas popjas kypədlisnъ jəzjas kost nacionałnej zıkşem, çuksalisnъ tıskashpъ „jen eskem vəsna da otečestvo vəsna“. Jenъ eskemtъs—religijaſ—vəvli medbur otsaşşen pomeseikjaslъ, kapitalistjaslъ da najə pravitelstvojaslъ. Sijə pərjədis robocəjjasəs da kreşta-naəs, oskis eksploatatorjaslъ varъs perjəm vəsna jəzəs vija-ləmsə.

44 §. Kyzı bolsevikjas tıskashlisnъ vojnaly rapted.

Bolsevikjas, aslanls vozd Lenin jort jurnuədəmən, stav mir vozyn javəa suvtisnъ vojnaly rapted. Lenin erdəda-lis kapitalistjaslъş planjassə, vezərtədis grabitełskəj vojnalyş zvyllunsə.

Front vylən saldatjas bratajtçənly.

Vladimir Illich gizlis, myj kapitalistjaslən, gyręs razvoj-nikjaslən vojna, kodjas venzənly jorta-jorteskəd sъ jylyş, kodi

унзък куръстас, коди грабитас унзък stranaës, пëдтас да увъртас унзък нацијаës.

Ровоçej klasslъ da kreşanalъ ңекиеëma oz kov otsav-
пъ грабитељскej vojnasë nuëdny".

Bolsevikjas lezavlisnъ proklamacijajaš¹⁾, kени наје
çuksalisnъ ровоçejjasës putkyltн carskej strojsë, imperia-
lişticeskej vojnasë bergædnъ grazdanskej.

Наје nuëdlisnъ из saldatjas përvstyn. Наје viştavlisnъ
saldatjaslъ, тъј грабитељскej vojnaës nuëdny ровоçej klass
da kreşana ңекиеëma oz vermyntъ otsavny. Ровоçejjaslъ kolë
suvtъ burzuazijalъ рань.

Naль kolë imperialişticeskej vojnasë përtпь grazdanskej
vojnaë, mëdnog-kësuny, eksploratorjaslъ рань uzaľşjaslъ
vojna. Bolsevikjas çuksalisnъ saldatjasës jorta-jortasnъ
(bratajtçынъ).

Veli taëem sluçaj.

Cernojarskej polk, kени sluzitlis Valet nima saldat,
oktabr 3-ëd lunë voz asылын mëdädçis nastupaјtъ.

Saldatjas munisnъ vër pëeti. Kënkë ылын kutisnъ pot-
laşnъ snaradjas. Вид voškovtigë saldatjas раньдашиснъ
şelêm dojdan şerpasjasen. Vër kustjas përvstyn i erd үлын
—видлаын kujlisnъ vijem mortjaslën sojjas.

Valet da sъkëd ortçen tуньш saldat ordjëdisnъ возза
radjassë. Наје әтлаын çetçystisnъ okop pëekë.

— Kolë tatış korşlyny. Gaskë, куеëmkë şojantor ko-
lëstis—çujdëdis Valetlъ jortys.

— Munam,—voçakъv vizis Valet,—te veşkыdvylas, me-
sujgalanys. Kor kosta mijan loktalasny, mi vidlalam.

Наје razädçisnъ. Кын sojjasë konjaştıty Valet prëjditi
tis kuim zemlanka рыт. Nołed zemlankaş әзессе çuzjis da
tékëtë gae ez us куеëmkë gorädemyş.

— Kod sijë?—jualis aslas kыv үлын ңемеç-saldat da
sylan voškovtis. —Otto, tajë-në te? Myjla-në seeëma şormin?

— Leptъ kijast! Setçы!—lok nog gorëdis Valet da
laşyntçis kod, воj үлә moz вьттә lëşädçis.

Povzäm ңемеç-saldat ңæzjä leptis gыryş ровоçej kijas-
së,—veşa-përemen sijë vizëdë jugjalys styk үлә. Valet
voškovtis ңемеçlan.

¹⁾ Proklamacija—listovka.

— Ръсъ! — meli гелесен suis sessa. — Ръсъ, немеç. Мече въл аву скр. Og pondь lъjльпь.

No немеçs sijes ez gegrvo. Seki Valet suvtadis shen verda asses vintovkasə, ңuzədçis sylan da povtəg setis kisə немеçlъ.

— Me roboçej, — radləmən pondis viştavlyń Valet. Seramsla açs drəzzitə, кыпмэ въттэ. — Myjş-pame tenə ponda vinъ? Ръсъ! — немеçes veşkъd kinas jətkəstis əzəslən, məd kinas — indis vərlan. — Ръсъ, a to mijan regəd voasny!

Taz kəssis səmən kəmyńkə sekund dýra. Nemeçlən şinjasbs panldaşisny Valet şinjaskəd, i drug — əzəd şələmən radləmən lomzisny nalən şinjasbs. Nemeç stavsa gegrvois. Voškov tənda vərəntçəstis da ңuzədis asses kijassə, setis Valetlъ.

— Te menə lezan, o, me əni gegrvoi. Te — roç roboçej, kyzı i me — немеç roboçej... — radligtigrji viştalis sija as kuy vylas.

Valet ez tədlıq немеç kylvə, no sija gegrvois, myjylyş viştavlis немеç-saldat. Sylən gađda kırpdəsbs kırpdəçlis da usus немеç morəs vylə.

— No, da, me — roboçej vołsevik. Gegrvoi, çudak? No te ръсъ... Prəseajtlъ, vokanəj. Vaj kitə. Mi-əd rədnaja, a rədnajaasd kijaştəg oz prəseajtçynp.

Najə şələmnənbs gegrvoisny məda-mədsə i torpda ki-na-ki kutçəşəmən kutisny vizədnə jorta-jort vylə. Nevezənşa vrugjas — ənija sojuznikjas — zizəd tusaa bavarec da zoja tusaa roç saldat.

Vər pъekş kylisny saldatjaslən koksyjas. Bavarec vasnitis: „Voan klassəvəj təsjas dyrji mi loam ati okorynəs. Siz-əd, jort?“ — i teriba çetçəstis brustver vylə¹⁾.

45 §. Samodərzavijəs putkyləm.

Lunış-lun vojna vekətarə jopzyla i jopzyla rəzəritis roboçejjasəs da kreştanaəs. Tazən sija otsalis karşın da şiktyň uzaľşjasəs revolucionnəj mezdişəm vylə kırpdip. Vojna vylən şirkurğd myrkəm etlaədis-matıştis roboçejjasəs

1) Brustver — okorynş vozvylə leptəm mi, lıjsışjaslı sajədçim.

da kreştanaəs, saldatjasəs, matrosjasəs da kazakjasəs. Roboçejjas da gəl kreştana ətarə jövzəka kutisnə adzıpp-gəgərvonə, təj mezman tujs nalən səmən pez carskəj stroj putkylətəmən. Ədəsispə roboçej zabastovkajəs. 1917 vo zavoditiccən roboçej dvizənə* kutis lənə groznəj 1905 voyn kod.

Kolə vəli əneyəbd bikini, medyəm əzjis bı. Sijə bikiniñas lois Puçilovskəj zavodvəvsa roboçejjaslən staçka, kodəs naşə javitispə 1917-əd voşa fevral 18-əd lunə. Roboçejjasləs körəmjassə ez mogmədnə. Puçilovcə dinə ətlaaşisnə mukəd zavodjasəs roboçejjas.

Roboçejjas revolucionnəj təsən vəşkədlisnə bołsevikjas. 1917-əd voşa fevral 23-əd lunə ebgjalış roboçejjas, gətərjaşskəd da çəfədəskəd ətlaaş, bołsevistskəj lozungjas kyrədəmən petisnə əvlə vylə.

„Nañ vajəj!“, „Zdoloj vojna!“, „Zdoloj samoderzavijə!“, „Med olas stavmuvvsa roboçejjaslən ətuvətçəm!“

Vojska ətkazitçisnə roboçejjasəs ləjləməş. Saldatjas vuzisnə revolucija dor. Na pərvstən bołsevikjas nuədisnə əzəbdiz. Medvojdər ətlaaşis Vołinskəj polk, medvojdər sijə gərd znamjasə kyrədis. Sə vərsa vətçisnə i mukəd polkjəs. Kyrətis piñrsa roboçejjaslən všeobəej zabastovka, kytçə pervojja lunnas-zə vəli suvtəma 250 şurs mort.

Fevral 27-əd lunə (mart 12-əd lunə) kyrədçəş roboçejjas dinə ətlaaşisnə Piñirş stav vojskaş.

Carlən olantujəs poməşis-nin. Nikolaj II carlıx kovmis ətkazitçipə vlaşt kutəmşəs. Carəs da ministrjasəs¹⁾ vəli arestujtəma.

Fevral 27-əd lun (mart 12-əd lun) ləddəşə samoderzavijəs putkylətan lunən. Sijəs putkylisnə roboçejjas, kreştanakəd jitçəmən da bołsəvistskəj partiya jurnuədəmən.

No carəs səvvətəm vətən vlaştə as kianəs boştisnə kapitalistjas. Najə ləşədisnə assınpəs vremennəj pravitelstvo. Burzuaznəj pravitelstvoə-prişisnə una gərtəş fabrikantjas da pomeseikjas. Piñrsa roboçejjas da saldatjas kotyrtisnə roboçej da saldatkəj deputatjasləş Səvet. Təcəm-zə səvetjas loi kotyrtaləma Moskvən da mukəd promyslennəj karjasın. Loi dvojevlaştıjə (kək vlaşt əteəe). No səvetjasə şujsalısın kapitalistjaslən zaseitnikjas, na dor olsjas—menşevikjas

1) Ministrjas — med vyləssə naçalnikjas, carlən otsaşşjas.

da eserjas. Menşevikjasəd da eserjasəd—seeəm partijajas, kodjas otsəgən burzuazija razlis, kırədlis uzałış jəzləş jedi-nəj revolucionnəj front. Menşevikjas da eserjas dompovod vylən munəm vəsna səvetjasəs, vlaştə səmən as kianəs ryr-zə boştəm pəddi, podderzivajtisnə (kəvzəşisnə) Vremennəj pravişteştvəs.

Vremennəj pravişteştvə vozə niədis vojnəsə. Mu koli pomeseikjas kiə, fabrikjas da zavodjas—kapitalistjas kiə. Saldatjas vaz mozəs kulalısnə okopjasən. Əsgjaləm ətarə pərj jonzəka səlis roboçəjjəs vylə.

Menşevikjas da eserjas vəd nogəs dorjisnə Vremennəj pravişteştvəs, səglasən səkəd olisnə. Naja viştavlisnə, təj uzałış jəzləş vragsə—carəs—səvvətəma-nın, Vremennəj pravişteştvə-pə uzałış jəzlən drug, i vojnəsə kolə vozə niədnə ro-dina da stav roç jəzlə vurvub.

Bolşevikjas gəgərvoədlisnə roboçəj da kreşanalı, təj Vremennəj pravişteştvəs ыlədlə najəs. Naja dokaz əvajtlisnə, təj Vremennəj pravişteştvə dorjə burzuazialış inşəressə. Bolşevikjas sulisnə, təj roboçəjjəslə kolə vlaştə boştən as kiə, kolə pomavnə vojna da kutçəşnə strəitnə vyl oləm, kəni oz lənə nartılışjas, kodjas olənə roboçəj da kreşanalış vir juəmən.

Bolşevikjas ətarə jonzəka kutisnə as doranəs kəskəlpə roboçəjjəsəs da saldatjasəs.

46 §. Ləqin loktis.

Podpoljəbs petəm vəgənən bolşevikjasən partija kutis vədmənən da jontənə. Loktalısnə vaz bojeçjas, kodjasəs vələ razədəma turmajasə, katargajasə da ssylkajasə. Izgnaqəbəs (jəz təməş) loktis-i partijalən vozə—Vladimir İlliq Ləqin.

Fevralskəj revoluciya jılış juərtəs Ləqinəs suis Svejca-riyaən, kəni sijə una vo-nın izgnaqəbən olis. İlliq təmən kəlis revoluciya jılış, pər-zə suis munən Roşsijaə.

— Kolə munən. Pişkədçənə tatəş kolə ədjənəzək. Vəd zduk dona,—viştavlis sijə aslas jortjasəslə. Vlaqimir İlliq jona təzdəşis, vojjas ez uż, vek məvpalis, kəzi ədjənəzək vonə Roşsijaə.

A vonətə jona şəkəd vəli. Munis vojna. Stav tujjassə vəli orədəma. Niəti strana ez eşkə səglaşitçə ləzənən bolşevikjaslış vozəsə.

Jona şekeda, mırşamən Lenin pişkədçis roç grañçaəz. Leninin pənbəd Piñirşan petis Stalin jort. Bəloostrovın rəpəsiñə gərgəş revolucioner-bołsevikjas Zıpnıjə jugəd vagonınp naja ləşədisiñ plan revolucionnəj tıx puədnə.

1917-əd voşa aprel 4 (17) luna Lenin vois Petrogradə (ənija Leningradə). Vəli voj. Finlandskəj vokzal vəli əzjalə prozektor vijasən, vəli tərəma roboçejjasən da saldatjasən. Vidçışisnə asşyńls vozdsə.

I vot, ыып, reməd sənədas tədovtciñə vijas. So, zməj moz bergədçaninti çukültis jugdədəm pojed... Grəmədən kələsajas, parovoz puskajtigərji suvtis.

Orkestr vorsa „Internacional“. Vidçışışjas uşkədçisnə vagonjaslañ. Vitəd vagonşbs petis Vladimir İllic, sə vərsa N. K. Krupskaja, i nəsta-na una jortjas.

Şmirr no! — kəvşis komanda poçotnəj karaul kuzta, voin-skəj çəstjas kuzta, roboçej vooruzonnəj otradjas kuzta, vokzal vylən, plosead vylən... Vorsnə pondisnə orkestrjas, i stav vojskajasəb voştisnə „na karauł“.

Çəvəntisnə mort səjas. Səmən, kylə; vorsənər orkestr trubajas. Seşşa ətərəjən-moz stavəs vərçis da jurəbtis „ural“ — pədəşan, şələmşan.

Vladimir İllic şələmşəqəs da radligərji zdorovajtçis stavəskəd, mədədçis terəb pokodkanas. No kor kəvşis „ura“, sijə suvtis da bəttə neuna saj-pajə vosləmən moz, jualis: „tajə-nə təjə?“

— Tajə çoləmalənər tenə revolucionnəj vojska da roboçejjas, — səly kəvvizisnə.

Orjavtəm „ura“ ыə razalis revolucionnəj stołica kuza. Roboçejjas da saldatjas radrətəs vstreçajtisnə asşyńls vozdsə.

— Vremennəj pravitelstvo pərjədlə roboçejjasəs da krestanaəs, — viştavlis Lenin bronirovannəj avtomobil vylə kajəmən.

— Jəzib kolə mir, mu da ղan!

— Med olas socialističeskəj revolucija!

Bara goraa jurəbtis oskan sə.

Bronhevik vylən İllic medvozzasəş pýris revolucionnəj stołicaə. Sijə vetlədlis roboçejjas da saldatjas pəvstti: stav-lən nalən kərədlunis pomtəm.

— Vois Lenin! Vois vozd! — şornitisiñ roboçejjas.

47 §. Мыj јылъш vištalis Lenin.

Sijə-zə vojnas, kor vois Pičirə, Lenin şorňitis ьзъд sobraṇnə vylən. Sobraṇnə vylən vəlinъ bołsevikjas, robočejjas da saldatjas. Tani Vladimir Ilijic vištalis assъs jona tədçana reç. Sijə vištalis, kъzi kolə tъskaşń robočejjasъ vlaşt vəsna.

Lenin suis, myj vremennəj praviteļstvo nekor oz şet robočejjasъ da kreşanalъ mir-ni, mu-ni, nan-ni. Sijə dorjə ozyrjasъ intersetjassə i səmъn naјə barışjas radi ьstə vojna vylə una miłlon uzaľşjasəs.

— Nekueəm otsəg vremennəj praviteļstvolъ! — suis Vladimir Ilijic.

Lenin trebujtis pъgъstəmptyrъ dugədnъ vojna, şetń stav pomeseičej musə kreşanalъ don bošttag.

— „Zdoloj grabiteļskej vojna! — Mu şetń kreşanalъ! Stav vlaştsə səvetjasъ! — vištalis sek sijə. Lenin şorňitis, myj bołsevistskaj partijalъ kolə tъskaşń sъ mogъş, medyム as gəgər kotyrtń proletariatəs da saldatjasəs. Kolə tъskaşń səvetjasъn bołsevistskaj veşkədləm vəsna. Seki səvetjasəd, bołsevikjas jurnuədəmən, robočejjasъ da uzaľş kreşanalъ şetasń mir, mu da nan.

Lenin şorňitis, myj robočejjas revolucijasə vəcisinъ ez sъ mogъş, medyム vlaştbd vuzis naјə eksplloatatorjas-kapitalistjas kiə. Robočejjasъ vlaştta as kias kolə boştń, medyム strəitń vyl bir oləm.

I əni tajətor vylas kolə daştńpъ karjasъn robočejjasəs da şiktjasъn gəl kreşanaəs.

48 §. Jułskaj lunjas.

Bołsevikjas çorъda erdədalispъ Vremennəj praviteļstvo-lyş predateļstvosə. Robočejjas da saldatjas lunış-lun ətarə jopzъka kutisnъ adzynpъ, myj bołsevikjas vəlinъ pravəş. Müçitçan saldatjas vidçışisnъ mir. Əsgilun lunış-lun çorzis. Muys vek-na vəli pomeseikjas kiyn.

Robočej, saldatskaj da kreşanskaj massajas ətarə jopzъka kotyrtçisnъ partija da sijə vozd Lenin gəgər. Zavoditçisnъ robočej demonstracijas. Pičirsa robočejjas da saldatjas ez-nin ətryrəs petavılypъ ьvla vylə bołsevikjas veşkədləmən, korisnъ mir, mu da nan, korisnъ vlaştsə şetń

сәветјасль. Șiktјасып kreştana pondisny търддапнъ рomes-
eikjasль түжас.

Burzuazija zillis petkедпъ medbur revolucionnәj vojskaэs stoliçasъ front vylә da sisәn vynتمmәdnъre vołucijaэs. Taјe stavъs kъpәdis изаљs jezlъs protest.

Jul 3-әд lunә piñtsa roboçejjas da saldatjas әruzjea kiен вара petisny vyla vylә.

— Zdoloj vojna! Zdoloj kapitalist ministrjasәs! Mu—kreştanaль! Stav vlaшt—sәvetјasль!—trebujtisny roboçejjas da saldatjas

No bolsevikjasлen partija tәdis, myj avi-na jесeә staa vynsә daštәma. Frontvysa armijaэs avi-na vәli daštәmny kapitalistjasked тъкашәm vylә. Ez-na stav roboçejjs, stav saldatjasъs da stav kreştanaъs gәgәrvonъ тъкашәmъslъs vozә munan tujsә. Kъpәdçemәs vermisny eшkә pәdtyпъ. Sъ vәsna partija primitis stav kolana merajas, medym burzuazija ez zugәd roboçejjasль vynsә. Partija çuksalis mirnәj demonstraciya vylә so kueam lozungәn: „Stav vlaшt—sәvetјasль“.

Vremennәj praviteљstvo eәktis әruzjә vynen podavitny roboçejjasль да saldatjasль demonstracijasә. Front vynşan voisny praviteљstvo dor-na sulalъs vojskajas da pondisny lъjель as vokjassә.

Zavoditçis rasprava—arestujtalisny bolsevikjasәs da revolutionnәj roboçejjasәs.

Bolsevikjasль „Pravda“ gazetәs paşvartisny. Burzuazija pondis myvermъmәn түjaвнъ-korşпь Leñinәs. Sijes kutemъs vәli kәsjeşemа şetny 200 şurs sajt.

49 §. Leñin področъn.

Burzuazija korjis Leñinәs, medym vinъ sijes. Partija CK suem şerti Leñin ryгis podpolleэ (guşen pondis изаувнъ).

Roboçej Jemeļjanov зевис Leñinәs as gortas, Ŝestrorecke, Piñršan ңеyىلىп. Vladimir Ilijic ovnәdçis çardakъn. No dyr kezlә seni ez poz ovnәdçىпъ: gәgәr vәlinъ una spion da policejskәjjas. Kovmis тәvrьstny nәsta guşazъk mesta jyльs.

— Эni-әd turun puktan kad,—korkә etçed şornivny vois Jemeļjanov.—Мыj-nә eшkә, Vladimir Ilijic, tijanәs-kә

turun puktaninas katədlam? Məstabs seni jona vokъn—səmъn vər da vižjas, bəkəştüjə tenə setçə katəda.

Lenin oskis tajə məvpsə. I askia lunə-zə Razliv qıma tə sajın, vižjas dorъn terъva artmis çom. Çomsə vəçisnən pu uvjasış, turunən vevtisnə. Seni-zə kuxna ləşədisnə—suv-tədisnə voza jyla kək şurja, na vylə rəpəreg nog puktisnə bed da əsədisnə pərt. Lenininlən çomjəd regydən lois „revolucija stabən“. Lenin tani jona uzalis. Tatçə sə ordə Pişirəş volvylisnə jortjas da boştalisnə indədjas. Lenin velədis jortjassə, kəz i kolə daştınpə da nüədnə əruzjəa kərədçəm, medəm verməməns loi roboçejjas ordən.

Səsəikjas zikəz tujvəvşəs vosisnə. „Udarnəj bataljonəş“ 50 oficer kəvsetisnə: „libə-pə kulam, libə adzam Leninəs“. Gazetjasınp bolgisnə, Leninəd-pə podvodnəj lodkaən rəyjəma, aeroplanən lebzəma. Gazetə gizbəjasəs Lenin sulis „goroxovəj sutjasən“, da şeravlis burzuazija vədumkajas vylə.

Arla dor zeravnə pondis. Çomjyn ez poz koftçəsnpə Jemeljanov seki susədis Leninlə pasport, kodəs vəli gizəma Konstanțin Petroviç Ivanov nim vylə.

Leninlə susədisnə parik, roboçej paşkəm, grimirujtisnə. İlliçəd stəc-zə Konstanțin Petroviç kod lois, kodlış kar-točkasə vəli kletəma pasport vylən.

Leninəs ləşədisnə koçegarən nadoznəj masinist ordə, parovoz vylə. I sıznas Vladimir İlliç vusis Finlandijəə, kəni i zəvşəşis pəsti Oktabrskəj revolucijaəz.

Taşan Lenin veşkədlis partija uən. Sə veşkədləm ulınp Stalin, Sverdlov, Dzerzinskəj, Bubnov da mukəd bolsevikjas daştisnə vosstanqə.

Matıştisnə burzuazija vlaştən medvərja lunjası.

50 §. Oktabr kezlə ləşədçəm.

Jułskəj lunjas vərən tələş məşti Pişirən çukərtcis partijalən ocerednəj sjezd. Tajə sjezdsə munis Lenintəg; veşkədlis tajə sjezdnas Stalin jort. Stalinəd orjavlıtəg kutis jitəd Leninkəd da boştalis syləş indədjas, kəz i kolə izavnpə.

Leninləs da Staliniş indədsə boştemən sjezd suis zavoditnə daştınpə vyn vlaşt vəsna əruzjəa təskəşəmə.

Bolsevikjas razədalisnə listovkajas roboçejjas da saldatjas pəvstən, şorñitisnə nakəd sə jylyş, my kolə romavnpə

vojna, vətənən burzuazijaəs da pomeseikjasəs. Bədlañ par-
iжа kotyrtalis Gərd gvardija otradjas. Gərd gvardija otradjasə
pṛyisni: karjasən—revolucija dor şələmşən tuncəsən
as, a şiktjasən—gəl kreştana.

— Tijanlı oz kov vijavnə jorta-jorttə! — bolsevikjas
gizlisni roboçejjas, saldatjas da kreştana dinə çuksaşan lis-
tovkajasən.—Tijan vragjasəd—ozərjas, pomeseikjas, fabrikant-
jas i stavəs, kodjas nakəd ətəvən tuncən. Na vylə i kolə
kṛpədnə assənəd əruzjənətə!

Ləşədçis i burzuazija. Sijə çukərtis asşəs vənjasə — jun-
kerjasəs da oficerjasəs, ləşədçis stoliçaş petkədnə revolu-
cionnəj polkjəsəs. Vremennəj pravitelstvolən jurnuədəşəs —
Kerenskəj, medəm pədənə revolucijaəs, ləşədçis Pişirə va-
jədnə frontvəsa vojskaəs.

Jułskəj lunjas zev bura petkədlisni roboçejjasə da
kreştanalı, kodjasəs intəresjassə dorjə Vremennəj pravitel-
stvo. Roboçejjas da kreştana munisni bolshevikjas bərşa.
Şiktjasən kreştana mərddəflisni barinjasəs iməqənjəsə, vət-
lavlisni da vijavlisni pomeseikjasəs. Saldatjas enovtalisni
okopjassə, kutisni tuncən gortanəs, ez kəsənən sessə vo-
ujnə ozərjas ponda.

51 §. Bolsevikjasə kolə boştnə vlaşt!

1917 vo, oktəbr 10-əd lun. Əola komnataə guşən çu-
kərtçis partijalən CK. Zaşedaqənə vyləs eəe vəli Lenjin. Si-
jəs əni on təd: tossə britəma, jur vyləs parik.

Lenjin tazi şorňitisi:

— Roboçejjas — bolsevikjas dor. Saldatjas — bolsevikjas dor. Şiktjasən gəl kreştana — bolsevikjas dor. Poveda obes-
peçitəma. Bolsevikjasə kolə boştnə as kiə vlaşt! Nuzədçə-
nə oz poz!

Lenjin dokazvajtis, təj kolə vənsə çukərtənən kəkmən
stoliçaın əteəe — Pişirən i Moskvaın, qəmvidçəstəgəs boştnə
protivnikəs, kəjnə seəəm zdük, kor sələn vojskajəsəs kən-
şurə razədçəma.

Kolə jansədnə — torjədnə Pişirəs, boştnə sijəs atakujtə-
mən, — atakaə kṛpədnə flotəs, krasnogvardejçəsəs da sal-
gatjasəs.

Sessə suvtis Stalin jort. Sijə stav vənnas dorjis Lenjin-
əs indədsə.

Partijalən Centralnəj Komiṭet suis: „Zavoditń vooru-zonnəj vosstanqə“.

Partija zavoditçis şmeləja da resitełnoja daştıńvo-çejjasəs vosstanqə vylə.

Vosstanqəən veşkədılıń partijalən Centralnəj Komiṭet oktəbr 13-əd lunə ləşədis Vojenno-revolucionnəj centr. Set-çə pərişnə: Staļin, Šverdlov, Dzerzinskəj, Bubnov da Uric-kij.

Centr veşkədlis Vojenno-revolucionnəj komiṭet uzən.

Asşəs komissarjassə Vojenno-revolucionnəj komiṭet əstalis vbd voinskəj çəştjasə. Kerenskij 1eziş prikaz Revkom-ləş komissarjassə arrestujtəm jılış. No Kerenskijtə nekod-

Iliç Smołpəj.

ŋin sek ez kvyz. Saldatjas vəçalisiń suəmjas: „Kvyzın səməp Revkomləş prikazjassə“.

Oktəbr 25-əd lun kezlə vəli indəma nuədnə səvetjas-ləş stavroşşijasa sjezd. „Mi dolzenəş sjezdib şetnə voştəm vlaşt. Nekueəma oz poz koňnə vlaştsə Kerenskij kiə oktəbr 25-əd lunəz. Deləsə kolə resajtnə euk talun tətnas lı-

вә vojnas. Kolo, kət myj-a, talunja rytə-zə, talunja vojə-zə arestujtń Vremennoj pravitełstvoəs, myrddıń əruzjəsə, ven-nę junkerjasəs da oficerjasəs,—gizlis Vladimir Illiç oktagabr 24-əd lunə.

Oktagabr 24-əd lunə rytas Lenin vuzis Smolnəj, kəni sekı vəli partijalən CK da Revkom, medbəm seşan veşkəd-ıń əvəzən vosstanqəən.

52 §. Oktagabrsa revolucionjalən pobeda.

Oktagabr 23-d lunə-na Vojenno-revolucionnəj komitət dor vuzis Petropavlovskəj krepostś garñizon, kodlən ar-şenalaś¹⁾ vəli 100 şurs vintovka. Tağə vintovkajasnəs loi vooruzitəma Krasnəj gvardijaəs da Vojenno-revolucionnəj komitət dor vuzəm garñizonlıś çastjassə.

Oktagabr 24-əd lunə Vojenno-revolucionnəj komitət ya-jədis asşəs stav vojskasə Smolnəj berdə da kutis nüədnə aktivnəj vojennej dejstvijəjas. Vojennəj vəstüpleñələb otsəg vylə vəli Gełsingforsyş vajədəma matrosjasəs.

Lenin orjavılıtəg veşkədlis revolucionnəj vojskajəsən.

Oktagabr 25-d lunşa vojə revolucionnəj vojskajəs boş-tisnə vokzaljas da ju vomən vuzədan posjas. 7 ças asşə-lə loi boştəma telegraf da telefonnəj stancijaəs.

Piñirən vosstanqələb vermanpoduvəsə loi puktəma-nın. Zvyežsə vlaştəs vuzis Vojenno-revolucionnəj komitət kiə.

Lunsərvərən 2 ças 30 minutə Vojenno-revolucionnəj komitət çukərtis roboçəj da saldatskəj deputatjas Piñirsa səvet-lıś zaşedaqə. Zaşedaqə vylas şornitisi Lenin.

Lenin viştavlisi:

— Jortjas! roboçejjasən da kreşanalən revolucija, kod jyłs vek viştavlisiń bolsevikjas, panşis-nın. Tağə revolucijaəs roboçejjasəs da kreşanaəs vajədas pobedaə. Med olas stavmuvysa proletarskəj revolucija!

Kypədçəm vojskaś rytjador boştisnə pravitełstvennəj stav uçrezdeñəjassə-nın.

Vremennəj pravitełstvo as oficerjasəskəd da junkerjasəskəd jərsitcisi Zimnej dvoreca.

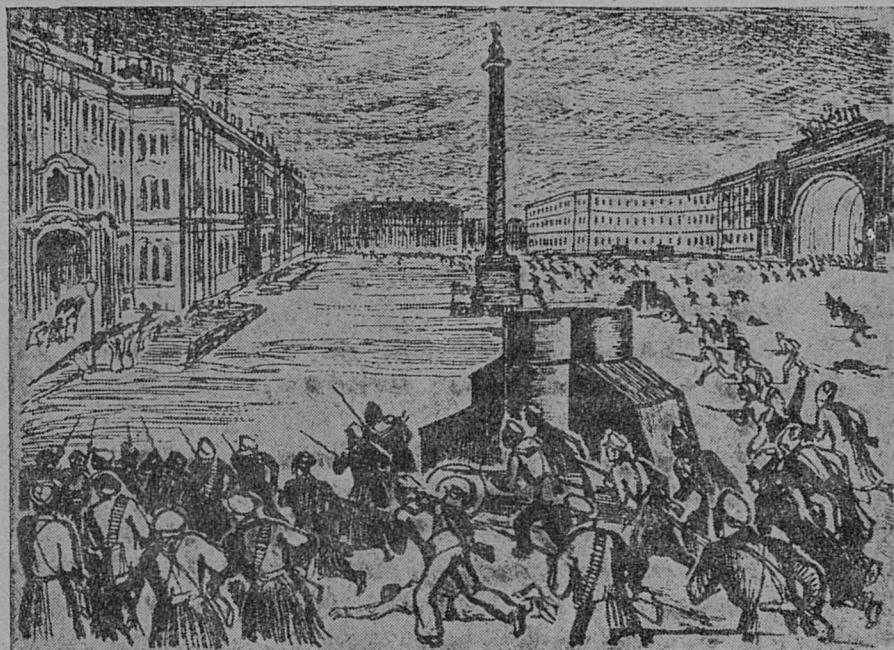
¹⁾ Arşen al—əruzjə da vojutjan kəluj vızan sklad.

Vojenno-revolucionnəj komitetlən komissar Antonov-Ovsejenko juərtis Vremennəj pravitelstvols medbərja trevovanqə:

— Pır-zə şetçənp. Məvravnəp kad şetçə 20 minut. Pravitelstvo-kə oz şetçə, kutasnp dvorecas ləjənp əruddəjasış.

Pravitelstvo çəvolis, voçakv ənekicəməs ez viştav. Zimnej dvorec gəgərənp kutisnp ləjşənp.

Rətnas 10 ças 40 minutə Smołpəjyŋ voşsis Stavroşijasa səvetjaslən II sjezd. Sjezd vylas volisnp 600 delegatış-na upzık, kodjas çukərtçisnp strana paştalabş.

Zimnej dvoreçəs boşəm.

Sjəzd şuşa sleşditis panşəm ızəd təs vərşa, kodi munis Smołnəj ortsəyn. Əlyn drug klyis ləjəm 8. Zil-zol muninə əsin ştekləjas. Bədən gəgərvoisnp, təj loi. Təzsə „Avrora“ vyləş matrosjas zalpən jirknitisnp Zimnej dvorec vylə. Zavoditçis sturm.

Gərdgvardejecjas, saldatjas da matrosjas, kodjas dvorectə k्�yealisnp torpd k्�yeə, uşkədçisnp Zimnej dvorec

вълѣ. Вой рѣмѣд рѣти, лѣжан виѣн jugdадçемен, вѣтѣ гърѣш вузәрjas munisпь jorta-jort dinas topәdçемен говоçәjjas matrosjas da saldatjas.

Dvoreclan әтарә loktisпь saldatjas тѣга bronевикjas, avtomobiljas. Lebisпь verzәма vѣlajas.

— Med olas proletarskәj revolucija!—gorzisпь sturm вълѣ тиньш vojska.

Dvorcovәj plosead вълѣ medvoz loktis gәrdgvardejecjaslәn otrad, sъәп komandujtis Puтилов zavodsa говоçәj—Krivenko jort. Ser moz na вълѣ lebisпь puлаjas. Junkerjas лѣжиспь puлемјotjasьш da vintovkajasьш, sъblalisпь bomvajas.

No ңинәм ez verмь suvtәdnь revolucionnәj vojskalьш тинәмсә.

Ker buntjas razjigtrъ da pescipasjas vomen çetçaligtyr, usig-çetçigtyrji gәrdgvardejecjaslәn da matrosjaslәn otradjas uskәdçisпь dvorec e рѣтан vorota dorә. Na вәrсан voisпь saldatjas,—najә aшpanьш тѣrtisпь stav ulicjassә i ploseadjassa.

Junkerjas zdrәgmuninь da uskәdçisпь dvorec рѣкә.

— Voзә, jortjas!—gorzisпь gәrd komandirjas.—Pomavny vrages!

I dvorec рѣкѣп, koridorjasas da posjas вълас, pan-ши medvәrja tьs. Соръд tьskәn zыгjьш-zыгjә piшkәdçisпь revolutionnәj saldatjas.

I drug gәrdgvardejecjas, matrosjas da saldatjas ьзд sum sorъs kъlisпь naçalnikъslъш komanda. Najә vesjalisпь, setisпь tuj, i na vozә petis Antonov-Ovsejenko jort.

— Тѣrmas seшса!—çorъda sijә suis junkerjasль.—Tijan vo-ца vermaşәmпьd зik-ңин veşsәrә. Ruzjетә puktalөj! Kәni Vremennәj pravitelestvoд?—jualis sijә.

Әti junker voštis әзәs әti zыгjә, kәni vәli pukalәпь veşәpәrәm, ңинәм vәçпь verмьтәm miñistrjas.

— Vremennәj pravitelestvo eәktә juәrtпь, тьj sijә oz verмь-ңин vozsaşпь ьзд въпль da setçә,—viшtalis junker.

Miñistrjasas arrestujtis-da, çassып тьшti Antonov-Ovsejenko vәli-ңин Smolnәjyn.

„Ura!“ gorzigtъr primitis sjezd juәr sъ jyльш, тьj Zim-nej dvorecәs boстәma da Vremennәj pravitelestvoәs arrestuj-tәma.

Таз Roşşijaň oktabr 25-əd lunə (vyl ştil şerti-kənojavr 7-əd lunə) 1917-əd voňn lois vyrədəma kapitalistjaslaş da pomeseikjaslaş vlaştsə.

Səvetjaslən sjezd Roşşijaəs javitis Səvetskəj socialistiçeskəj respublikaən.

Respublikaən veşkədliń sjezd vərjis Narodnəj komissarjaslaş Səvet. V. I. Leninəs vərjisliń setçə juralışən.

Stav mu vylən medvozzasəs gosudarstvoən pondis veşkədliń roboçej klass.

53 §. Moskvaň Oktabrskəj təs munəm.

Pitiryn vərtyń səvet vlaşt pukşis pəsti stav strana paštala. Səmən ətkütmənlən, strana dorgəgərjasıń, vlaşt berdiń kutçışısń-pa uzaľş jəzləń vragjas, kodjasəs zugədis Oktabrskəj revolucija. Najə məşşəvlisń oficerjas vylə, junkerjas vylə da burzuazija dor olış mukəd seeəm jəz vylə. Mıjkəmənda saldatjas da kazakjas, kodjas vəli ıalaləmaş bolsevikjas jılbəş paşkədəm lok viştjas vəsna, mıjkədəra dorjisń-na asşıńlıs klassəvəj vragjasəs. Sə vəsna vel una karın proletariatlən vlaştsə, kəzi i Pitiryn, pukşis jona çotyrd təs vərtyń—uzalş jəzlə kovmis çorla vermaşın vırguzuazijaəs dorjışjaskəd.

Uzaľş jəzləń vragjasəs torjən-ṇin jona vozsaşısń Moskvaň.

Moskvaň Oktabrskəj bojjasən veşkədlis Vojenno-revolucionnəj komițet. Sylən stavəs vəli kar səras, sijə kerkań (vaz Tverskəj ulıça vylən, əni Gorkij nıma ulıça), kəni əni olə Moskvasa səvet.

No Moskvalən medsərəs pəsti zoqnas vəli Vremennəj praviştvoəs dorjışjas kiňn. Nalən vojennəj vıpjassəs jərsitçisń Kremli rıekə, zizəd şenjas sajə, kəşan kokçızık vəli dorjışnə.

Vojenno-revolucionnəj komițet Kremləs kutışjaslı eəktis şetçənə. No najə ətkazitçisń. Panşis koş.

Roboçej rajonjasşan gərdgvardejeçjaslən da saldatjaslən otradjas mədədçisń kar sərlən, çotyrd vojən mırddalısń vyd mu plast. Zizəd kerkajasşan, piqəş jıla Kremli şenjasşan na vylə serən moz zerisń puşajasən, orjavtəg ləjlisliń puşemətjaslaş.

Una boječjas ušinъ Krasnaj plosead vъlyon, oficerjas da junkerjas puļa ušon. No revolucionja vēsna ašņasē zaļittēg tūnīšjas—tovočējjas da saldatjas—munisnъ vek-ātarē vozē. Vek torpēdēka topalis Kreml gēgēr proletarskēj otradjas-lēn kērt kē.

Nojavr 1-ja lunē Vremennaj revolucionnaj komiēt lezis prikaz—zavodītń bombardirujtń Kremlēs puskajas. Nojavr 2-ād lunē Kreml setcīs. Moskvaļn loi sāvet vlašt.

54 §. Sāvet vlaštēn medvožza dekretjas.

Okṭabrskēj vosstanīnē vārēn mēd lunnas, okṭabrv 26-ād lunē (nojavr 8-ād lunē), rūtnas munis sāvetjas sjezdlēn mēd zašēdaņnē.

Tajē zašēdaņnē vīlas suvtis šorņitnъ Lenīn, kodēs ьzyda radlēmēn vstretītisnē sjezdlēn členjas. Vozdēs čolēmaligēn stavēn suvtisnē.

Goraa čolēmalēmjasbs kor laņtisnē, Lenīn prāstēja suis:
— Īni mi kutcišam strēitnъ sociališčeskēj ovīmēs.

Tajē prāstēj kēvjassē sjezdbēs bara kērēda čolēmalis.

— Medvojdēr mījanib kolē primitib merajas mir lēšēdēm kuzta. Roboče-kreštanskēj pravītelstvo stav vojujtiš jēzjas. da najē pravītelstvojas. eāktē pīrīstēm-pīr-zē zavodītń niēdnē šorņi spravedlīvēj mir lēšēdēm jībēs.

Spravedlīvēj mirēn, kueāmēs vidcēsēnē stav stranajassa robočēj da uzaļs klassjas, mi lēddam seeām mir, kodēs kolē lēšēdnē jēzīls mujas tīrīdītēg da venēmjas. sēm bergēdtēg.

Taeām mīrsē vēzjē sāvet pravītelstvo lēšēdnē stav vojujtiš jēzjas. pīrīstēm-pīr-zē,—taž vištalis Lenīn.

Jurēbtis proletarskēj gimn „Internacional“.

Mēd voprosēn vidlavēs mu jībēs dekret. Seni vēli gi-zēma:

— Pomeiseikjasēn mu lađejtēm (sobstvennost) vīrēdē pīrīstēm-pīr da nēmšama don tīnītēg. Pomeiseikjasēn imēnējas. stav uđēlnēj mujas¹), manastērjasēn da vičkojasēn mujas stav skētnas, kēlujnās i usadevnēj strējbajanas vīzēnē vēlēstuvsa muviž komiētjas kiē da ujezdūvs krestanskēj deputatjas sāvetjas kiē.

¹⁾ Udelejjas—car ūemjaēn kutanajas.

Stav delegatjass, къзі әті mort moz, гәләсүйтисінъ ти
жылъ деkret primitem vəsna. Kreştana-deputatjas кърда
petkədlişinъ assynъ radlunsə.

Oktaabr вәркен medmatъsa lunjasas səvet praviatelstvo le-
zis dekretjas, kodjas şerti medgryb fabrik-zavodjas, bank-
jas, kərttujjas loi javitəma roboçej gosudarstvo sobstven-
noşen.

Kremləs boştəm.

Səvet vlaştılyş tajə pervoja dekretjassə stav изальш jəz
primitisnъ jona radləmən. Najəs əni 1eznъ loi pozana səmyn
sъvəsna, myj vlaştə boştis proletariat, kodi as vozas suv-
tədəma mog—vylədnъ çastnəj sobstvennoş da strəitnъ vyl,
socialistiçeskəj oveestvo.

55 §. Oktaabr—stavmuvvsa revolucijalən zavoditçəm.

Roşsijasa proletariat petkədlis stavmuvvsa roboçejjaslı
da kreştanalı, къзі kolə vermaşnъ aslyńś vlaşt perjəm
vəsna. Sijə çorbd nəsəstəmъ, kodəs loi vəskədəma Roşsi-

а ып помесекjas да капиталистjas кузта, вөржедис нальш ызыдалеміс еәе-i түкәд stranajasын.

1918-әд воып ыртуни—әзjis Germaniјаын revolucija. Germanskәj говоçejjas jurvizъn sulalis немецкәj коммунистjasләn пеъзд kotыr. Nalәn vozdjassъs (jurnuәdьssjasъs) vәlinъ Karl Libknext da Roza Lukšemburg. Germanskәj imperator Vilgelmlbs vlastsә putkыltәm вәгъп говоçejjas pondisъ kotьrtavъ sәvetjas. No немецкәj коммунистjas sijә kadnas zev-na eeaen vәlinъ. As veşkәdlәm ulә najә ez verмъпь boştnь upzъk говоçejssә. Burzuazija vermis. Verмәm вәрас sijә nemzałittәg zugәdis-paşvartis говоçejjasәs. Nalës vozdjassә—Karl Libknexts da Roza Lukšemburgәs—kutisъn да zver shamәn vijisъn.

Еәе-i Bavariјаын (Germaniјаын oblast) vәli pәdtәma proletarskәj revolucijaәs.

1919-әд воша mart 21-әд lunә vengrijasa говоçej klass boştis as kiә vlašt da javitis Vengerskәj sәveteskәj respublikа.

Vengrijasa kapitalistjas korisъn otsag ortça stranasa pravičestvojasлъs. Sәveteskәj Vengrijalъ panъd kъptisъn vojska Rumъnijalәn daj Çexo-Slovakiyalәn. Francuzskәj burzuazija eәe-zә uçastvujtis vengerskәj revolucijaәs pәdtәmъп. 1919-әд воша avgust tәlъşъn, geroiçeskәja dorjyshәm вәгъп, Vengerskәj sәveteskәj respublikа pәgiñitit. 10 şurs тънда говоçejes da gәl kreştanaes kažnитisъn.

Әni stav tajә stranajasын i түкәd kapitalistiçeskәj stranajasын коммунист partijajas vek-әtarә jonmәnъ i jonmәnъ. Na znamja ulә kotьrtçәnъ говоçejjas da stav izaňs jәz, da lәşedçәnъ stavmuvvsa proletarskәj revolucija vәsna тъksasәm vylә. A Kitajыn vel ызд юкәn vylәn әni lәşedәmanъn sәvet vlašt.

Juaşemjas.

- 1.. Kodъlъ i тыj mogъs kolә veli mirovәj vojna?
- 2.. Kъzi vizәdisъn mirovәj vojna vylә Lenjin da bolsevikjasләn partija?
- 3.. Kor da kodjas putkыltisъ car vlašt?
- 4.. Kueäm mogjas puktis Lenjin Roßsijәe voem вәгъп?
- 5.. Kъzi Lenjin veşkәdlis vooruzonnәj vosstanqә daştamәn?
- 6.. Kor lois Oktabrskәj revolucija (yo, tәlъş, lun)?

7. Kodi vəçis Oktaabrskəj revolucijaəs da kodı səbən veşkədlis?
8. Kod ordə vuzis vlaşt Oktaabr vərəy?
9. Kueəm medvozza dekretjas lezis Səvet praviṭelstvo?

VII. KOMMUNIST PARTİJA SƏVET VLAŞT VƏŞNA TƏŞƏN.

56 §. Grazdanskəj vojna.

Burzuazija ez vermə miritçın vlaşt vostəmkəd-ni, ozırlunsə vostəmkəd-ni. Oktaabr vərən pırgıstəm-pırg-zə kapitalistjas panisnə vooruzonnəj təs roboçəjjaslıq rənbd. Burzuazija şəm vylə da şiktsa kulakjas vylə məzşəmən cərskəj oficerjas kərpədisnə vosstanqəjas Donınp, Kubaçın, Ukrainaın, Şıvırgın i mukəd dor mestajasın Səvet respublikası. Naja kəsəjisnə putkılıtnə səvet vlaştəs, vir pırekə rədətənə tom roboçəj gosudarstvoəs.

Məj kolə vəli vəçnə roboçəjjaslıq da krestanala? Sdajtçın vəzən jəzəd generaljaslıq miləst ulə? Setnə vər fabrik-zavodjasəs kapitalistjaslıq, mu—pomeseikjaslıq?

Uzałışjas ənekueəma təzətə ez vermənən vəçnə. Roboçəjjas da krestana pondisnə dorjınə assəs səvet vlaştəsə.

Roboçəjjaslıq da krestanala rənbd ətuvətçisnə stav pomeseikjas, kapitalistjas, generaljas, oficerjas, kulakjas, popjas i s. v. Nalı otsaşisnə mukəd stranasa kapitalistjas.

Kontrrevolucija vənjaslıq rənbd sulalis roboçəj da krestanala, kommunist partija veşkədləm ulınp, torpəd jitəd.

Zavoditçis grazdanskəj vojna.

57 §. Səvet respublika—vragjas kəvən.

Kapitalistjaslən səvet vlaştıq rənbd vojnaən medvozzəs vəzənəs zavoditçis Oktaabr vərən regəd məşti. Kaledin da Dutov generaljas Don vənjan da Urałın kərpədisnə kazacko-kulackəj vosstanqəjas. Stav sijə vosstanqəjassə lois koknia da teriba zugədəma.

No roç pomeseikjaslıq da kapitalistjaslıq otsəg vylə vois inostrannəj burzuazija.

1918-əd vənjan, Şıvırgın, kərpətçisnə çexo-slovakjas. Şıvırsə boştisnə-da, çexo-slovakjas mədədçisnə Urallan daj Volga pələnəd. Çełabinsk, Samara, Szczecin, Simbirsk, Kazan karjas veşkalişnə çexo-slovakjas kiə.

Ukrainaəs voştisn̄ pəmetçjas. Ukrainasa kapitalistjas vuzalisn̄ asşyp̄s stranasə pəmetçkəj burzuazijalı, səmyn med eşkə səvet vlaştə kyzkə vərədn̄.

Don vylən̄ ataman Krasnov kotyrtis kazakjası ş ızbd veləj armija da mədədçis Moskva vylə. Nemeç generaljas sylə vədторjən otsavlisn̄.

Zakavkazjə voştisn̄ anglichana. Najə pṛtisn̄ Baku karə. 26 bakinskəj komissarəs najə kutisn̄ da lylisn̄.

Vojvylən̄ more vylvan petisn̄ anglo-francuzskəj vojska. Najə voştisn̄ Arxangelsk (Kardor) da municip luyvylvan, medyım ətlaasn̄ çexo-slovakjaskəd.

Tom Səvet respublikə veşkalis vragjas kyeə. Vyd vokşa sijs kyealislın̄ jəzbd armijajas. Nənən ozır oblastjasəs—Ukrainaəs, Donəs, Kubanəs, Uraləs, Şibyrəs—vəli orədəma Moskvaş. Strana pəekən kulakjas kypədalislın̄ vosstannəjas.

Medyım dorjyń səvetjasəs da pədtyn̄ kapitalistjasəs da pomeseikjasəs, 1918-əd voşa fevral 23-əd lunə partiya da Səvet pravitəlstvo kotyrtisn̄ Gərd armija, govoçəjjəsləş da krestanalış armija. Gərd armijaə vəli prizvajtəma govoçəjjəsəs da krestanaəs. Kulakjas da tərgəvecjas, kapitalistjas da mukəd klassəvəj vragjas Gərd armijaə ez lezşvn̄.

Partiya ıstis Gərd armijaə asşs medbur vyljassə.

Arjavıvnas Gərd armijaın vəli-ñin millon tənda vojeç. 1918-əd voşa şəntabır tələşən Gərd armija, kodən veşkədlis Frunze jort, poməz zugədis çexo-slovakjasəs da vətlis najəs Ural sajə.

Ataman Krasnovəs si3-zə loi zugədəma da sijə terəva vətəntçis Donlan.

Nojabr tələşən, kor Germaniyan loi revolucija, nemec-kəj armija eəe-zə vesəşis. Kommunist partiyaən veşkədlan Gərd armija sedədis verməm bərsa verməm. Sijə voştis Ukrainaəs i Belorusşijaəs—vətlis seş jəzbdjasəs.

58 §. Socialističeskəj oteçestvo—opasnoştı!

Medvozza təsjasınp paşvartəm mezdunarodnəj da roç burzuazija ta vylə ez miritçə. 1919-əd voşn sijə vylş kotyrtis nəsta ızybzək nastuplennə rovoçəj gosudarstvolı ranıbd.

Şibyrlı carlən admiral Kolçak inostrannəj kapitalistjas şəm vylə çukərtis ızbd armija—300 şurs mortbəs. Sijə ar-

mijanas 1919-əd voşa mart tələşən Kolçak mədədçis Səvet respublikalıb rəpənd. Sijə voştis Ural da grəzitis Moskva vələ vojskasə mədədəmən.

Lunvəvşan Moskvalan matbstcis Ənəkinlən una ləda jəzəd arınıja, kodəs kotyrtəma vəli dobrovolet-oficerjasış, junkerjasış, kulakjasış da pərjədləm-vəvədəm kazakjasış da krestanajas. Francuzskəj kapitalistjas şətisnə Ənəkinlə una bədşikas sredstvojas, əruzjə da obmündirovanqə (kysan-kəm).

Tajə-zə kadnas tətəvvəvşan, Estonijalanşan, petis koj-məd jəzəd armija—Judəniç generallən. Judəniç kəsjis tərddənliy Pişir kar.

Bəd vokşan vragjasən zeskədəm strana kolı ənətəm, izsəmtəm, nərpətəm. Kərttujjas suvtalisnə. Stranaın pukşis ebrig oləm. Sərpəj tif əekis gərdarmejeçjasəs i naşelenənəs.

1919-əd vo vəli medşəkəd voən Səvet respublikalıb grazdanskəj vojna çəzən.

No partiya i tajə kadın kuzis kotyrtılıb poveda.

— Socialistiçeskəj oteçestvo opasnoştn! — kəvəs partija-lən çukəstçəm.

Lunvəvşan vraglış nastupajtəmsə zugədəm vərən Gərd armijalıb medəzəd vənsə partiya vəşkədis Asəvvəvsa front vələ, Kolçaklıb rəpənd. 1919-əd voşa gozəmən gerociçeskəj Gərd armija, vaz bolsevik,—Frunze jort, komanda ulən, voştis Ural. Ufa kar ulən sijə çorəda nəsəstis Kolçaklıb armijasə da stavnassə rəyjətməz vajədis.

Kolçak tələn (təkən) gəl krestana da şerədənakjas kotyrtavlisnə partizanskəj gərd ottradjas da kypədavlisnə jəzədjaslıb rəpəndə vosstanənəjas.

Kapitalistjas dorə klassəvəj ləglun kutəmən Gərd armija suvtibətəg rıg vozə vətlis Şibər kuzta Kolçak armijalıb kolajassə. Rəsjisnə eəe japonskəj i amerikanskəj vojska, kodjas otsaşisnə Kolçaklıb.

1920-əd voyn, janvar tələşən, gərd partizanjas Kolçakəs voştisnə plenə. Sijəs İlylisnə Irkutsk karən.

1919-əd voşa arın Judəniçlən oficerskəj bandajasəs matbstcisnə zik Pişir verdə. Səmən 25 kilometr sajnəs vəlinə najə. As əgətjasas jəzədjas gizlisnə-nin, təj Pişir karsə najə voştəmaəş-nin.

Tajə front vylas partija ыстис assıs medbur bołsevikəs — Stalin jortəs. Stalin jort as topıd kinas boştsıs veşkədılıny gerd armijaən, belobanditjaskəd fışkaşəmən. Gerd armija, kütçə loi pırtəma tovoçejjas rəvsıls vyl vyljas, putkyltis Judeniçləş bandajassə. Judeniç pozorən rəsjis Estonijaə.

Gerd armija sedədis gytəş verməmjas vragjas vylıp asıvvılyon i gytəvvılyon.

Koli səmən Dənəkinlən armija, kodi vəli ədjə matıştəçə Moskvalan. Tajə front vylə partija veşkədis əni stav vylsə.

59 §. Stavən Dənəkinin vylə!

— Stavən Dənəkinin vylə! — çuksalis partija, kor Kolçakəs da Juðeniqəs loi zugədəma. Əni Gerd armijalıs medıyld vylsə loi veşkədəma lıunvı front vylə.

No Dənəkinlən vəli kavalərija. A proletarijjaslən kavalerijsəs ez vəv. Mıj vəçnə?

— Proletarij, vəv vylə! — vojevəja çukəstçis partija.

Bara una das şurs medbur kommunistjasəs da komsomoleçjasəs partija mədədis front vylə.

Lıunvı frontən veşkədılıny partija bara indis Stalin jortəs.

Jona ызд energijaən Stalin jort boştsıs ləşədnə gerd konnica. Sijə ədjə kotırtis Pervojja konnəj armija. Pervojja konnəj armijaən veşkədılıny suvtədisi Vorosilov da Budonnəj jortjasəs.

Dənəkinlən armija paşkədçis ызд frontən Kaşpijskəj mo-reşən połskəj granicaəz. Sijə boştis Ukrainaəs stavnas, Voronez, Orel da Kursk karjasəs. Sylən medvozzə pıtyas — avanguardəs — matıştçis-nın Tula kar berdə, kodi sulalə Moskva karşan səmən 200 kilometr sajın.

Dənəkin armijalən osnovnəj jadrovs vəlinə kazakjasəs. Partija nuədis ызд uz kazakjas rəvstən. Uzałş kazakjaslı, bołsevikjas viştavlisnə, mıj Gerd armija oz nakəd vojujt, a pomeseikjaskəd, kapitalistjaskəd da najə generaljaskəd. Budonnoveçjas radıñez-nın eeaən vəvnə trudovəj kazakjas rəvstəs. Pervojja konnəjyn vəlinə zoq kazackəj polkjas.

1919-əd voşa oktəabr tələşən Gerd armija, assıs vyljasə lıunvı front vylə çukərtis-da, çorxda nəsəstis Dəni-

kinskēj armijaēs. Gērd armija voštis Kursk, Orol, Xarkov da Voronez karjas. Pervoj konnēj armija vātēdis lunvēvlaņ jurcegmēn pēsjēs belogvardeječasēs.

1920-ēd voša maj tēlēšen Konnēj armija voštis Novorossijsk kar. Jēzēdjaslēn koļasjasb karabjas vēlēn pēsjisnē Krēmē da Turcijaē. Gērd armija kiē veškalis una vojujtan kēluj da una plēnnējjas.

Budonpēj, Frunze da Vorosilov — stavbñēs, karta doģēn.

Povočējjas da kreştana vēlē burzuazijalēs i tajē nastup-
lēndēsē loi pašvartēma. Gērd armija i ēni vermis.

60 §. Poļsakēd vojna.

Kēt eškē Gērd armija 1919-ēd voňn stav frontjas vēlēn vragjassē zugēdis, no grazdanskēj vojna ez-na jeseē pomas. Kapitalistjas da pomeseikjas kojmēd pērjaš ko-
tūrtisnē vooruzonnēj poxod Sēvetskēj Rossijalē rānyd.

Francuzskēj kapitalistjas īndēmēn-čujdēdēmēn poļskēj panjas, šo šurs lēda armija čukērtisnē-da, 1920-ēd voša aprel tēlēšen uškēdčisnē grabitnē mijanšpēm stranaēs.

Tēsklēs jona řekēd vēli. Mijan ovmēsptym seki jona vēli rēzēritčēma. Eea vēli vojujtan kēlujnēm. Ez tērty
sojan-juan.

Nemvidçestema voennas polskoj vojska vojdarsa jona yez varentlisny Gerd armijaes. Belopolakjas zajmitisny Belorusshijaes daj Ukrinalys paj, myrddisny Kijev kar.

No partijanym suza vizedis. Velys-na sijem mobilizujta kommunistjases, robocejjases da krestanaes. Pervoj konnej armija, Denikin es zugedis-da, uskedicis polskoj front vyle.

Belopolakjases edje veltisny Kijevels. Gerd armija nekymtisny coryda zugedis najees. Belopolakjas pbyjisny veseraremnen. Avgust telyshen, 1920-ed voyn, Gerd armijalen vozny munan ottradjases matyshcisny 30 kilometr saje Varsavaşan, Polsa stoliçaşa.

Gerd armijalen gryb venemjases kypredisny trevoga stav stranajassa kapitalistjas poystyn. Kapitalistjas polisny, cajtisny, myj proletarskoy revolucija boistas stav Jevropaes.

Stav Jevropa pastayn burzuazija kutis tirzyn. Sijem pukitis una sredstvojas, medem eeskoy suvtedny gerd vojskajaslysh vozem munemse.

Anglija da Francija ystisny Polsalb eruzjeyas, samolotjas, vyna artilleriya. Belopolakjas jomnisny. Varsavaşan Gerd armijal kovmis varentcyn.

1920-ed voyn, oktyabr telyshen Svet Sojuz vecis Polsakad mir, kod sherti Belorusshijalen kueemkoy paj da veskedyv beregsa Ukrinalen kueemkoy paj munis Polsa kule. No Polsakad mir Svet stranal kolay vely, lunvylem vyl vojennoy gray klyptis-da.

61 §. Vrangel es zugedem. Grazdanskoy vojnalen pom.

Denikinskoy armijalen kojasjases svibytcisny Kryste. Nayan jurnuadis burzuazijalen medbayerja medals—Vrangel baron. Kor Gerd armija belopolakjaskad-na vojujits, sek koste Vrangel poduvjaśis, daſtysis Krysten. 1920-ed voşa juq telyshen Krimsanys sijem zavoditis nastupajtne Donbass vyle.

Roç kapitalistjas da pomeseikjas otseg vyle bara-na vois inostrannoy burzuazija. Anglija da Francija ystisny Vrangley una sem, eruzjey, tankjas, samolotjas da obmundirovanney.

Polsakad mir leshedem vareny asses stav vynse partiya veskedis taje front vylas. Lunvylem tyskaşes gerd vojskaja-sen veskedlis Frunze jort.

Gərd armija jona ədən səvvətis belogvardejecjasəs Krymskəj kəzə. Medvərja da resistənlənət təs munis Perekop dorən. Sı-jə təbəss nem kezlə koləs, kəzi Gərd armijaən əzəd geroizm petkədlən primer.

Perekop pozicijajasəs sulisnə boştnə poztəmjasən. Bəyəlaşan sutugaən gartəm da una radən leptəm mu vəsna, una ləda artilleriya, bronxvikjas, tankjas daştəm vəsna Perekop berdsə vekni proxodəs (pıran tuj) zvibəş vəli boştnə poztəm jon. No Gərd armija şmela uşkədçis Perekopəs sturmujtnə.

Tajə vəli nojavı 7-əd lunə. Seki, kor raboçe-kreştan-skəj respublikə praznuitis Oktyabrlış kojməd godovseina, front vülyən munisnə sturmujtəm vüle medvərja ləşədçəmjas.

Nastupajtəş çəştjaslı kolə vəli vuznə Şivas vomən.

Şivas vuzaninjasəs otlivjas dərji vəlinə zik kosəs, libə jona lazımdəs. No prilivjas dərji vəls ojdədlis vuzaninjasə, berdədlis najəs da sekjasə ez-nin poz najəs vuznə. Tatı i suəma vəli nastupajtnə, vuznə ənekəmən ças lolan otliv dərji.

— Tajə—medvərja təs. Vragəs loə vərədəma. Verməməd mihan kiyn,—vişavlis Frunze jort gərdarmejeçjaslı.

Kıvşisnə „Internacional“ səjas. Udarnəj kommuniştiçəskəj otradjas da polkjas medvoz vərzisnə vojə. Frunze jort kəpədis voj vüle tınış gerojjaslış şələmjassə.

Lañlıltəg jirkə artilleriya, kadəş-kadə əzjənə raketajas. Na vərsa pemədsə sərtəstə prozektorlən juqədəs, şvetəs. Orjavtəm vzrəvjasəs vojsa pemədas vəttə gəzə bi more.

Artillerijskəj vişsəsə stav vünsə nəpriyateş veşkədis provoloçnəj zagrəzdenəjas vüle, kütçə veşkədçəmənə Gərd armijalən glavnəj vünpjasəs.

Mıjkə zev çorəda murkənitis da zdük kezə vevtəlis stav sumsə. Seşşa rieka-roeka kəptis cep vozvülyən mu da iz sora əzəd bi şurja,—tajə vzrəv. Gəgər eyp. Jəzəs vərdinə. Unaən uşalisnə.

Pos vülyən təltəndəcəs gərdarmejeç,—kiys sələn virəş. Sıjə uşkədçis vozlan. Kotərtə pərtəş kommunist, vintovkasə vozlan çurgədəma-da. Morta gər putkılıtə sə vərşan.

— Vozə! Ura-a-a!

Əzəd vünpərən Gərd armijalən geroiceskəj çəştjas boştnən jəzədjəsəs medvozzə vızsə. No jəzədjəs dorjışisnə

çorъda. Gerd vojskajas kъk pъrja uskедcьvlisnъ atakaә, no виғs ez lo.

Şivas dorsiә koterен voisnъ najtessem svjazistjas.

— Jortjas! Primitaj strocnaj merajas! Preтivnik kесjә vәr vәtльnъ mijanәs Şivaslan. A Şivasnъ vaes tuә. Stav trәpajasъs vaen ojdemaş-qin. Kelaninjas vuзnъ poztemeş-nin loinъ. Bәtъn—va, vozyn—vi. Kыtcә-nә vostyshnъ pondam?

— Vozә!—stal gелesәn setis prikaz Frunze jort.—Ръtъstema ръr-zә vyl atakaә suvtyn! Perekop kolә boстnъ, medkәt myj!

Jon Perekop pozicijajas vyl loi veшkedema kojmәd ataka. Vaz moz-zә Perekopsan dugdьvteg lyjlepъ әrudijejas.

Tajә kojmәd sturmsa Bluxer jort. nuәdә. Sъ vәrsha skacit is Kasirin jortlen szizimәd kavalerijskәj divizija. Kыvsh vevjaslәn ruztәm, lydtәm sedlәjaslәn zurtәm, saskajaslәn svaçadçem,—i vodenъ Şivas moreә povtәm kasirinskәj es-kadronjas.

No Perekopsan lyjsem, so, vek chin i chin. Bыttә zikәz lanqadçә. Kojmәd atakaәs-әmәj eee-zә zugedisnъ?..

Telefon trubka doryn sulalә Frunze jort, radlan czemәma.

— Siз... siз... siз...—kыlә, voça sualә kodkә şornilъ. Seшsa bergedcis da radpry juertis vojecjasly:

— Jortjas! Colәm tijanlъ. Vrangelәs zugedema. Mijan kojmәd atakaәn boстtema Perekop!

Vrangel ръsjis. Nojabr telsъs sәgypъ jezbdjaslәn medbәrja kojasjasъs pukhisnъ parokodjas vyl da ръsjisnъ zagraniçaa.

Vrangelәs zugedemәn pomaşis grazdanskәj vojna, kоdәs roboçej klasslъ kевjavlisnъ roç da inostrannaj burzuazija. Strana pъekyn kadъş-kadә nәsta-na әzjavlisnъ kulackej vosstanqejas, no Gerd armija da roboçajjaslәn da uza-lyşjaslәn otradjasъs najes jona әdjә pәdtalisnъ. Sәvetskәj respublikа venis.

62 §. Vestej kinltә Sәvetskәj Roşsija berdьş!

Grazdanskәj vojna dyrji mijanlъ otsasisnъ roboçajjas stav mirъs. Najә adzisnъ, myj sijә mogъs, myj vәsna tьskashenъ sәvetskәj roboçajjas da kreştana, em mog stavmuvъvsya proletariatlәn. Stavmuvъvsya uzalъs jәz ez vermъnъ sulav-

пъ вокъп таје тъс пунедемшас. Наје ръг шетиснъ отсег proletariat revolucionijal.

Robočejjas ətkazitçelisnъ gruzitnъ da пинъ əruzjeras, snarazennjeras, kodəs ьстывлиснъ kapitalistjas roč belogvardejcy.

Inostrannej saldatjas da matrosjas, kodjasəs vəli vajədənъ mijanlıp rapan tıskashp, eəkeda kotyrtavlisnъ revolutionnəj kyrədçəmjas as stranasa kapitalistjasəslep rapan. Nađe ətkazitçisnъ vojujtəməş, asşypas gərdarmejeç-vokjassə lıjləməş.

Torja-nın tədçana kyrədçəm „Protej“ nıma francuzskəj minonoşec vylən.

Sijə vəli 1919-əd vo rotməp. Francuzskəj vojennəj sudnojas pırısnъ Odesskəj portə. Nađe veşkədisnъ asşypas ərudijəjassə robočej kvartaljas vylə veşkəda.

— Bolsevikjaslı smert! — sualisnъ francuzskəj generaljas da oficerjas.

„Protej“ minonoşec vylən sluzitlis mexanikən matros Andre Marti. Sijə vəli bolsevikən. Andre Marti çukərtis francuzskəj karabvuya matrosjassəs da viştavlis nalı:

— Roşsiyan revolucija. Robočejjaslı kolə vennə. Mi seəəm-zə robočejjas da kreştana, kuəəməş i nađe. Mijan kolə otsaşnъ nalı. Artilleristjas, ti-nə myj eşkə vəçad, tijanlı-kə eəktasnъ robočejjassə lıjlən.

— Mi pondam lıjlən Bartelo generaləs, — kyyvizişnъ artilleristjas.

Sek kosta gərd vojska matştçisnъ Odessa berdə. Francuzskəj matrosjas ətkazitçisnъ as klassa vokjassə lıjləməş. Odessa lois şəveteskəjən.

— Proklatəj bolsevikjas, — jortçənə generaljas. — Zavoditlam-zə nalış Şevastopolə myrddən. — Nađe veşkədisnъ tajə kar vylas asşypas ərudijəjassə.

No Andre Martılıd ez veşsərə uzav: francuzskəj matrosjas i tani ətkazitçisnъ bolsevikjasəs lıjləməş. Francuzskəj sudnojas vylən kypytişnъ gərd flagjas. Matrosjas şylişnъ „Internacional“. Nađe lezisnъ slupkajas da petisnъ beregə.

— Med olas revolucija! Med olasnъ bolsevikjas! — gorzisnъ francuzskəj matrosjas. Una inostrannej robočejjas rylisnъ Gərd armija radjasə da tıskashisnъ jeyzdjaslı rapan.

Francuzskəj praviteľstvo kovmis sročnəja lezni prikaz Odessaşan vər Francijəf flot bergədəm jılys.

Regyden i Anglijalı kovmis kornı assıbs vojskasə Arxangełskış.

Stav mir paştalaın roboçejjas suvtisnı kapitalistjasıbı ranańd, myjla nań pıyrıbsə şıjıep Səvetskəj Roşsija. Veli kotırtəma oveestvo: „Vestəj kinıtə Səvetskəj Roşsija berdiş!“

63 §. Kommunistjas da nalən vozdjasıbs—medvozıpnəş.

Kommunist partija veşkədlis Gərd armija tıskasəmən. Kommunistjas vek vəvlinı medvozıpnəş medşəkədinjasıbı i medşəkəd kadjasə. Kızı medşa soznaťenəj vojeçjas, kommunistjas kotırtisnı da nuədisnı vozə gərdarmejecjasəs.

Gərd armijaən veşkədlisnı Łeñin da sylən medbur içenikjasıbs—Stalın, Frunze, Vorosilov.

Grazdanskəj vojna dırji Łeñinlən uzalan kabınetəs vəlli medglavnəj vojennəj stabən. Łeñin jurnuədis respublikasə dorjış Səvetən. Sijə eəktəvlis, medbəm vbd partijnəj da səvetskəj organizacija medpervojja mestəs suvtədlis Gərd armija vəsna təzdəşəm.

Łeñinlən medbur otsaşıbs vəvli Stalin jort. Partıjalən Centralnəj Komitet indavlis Stalinəs əti vojennəj front vıvşan mədə, revolucijalı medəpasnəj mestajəsə.

I vıdlaın, kəni veşkədlis Stalin, vragjasəs vek vermavlısnı, pazədlısnı.

Stalin veşkədləm ılıp Caricın ılıp Gərd armija paşvartis Krasnov atamanlış bandajas.

„Əni moz-na pomqıta 1918 voşa avgust tələşlis zavoditçəmsə,—gizə Vorosilov.—Krasnovlən kazakjasış kotırtəm çəştjasıbs vəli nastupajtən Caricın vıle; nań zillisnı Volgaə səvətnı gərd vojskaəs. Donbassa roboçejjasış kotırtəm kommunistiçeskəj diviziya jurnuədmən gərd vojskasə una lun cəz pıkkısnı jon kazakjasış uşlaşəmsə. Tajə lunjasas munlis vıvtı çorbdı tıbs.

Tajə kadnas Stalin jortlı jona kovmis izavnp. Sijə, kyzı i vek, spokojnəj, məvpalış, zoń sutkijasən ez uzılv, çörtdə uzzə nuədlis armijasa stab da vojennəj pozicijajas kostıln. Front vılen deləbs loi zev lok. Vozvıv bura ləşədçəm Krasnovlən çəştjas zıbrisnı mijanlış matajtçəm vojskajas, kodjas lunış-lun jona çinisnı-uşisnı.

Protiqniklən front lunış-lun ətarə topalis. Mijanlış nekycə ez-nın poz vərbiqtçəsnı. No vəriştan tuijas jılsış ez-i

təzdişlə Stalin. Sələn vəli səmən əti kəsjəm, əti məvr—ver-tınp, kət kəzi, a paşvartınp vragəs. I Stalinlən tajə ızbd kəsjəməs eəe vuzis medmatıssa jortjasıslə, i, kət eşkə dəlaş vəli vəvti lok, nekod ez məvpav, tıj rövəda oz lo sedədəma“.

— Bolşevistskəj vozq!—tazi Stalin jılış şor-nitlisnə gərdarmejeçjas da rövəcəjjas.

Stalinlən nımsı mıjan vragjaslı vəli medpovzədantor. A gərdarmejeçjas tajə nımsə kaztəvlisnə jona radləmən da ızbd şələmən. Vorosilovəs armija ləddəvlis as batən.—Vorosilovkəd on vos,—taəəm vəli məvr stav bojeçjaslən.

Stalin da Vorosilov matrosjas pəvəsn.

Tajə stalköd mortbs as ızbd vəpjernas da şuşlunnas nuədlis asşbs bojeçjassə jəzədjaskəd tıss vıla i inajə sedə-disnə rövəda bərşa rövəda. Gərd armija vozq ış—Vorosilov jortlış—mi tədam una podvig. So, na rıekəş ətiəs tat-çə gizam.

Jəzədjəs vəli veşkəda vılanım sələn. Kəzi-i vek, Vorosilov ez pukav karınl. Vojnas prikazjas şetaləm vəgən, jugdan dor sijə munis front vıla, medəm prəveritnə şətəm

prikazjas oləmə pərtəmsə. Caricənşan kətənkə kilometra sajın, Voroponovo stancıjañ, lunsər gəgerən sijə vəli-nin pukalə stavnəj vagonıp rızan sajın, paşkədəm karta vozıp. Əsin sajın sulalisnə təvarnəj vagonjasa eselonjas. Najən vəlinə Don vlvşan rıjsjas da səmən-na voəm raqennəjjas. Vagon bokşaç neyən drug kylis pełorədan gorədəm.

— Kazakjas! —çilzəmən, lokgorsən kodkə gorzis. I seki ojzig-bərdigətər vagonjaslış çepəşisnə zəpnvəjə paşəm çələdjas, pıvvabajas, starikjas. Bintüjtəm ki-kokjasa raqennəjjas girilük çetçalısın vagonjaslış mu vylə, kirzig-ojzigətər najə tuplaşısın ləa vylən. Mukədəs, gırzzajasnas vintovkajassə topədəmən, zilişnə piṇpanıb voştıb zelbd zatvorjas.

Vorosilov i stavıb, kodjas vəlinə sə dorıp, uşkədçisnə petisnə vagonıb da pondisnə vizədnə sylaq-zə, kodarlan vizədisnə rıjsjas.

Vorosilov spokojnəja boštis pełpom vlvşəs karabinsə da jurnas gognitəmən jortjaslışlı indis lunvvlən; lunvvlədorşan na vylə veşkəda skaçitis protivniklən konnəj kolonna.

Stancıjañ ez vəv səmənda vylə, medəm suvtıb rəpəd voş protivniklə. Vit minut məşti koṇciça tan-nin los da stavə keralas.

— Vəlbd-əd tenad bur,—kodkə vərvəvşan melija suis Klement Jefremoviçlə,—ədjęzək pukşə, gaskə-i vevjalan-na rıjsjılıb.

Vorosilov qıvitəmən şusa vizədlis tazi səmət mortıb vylə. I burəe seki sijə adzis stancıja şen berdəş pułemet. Tıdalə, puktıvləmaş dorjışəm mögəş da seşşa rıjsiganıb-koleşəmaş.

Vorosilov terəvə uşkədçis sə dinə, boštis pułemetsə da petkədis voşsainə, kanavaə. Veşkədis dulonas protivniklən, zdükən şujis ləntə da metitisi,—seşşa kyzı-taj pondis strəçitnə! Stavən uşkədçisnə Vorosilovlə otsaşın. Gərdararmejeçjas kyxkə vajisnə nəsta məd pułemet.

No otsavınsə əlinəmlə-nin vəli. Paşkədçəmən loktəş vəla vragjasəs əekəstis pułemet bi. Protivnik razaləmən uşkədçis rıjsjılıb vərvəv, stepə.

64 §. Socialističeskaj strojka výbip.

Grazdanskaj vojna poməz kištis-pazədlis i sız-nin vərə koltçəm promyšlennoştəs da şiktsa ovməsəs. Əzəd stranaəs vəli puş-paş vəçəma. Fabrik-zavodjas sulalisnъ. Kreştana-lən mujasəs kollisnъ kəzəg. Kərttujjas vəlinъ vətə pazav-ləm, sogmətəm vagonjasa da parovozjasa kladbisee. Saxta-jas vəli vaən tərəmpə.

I setçə-zə stranaəs taşalis əzəd neurozaj. Eşgjalis Povolzjə. Una şurs muziçəjjas, pıvvabajas, çeladjas kulalisnъ eşgjaləməş. Bija vişəm da xołera eəe-zə nuişnъ una mort lov.

Pomeseikjasəs da kapitalistjasəs verməm vərgyp partija assəs stav výnsə veşkədis kişşəm ovməs zoñtaləm-leptəm výlə.

Kommunistjas tajə iz vylas bara-na medvozzza radınpəş. Partija bara kutic as bərşa nuədnъ roboçejjasəs, kreştanaəs da stav uzaľş jəzsə razruxakəd da eşglunkəd vermaşəm výlə.

Bara kutisnъ eynəsnə fabrikjas. Grıtmakvynъ pondisnъ zavodjas. Tərəva pondisnъ zoñtavnъ vaz masinajas, fabriç-nəj zdanqəjas da korpusjas. Vyl masinajas iz vylə pondisnъ suvtədavnъ. Lovzisnъ saxtajas da ruđnikjas. Loisnъ lomtasjas: pes, neft, izsom. Zoñtalisnъ vagonjas da parovozjas, kərttujjas da posjas. Uzavnъ pondis transport. Ədzis strana pəesa oləməş.

Vazən-nin mi zoñtalim-suvtədim promyšlennoştəs da şiktsa ovməsəs, kodjasəs vəli kiştəma imperiaлиştičeskəj da grazdanskəj vojnajasən.

Una vyl fabrik, zavodjas strəitaləma mijan stranaň. Gigant bərşa gigant vystənər pomtəm paşkəd Səvet stranaň. Nekor niəti kapitalističeskəj strana ez vədməvyl sız, kyzı vədmə Səvetjaslən strana.

Mijan şiktsa ovməsəd əni avu-nin seeəm, kucəmən sijə vəqli vojdər. Ətka posnı kreştana ovməsjas pıddı kotyrtəma 200 şurs kolxoz da 5 şurs sovxozi.

Roboçejjas da kreştanaən vyl ləşəd da bur oləm strəitəmən veşkədlə kommunist partija. Kommunist partijalıym—vojevəj stav, kodi indalə-ləşədə etuvja plan mijan strana pəesa stav uzaľş jəzlb.

Бъдлаып і вѣдрѣаѣ partiꙗ vek massajask d  tla n. Kommunistjas medbur udarnikjas, robocejjas s da stav uza s j z s socialisti cesk j ordj s m  kot rt sjas.

Partiꙗ trebujt , med v d kommunist t ska s n  s m n partij a n suvt d m ove j mog (cel) v sna, no med i voz n v li, med as b r s s nu dis stav uza s j z s.

Kue mk  lib  predprijat   n, u crezde n   n, kar n lib  shikty n uza s partij s a stav clenjas da kandidat s r y  p  partij n j ja ejka .

Zavodjas n, fabrikjas n, kolxozjas n da sovkhoxzjas n partijal n ja ejkajas kot rt n  (organizuj n ) robocejjas s, kolxo znikjas s, kre tana s da ve k dl n  taj  predprijat   s u en.

Mijan strana n munan stav strojkanas ve k dl  Stavsoju sa kommunisti cesk j partijal n (bolsevikjas n) Centraln j  Komit t, kod s b r j n  mijan partij s a Stavsoju sa sjezd v ly n.

VKP(b) CK-l n generaln j¹⁾ sekretar s —kommunisti cesk j partijal n da stavmu v sa proletariatl n voz d Stalin jort.

Jua sanjas.

1. M j v sna kapitalistjas da pomeseikjas panis n  grazdansk j vojna?
2. M j v sna roc pomeseikjas s da kapitalistjas s ots sis inostrann j burzuazija?
3. Kodk d jit d kut m n da kod ve k dl m u ln robocejjas petlis n  kontrrevolucionerjas s ran d?
4. Kue m vo d da t l s e v li lez ma dekret G rd armij s s kot rt m j ly s?
5. Kue m armij s 1918 vo d nastupajtl n  S vetsk j Rossija v le? A 1919 da 1920 vojas ?
6. K zi partiꙗ ve k dl  mijan strana n nu dan  z b  strojka n?

VIII. TOM J ZL N L ENINSK J K MMUNISTI CESK J SOJU Z.

65 §. K zi v li kot rt ma komsomol.

Kommunisti cesk j tom j zl n sojuz v li kot rt ma 1918- d vo s a okt abr t l s n, pervo ja s s sjezd v ly n. Sjezd  tk v j n pri-

1) Generaln j—glavn j, vozm st s s, ve k dl s .

mitis reseñə sə-jyılış, myj sojuz pondas uzaçın da tıskash-
nın kommuńist partija veşkədləm ulıp. Sojuzəs kutisnır sunır
„Kommuńiștičeskəj sojuz molodozi“-ən (KSM)¹).

Kor govoçejjaslən da kreşanalən vozd -Lenin jort cu-
kəstçis, myj socialističeskəj oteçestvo opaşnoştyıp, -sjezd et-
kuyjən suis mobižujtnır front vylə stav komsomol organiza-
cijalış kojməd jukənsə.

Sjezd pomaşigən vərjisiń delegaciya Lenin ordə mun-
niń. Sıb kolə vəli viştavın, myj çuzis zoła vok slavnəj bol-
sevistskəj kommuńiștičeskəj partijalən -komsomol.

Kor mi pýrim Illiç kabiñetə, -viştavlə delegaciya pəv-
stəş eti slen, -sijə suvtis mijanlıb ralıb, da vədənkəd mi-
caa kiaşis.

Mi padmylim-kod. Lenin açıs pondis juaşın mijanlış.
Mi viştalim sıb, myj sjezd vylən suisnır şetnır nazvaqne
mijan sojuzlə kommuńiștičeskəjən.

Nümjalig tırji Lenin indis:

— Deləbs avu ńitənp.

Sijə çəvtis şinjassə mijan delegaciya pəvtsa eti pıv vı-
la (pılys sətənp eti i vəli).

— A kımyon pıv tıjan sjezd vylən? — jualis Lenin.

— Kəkja pıys kımyon, —ez terpit da, voçakv termaşis
viştavın Bezymbenskəj. Stavən, eəe i Lenin, şələmşən şerəktim.

Şorni pomaşəm vərbyn Lenin suis, myj lubəj zdükən
pozə volınp sə ordə otsəgla.

Sessha Illiç pukhis aslas gizan pızan sajə da kıv-məd
gizis Sverdlov jortlı, koris, medəm sijə setis „myjvermana“
məterialnəj otsəg partija sredstvojasış. Leniniñ tajə gizəd-
torjıs mijan Centraln. j Komitetliş setis 10 şurs sajt.

Mi prəstitçim Illiçkəd kyrəd şələmən. Vbdən mi tədim,
myj komsomollən em bur drug da nadeznəj veşkədləş.

Tazi, so, Oktabr pervojja godovseina vozvylən Roşşijasa
tom jəzlən revolucionnəj dvizenqəəs kotyrtçis komsomol
znamja ulıp.

66 §. Myj Lenin viştavlis komsomol mogjas jyılış.

1920-əd volın, komsomol III-əd sjezd vylən, komso-
mol mogjas jyılış şornitisi Vladimir Illiç.

¹) Leninskəj komsomol kutis tazzə aşıyp 1924 voşaq, Lenin kuləm vərbyn.

Lenin suis, myj komsomołeçlən medvozza mog loəsyyən, medyım velədçəny, velədçəny i velədçəny.

Lenin viştavlis, myj partijaəs vezşən da vyl oveestvo strəitşən verman lony səmyn sek, kor te pondan una tədnı, jona velədçəny. Kolə təskaşny medbura velədçəm vəsna.

Medyım lony kommunistən, kolə kuzny ətlaauny nigaş velədəmsə rovoçəj klassən nuədan təskəd da izkəd.

„Tom jəz kommunistiçeskəj sojuzlə kolə lony udarnəj gruppən, kodi vyd iz vylən şetə otsəg, vədlən petkədə assıls zaçin,—viştavlis Lenin.

Vyd obseestvennəj iz vyl ən, vəşigtə medşa zoja iz vylən, as fabrikən, zavodən, sovxozy, kolxozyn komsomołe çjaslı kolə lony medvozyn, medyım zvylyş lony bur լե-niñecjasən.

Komsomołeçlə kolə vermaşny rovoçəj da kreştanalıç rəpəd munan stav vragjaskəd, kodjas torkalənət migan straپaпь teçn̄ь socialistiçeskəj oveestvo.

67 §. Grazdanskəj vojna vi ryekyn.

Pervojja sjezd vətən komsomollış stav vynsə vəli veshkədəma vədladorşan voş vragjasış Səvet stranaəs dorjəm vylə.

Kımynkə lunən loi pərtəma oləmə mobilizacija jılış suəm. Sojuz şetis front vylə 10 şurs komsomołeçəs. Unaen front vylas munisnı dobrovoloñnəja.

Ez vəvlyń seəm frontjas da armijajas, kəni medyım eşkə ez təskaşny, ez kuvnı, vragəs ez nəjtnı da vennə komsomołeçjas. Gərd armija radjasəd grazdanskəj vojna çəzən prəjdilisnı 75 şurs komsomołeç. Ne eea gerioçeskəj povedajas gizəma komsomol istorijaə.

Komsomol VIII-əd sjezd vylən vəli komsomołeç Xıznak, kodi novlədlis kuim Gərd znamja orden, kodjasəs zasluzitlis grazdanskəj vojna vylən. Myj vəsna-zə Xıznak jort kuim ordensə boştis?

Nemeçjas mırddisnı Ukrainaəs. Daskvajt arəsa Xıznak jort nemeçjaskəd təskaşəm vylə kotürtis povstançeskəj otred. Sijə ez zdrəgmun, kor tom organizator vylə ləgkutəməysla nemeçjas voisnı sə şiktə, rəğbəş baťs dorə, da sotisnı sylış kerkasə. Nəsta ziñzka sijə boştis çukərtnı tom jəzəs

otradjasə. 1918-əd voyn, kor matıştçisn̄ gərd vojska, Xıznak jort kitır tıpta vojeçjaskəd—əti povstançeskəj rotaən—mırddis Pavlograd kar da 500 nemeçəs obezoruzitis.

Voisn̄ gərdjas. Xıznak şetis gərdjaslı assəs povstançeskəj rotasə. Sijə ez-nin seşa kəsji jurnuədn̄ rotaən tajə lunşanıbs, kor sijə medvozzası adzis „Şmert libə povedə“ nimə bronxvikəs.

Xıznak munis bronxvik vylə. I Şineñikovo stancija ılıb, kən̄i gərdjas corıda tıskasın̄ petlurovskəj çastjaskəd, medyim pərjədln̄ nepriatələs, sijə leptis jəzbd flag. Kor-zə bronxvik matıştçis petluroveçjasən zajmitəm stancija berdə, Xıznak eəktis voştıb vi. 300 petlurovec uşin̄, mukədjasıbs pəsjisn̄. Stancijaəs loi boştəma.

No petlurovecjas doza torpida suvtisn̄ Fastovo rajon-ı. Kık vezon cəz kəssis çogbd tıb. Bbd lun petlurovskəj bronxvikjas matıştçvlisn̄ gərdjas dinə matə. Xıznak kəsjişis mırddıbın̄ petluroveçjaslıs bronxvik, kodi novlədlis as atamanıslıs „Şimon Petlura“ nim.

Nol povtəm şələma mort, Xıznak jurnuədəmən, boşalisn̄ bombajas da jugdandor enovtisn̄ assıpn̄s bronxviksə. A tıtnas nol jort bergədçisn̄ nepriatəlskəj bronxvik vylən, „Şimon Petlura“ vylən.

Kyzı-zə najə mırddisn̄ sijsə?

„Şimon Petlura“ voştis bi mijan kavalerijskəj razvedka kuşta, kodi vəli zevşəma kərttuj dorıb vər kust ryeckb. Mijan jortjasıbd uşkədçisn̄ seşan, matıştçisn̄ nepriatəlskəj bronxvik berdə da voşsainas səvvətisn̄ kətənkə bomba. Komandaşs upzıb jəzsə najə vijalısın̄ da bronxviksə mırddisn̄.

Komsomoleçjas ez səməp gerojskəja tıskasın̄, no i gerojskəja kulisin̄. Torja tədçana geroizm petkədlisn̄ deñikinskəj podpol'ceyn izalıb komsomoleçjas.

1920-əd voyn, janvar 6-əd lunə, Odessa katyn dəñikinskəj oxranka zver şamən kaznitis 9 komsomoleçəs, podpol'nəj uz nuədəməş. Tajətor adzıbşjas so kyzı viştalən̄ junəj kommunarjas kuləm jılys.

Stav izdevaatelstvojasıbs i rytkajasıbs zverməm belogvar-dejçsələn qinəmə ez vajədn̄. Komsomoleçjas morəs ryeckas zeviśn̄ ojzəmə i stav jualəm vlas çəvolisn̄, qinəm ez viştavın̄. Stavıbsla naib vəli urçitəma şmertnəj prigovor.

Janvar 5-əd lundə, rütnas, najəs kəsjənə vəli İyjənə. Nokatəruljas—i pervojas i mədəs—əlkazitçisni najəs İyjənə nüədəməş. Janvar 6-əd lundə, vəllundə, na dorə lokanın kətənkə jəzəd oficer. Najə vəd nog izdevajtçisni tom jortjas vəlyən, nəjtisni najəs vezər vositəzənə. Seşşa kəskisni kəvrəgə, kəni i pondisni loknogən vijavnə. Unaen ez-na srazu kuvnə. Najəs prikladjasən estədalisni (dobivali).

Tajə əkmtəs jortəs kolisni so kueəm zapiska, kodəs vəli jəzədəma askija lunnas-zə „Odesskəj kommunist“ nişə podpolnəj gazetən.

„Əkmtəs kommunist, kodjasəs janvar 4-əd lundən, 1920-ədə voz, suəmə İyjənə, jortjaslı əstənə medvərja çoləm.

Sijam tıjanlı roməs bura nuədnə mijanlış ətuvja iz-pıtməs. Kuligən mi radlam da çoləmalam Gərd armijalış gərüş venəmjasən vozə tıvəməsə. Nadejtçam daj eskam kommunizm oləmə. Med olas Gərd armija! Med olas Kommunistiçeskəj internacional!

Osuzdornəjjəs: Dora Lubarskaja, Ida Krasnoseekina, Jasa Rojxman, Lev Špivak, Boris Duninovskij, Vaşilij Petrenko, Misa Pilman i Poła Vark“.

Taz tıskaslısnı komsomoleçjas—roboçej klass vəsna şələməş tıskaslışjas.

Grazdanskəj vojna vəlyən vojevəj zaslugajas vəsna kom-somoləs nagraditisi Gərd znamja orđenən.

68 §. Komsomol—strojka vəlyən.

Vojennəj front pomaşis—zavoditçis trudovəj front. Vintovkaəs komsomol vezis stanok vylə, plug vylə, kniga vylə.

Zavoditçisni strəitçən vyl fabrik-zavodjas. Vyl nog partiya pondis ləşədnə muvis ovməsəs. Udarnəj brigadajası, udarnəj cəxjası tıskasə komsomol.

Ez eea vəvlyən komsomoleçjas-gerojjas grazdanskəj vojna vəlyən, avı eea seçəm gerojys 1 ızəd strəitçəmən. Se na ręekəş ətkütyenjas.

Nizegerodskəj avtozavod vəlyən tələşəs-tələşə vəli protiv. Seki komsomoleç Viktor Sorokin askod-zə jortjasış kotyrtis udarnəj brigada. Brigada pondis suşən „Avtostroj-lən proizvodstvennəj kommunə“. Kommunarjas petkədlisni uzaləmas zvylylə bura uzaləm. Viktor Sorokin, ion komsomoleç, şammis torpda kotyrtın jortjassə. Strəitçan iz vəlyən kommunə lois vozəntipşən. Na vərsa pondisni kəssənə i

mukəd roboçejjas. Prötvsə lois vərədəma. Sorokin komso-moleçəs nagraditəma Trudovəj znamja ordenən.

Strəitcə vəli Stalingradskəj traktornəj zavod. 15 metra sudta vələnañ kolə vəli ştekləavnъ korpusjas. Sulalisnъ kə-zəd lunjas. Vevdoras, posjas vylas, lun i voj lomtışisnъ kərt paçjas. No kəzəd təv svuçkis tukavtəm kərt ramajas kostəd. Uzaçnъ vəli jona şəkəd. Ştekoçikjas uzaçnъ ətkazitçisnъ.

Seki uz berdə boştisnъ 200 komsomoleç. Əti rətəş ştekoçik kəsjəsis naən veşkədlənə. Stavən najə kajisnъ pos-jas vylə. Kükşo mort pycən vəlinə 25 komsomolka.

Bojevəja boştisnъ uz berdə. Səmən kadış-kadə kom-somoleçjas matıştçvlisnъ paç berdə, sondədisnъ kiňsə da-bara uz berdə boştçvlisnъ.

Tom roboçejjas kiňsə ranitavlisnъ, no uzyş ez enovt-çəvnə—vek vozə i vozə puktalism şteklə plastas kəzəd kərt rama kostjasə. 28 şurs kvadratnəj metra paşa plosead ştekləalisnъ komsmoleçjas muə letçəvtəg.

Socializm strəitəmən komsmoleçjasən petkədləm təcəm geroiçeskəj primerjastə pozə vajədnə una şursəs.

Gıryş verməmjasən komsmoleçjas təskaşən şiktjasən kolxozjas da sovkhozjas strəitəm vəsna.

Socializm strəitəmən geroiçeskəj uz vəsna komsmoləs nagraditəma Trudəvəj znamja ordenən.

Komsomol—morskəj da vozduşnəj flot vylən sef. Sijə jommədə stav stranajassa kapitalistjas uskədçəmən SSSR-ləş dorjışan vynsə. Sijə nuədə ızbd uz Gərd armijañ i flotn. Stav komsmoleçjas velədçənə stəça lıjsyń, protivogazən vəditçənə. Lotçikjas skolaə tıunən medbur komsmoleçjas. Najə velədçənə vinə vragjasəs samołotjasən. Minonoşecjas vylən, krejserjas vylən i bədlañn pozə adzınə komsmoleçjasəs. Narkomvojenmor Vorosilov jort komsomol sjezd vylən ezd ves vişavlı:

— Me çorxda eska, myj tijan pycəkəs vbd mort qekü-eəma satlaştəg kəsjəsas daj loə daşən boştı vintovka lıvə tınnı puska dinə da samootverzennəja pondıń dorjıń assəs socialistiçeskəj oteçestvosə, sə vylə-kə vragjas us-kədçəsnə.

Komsomol nuədə ızbd uz tom jəzəs da assəs şmena-pionerjasəs—vospitajtəm kuza. Komsomol boştis sefstvo

všeobuc výběn da nádě týs skolajasyň velédceměs bura puktém-náděm věsna.

Komsomol—partijalén medbur otsašs. Partijakadě etlaňn da sý veškədlém ulýn komsomol geroičeskýa týskaší grazdanský vojna výběn. Partijakadě etlaňn da sý veškədlém ulýn komsomol sulala socializm straítéměn medvozsa udarňikjas radyn.

69 §. Tom jězlén Kommuništíčeský Internacional (KIM).

Mušar paštaňn stav stranajásas dělalé komsomollén znamja. Stav stranajásyň výdměny komsomol organizacijas lásn radjas.

Kommuništíčeský partijajas veškədlém ulýn graničasajsa komsomołecjas Lenín velédem šerti týskašený as vrágjaslyskad—kapitalistjaskad.

Tom jězlén Kommuništíčeský Internacional kotýrté kommuňistíčeský tom jězás, kodjás týskašený stavmu výlas kommuňizm lěšadém věsna.

Revolucionný tom jězás burzuazija sýblalé turmajasa, výjalé, ьstalé katargae. No kět myj-a, komsomołecjas oz ličedny týs náděmsa. KIM lěšadě vek výlýš-výl tom robočejjasas da tom kreştanaas kapitalkad týskašem výlě.

KIM i sýlén stav organizacijajas tězděšený zoła vokjasys—pionerjas da oktoberata věsna. Sý veškədlém ulýn výdmě-paškalé čeladlén, pionerjaslén i oktoberatalén stav mu výlén kommuňistíčeský dvizeňně.

Juašanjas:

1. Kueam výn kotýrtcis tom jězlén Kommuništíčeský sojuz?
2. Kueam medgýrš objazannoštjas komsomołecjaslén?
3. Kýzi komsomol týskaší sávet vlast věsna?
4. Kýzi komsomołecjas týskašený sávet stranayn socializm straítém věsna da SSSR-lyš dorjysan výn jomnédém věsna?
5. Myj sýje KIM?

IX. PIONERJAS.

70 §. Pionerjas.

Medvozsa pioner otradjas čuziný Sávet stranayn 1922-éd výe. Sýje kadšan pioner organizacija výdmě výlýš-výe. Das

vo tъrig kezlə (1932-əd voşa mayn) sijə beldmis 6 million mortaz.

Tom pionerjaslən detskəj kommunişticeskəj organizacijas proletarskəj çeladəs vospitvajtən kommuńistjasən. Pionerorganizacija vospitajtis una million çeladəs da assəs una şurs pionerəs vuzədis komsomolə.

Pionerorganizacija nuədə ızbd iz grańicasajsa jortjaslı—kapital uznikjaslı—otsəg şetəm kuzta. Sijə otsalə kapitalişticeskəj stranajassa detskəj kommunişticeskəj gruppajaslı tъskasň roboçej da kreştana vragjaskəd.

Pionerjas şetən otsəg as zoła jortjaslı—oktabratalı.

Tom pionerjaslən zakonjaslıs viştalənə.

Pioner oz kez roboçej klass ələbəs da İlliç zavetjaslıs.

Pioner—medbur drug i jort roboçej da kreştana çeladlıs, stavmuvusa uzaľş çelaqlıs.

Pioner ziļə tədəmlun sedədnə daj jortjaslı velədçənə otsalə.

Pioner—kommuńistlən i komsomoleclən zoła vok i ot-saslıs kommunizm vəsna tъskasəmən.

71 §. Pionerjas novlədənən Leninliş nim.

1924-əd voşa maj tələşə Moskvaın Krasnəj plosead vəlyən vəli pionerjaslən parad. Çelad şetisnə torzestvennəj obeseanqə.

Parad da torzestvennəj obeseanqəsə primitisnə pravitelstvo əlenjas, mijan partijalən Centralnəj Komitet da Moskva-sa da mukəd karjassa una şurs uzaľş jəz.

Vəvlətəm şerpas vəvli seki Moskvaın. 3irdalan jugəd sondi ulı Krasnəj plosead vəli ləstaşə una şurs gərd gal-stukən, una gərd znamjaən. Jurgisnə varavan 8yjas.

So, orkestr vorsis „Internacional“.

Lenin mavzolej tribuna vylə petis komsomol CK-lən sekretar da suis:

— Jortjas, tom pionerjas! Tom jəz kommuńisticeskəj sojuz CK qimşan javita, myj talunja lunşan junəj pionerjas boşənən vyl nim, najə suşənən Vladimir İlliç Lenin nima detskəj kommunişticeskəj gruppajasən.

Nol çasın lunşətənən tribuna vylə petis rərəş bolsevik Feliks Kon.

— Том жортас! Менъм, эти медрәрьс жортль, еәктәма прimitиң тијанлың торзественнәј овесеаңнә. Лоәj дашәш!

— Рыг дашәш! — jurәvtis Krasnәj plosead паста.

Жезъд, зор jurşijasa Feлиks Kon һәddә торзественнәј овесеаңнә. Шурс pionerjas сь вәрса повторажтәнь вәд къв торжән.

No vot suәma-ңин loi medbәrja къвjas. Feлиks Kon bara-na ҹukәstçә plosead паста паškәdçәm, gәrd galstukjasa çelad more dinә.

— Junәj pionerjas, помнитәj тајә ызд lunsә — 1924-әд voşa maj 23-әд lunsә, i sijә kәsjeшәмәsә, kodәs ti setid, olәmә pәртнү vek loәj дашәш!

— Рыг дашәш! —bara къвшис Krasnәj plosead пастань.

72 §. Выәзък коммунизмлың znamja!

Komsomoлecjas daшtәпь ашпъсә сь вълә, medbым ionъ partijsa bur ҹlenjasәn. Komsomol — partijalәn шmena. A pionerjas — komsomollәn шmena. Med ionъ soznatelnәjjasәn, stojkәjjasәn, шүшjasәn, pionerjasль jona kolә изавпь as въланьс.

Stav komsomoлecjas da pionerjas vozә partijsa suvtәdә mog — velәdçىпь, velәdçىпь i velәdçىпь. Ыәe i skoлальш partijsa trebujtә, medbым sijә çelaqlы cetis unzъk tәdәmlun. Komsomoлecjassan da pionerjassan-zә partijsa trebujtә, medbым najә ҹоръда boшtisipь sedәdnь тајә znaqнәjjassә (tәdәmlun), medbым najә i ашпъs velәdçisipь i jortjasль otsalisipь velәdçىпь.

Pionerjasль kolә ionъ skolaыn medbur velәdçىsjasәn. Naшъ kolә bura puktyпь skolaыn velәdçan uzzә, uчаствујтпь skolasa stav oveestvennәj organizacijajasыn, вәд изытмунпь medvozыпь i as вәрса nuәdnь mukәd çeladjasәs.

Stavsojuzsa I-ja pionerskәj şlot вълып vaz bolsevik Kaganoviç jort viшtalis pionerjasль:

— Ti novlәdlad gәrd galstukjas. Pomnитәj, myj gәrd galstukъd sijә abu paradnәj forma. Gәrd galstukъd, kodи taj tijan morәsъп әsalә, kraşitçәma una со i шurs borecjas virәn. Una шurs тьскашьssjasәs әslisipь da һәjlisipь pomeseikjas da kapitalistjas. Una шurs тьскашьssjasәs siшmisipь tarmajasъп. I ког nuiisipь revolucionerjasәs gez jylә zaqәdnь, naшъ sualisipь: „So tijanly golianъd galstukъs“.

No mi putkyltim uvtirtışjastə. No jurnyse puktəm tıs-kaşşjas rıddi vıdmışın i vıdmən una mil'on mijan çelad, kommunizm vəsna tıskaşşjas. Əzəd şələmən da çəstən novlədləj tajə gərd galstukjassə. Topda kianbd kutəj kommunizmliş gərd znamjasə.

Tıjan gərd galstukbd kuim peleşnas petkədlə kuim pokolenqələş jitçəmsə. Me tıjanəs çoləmala medəvəd pokolenqə nimşan, kommunarjassan, bolsevistskəj partija nimşan.

En vunədəj, tıjan gərd galstuknbd—kuim pokolenqə kost jitəd petkədləşs—eəktə tıjanəs, tom pionerjasəs, tıs-kaşp əzəd iz vəsna, mijan əzəd proletarskəj kommunisti-çeskəj partija iz vəsna.

Tıjan rıekəş vəd mortlb kolə juavpə assəbs: daş-ə me munpə da rıktəpə aćımtəs proletariatən nuədan tıs vəsna, kommunizm vəsna?

En vunədəj, myj mijan vragjasəd əruzjənəsə ez-na puk-tıpə. Kulakjas mijan strana rıekən, kapitalistjas granica sajın jona ləgalənət mijan vylə da nuədənə mijanlb ranađ tıs. Kapitalistjas lıvəj zdukən daşəş mijan vylə uşkədçəpə.

Jortjas, junəj pionerjas! Səvetskəj socialistiçeskəj res-publikajasəs dorjyplə loej daşəş!

Loej daşəş rıktəpə assənbd stav vyn mijan stranañ vyl oləm strəitəmlı!

Kommunizm vəsna tısse loej daşəş!

Stav uvtırtəm-narlıtəm jəzəs mezdəm vəsna tısse loej daşəş!

Juaşəmjas:

1. Kor cızis pioner organizacijə Səvet Sojuzyń?
2. Kodi vəşkədlə pionerjasən?
3. Kueəm voşaç pionerjas pondışnə suşypə junəj təqinəc-jasən?
4. Myj radi tıskaşpə çuksalə Kaganoviç jort?

X. SOCIALIZM VƏSNA TıS—STAVMUUVSA UZALŞJASLƏN MOG.

73 §. Karl Marks da Fridrix Engels.

Medvozzə mortjas, kodjas velədlisnə, kəzə izalşjaslı kolə mezdəşnə eksploatatorjas narlıtəm ulış da strəitnə socialistiçeskəj oveestvo, vəlinə Karl Marks da Fridrix Engels.

Аşşınpə stav oləmsə Marks da Engels puktylisnə ro-boçej klass vəsna. Tomşan-na Marks pondis korşnə voçakъv jualəmjəs vüle:

Мы в этом году геодезическая съемка проводится в сельской местности?

Мыj vəsna fabrik-zavodjas nevzəd kapitalist cukər kïp, a una million roboçejjas kïp nînem avı, i uzaləp na jə as kəzainjas-kapitalistjas vylə da oləp əsgjaləmən, gəla?

I Marks aslas drugbiskəd da otsasbəskəd—Engelskəd—zavoditə nuədnə dugdəvtəm təs roboçəjjəs dələ vəsna.

Marks velədlis, məj stav roboçəjjas jorta-jortəslə vokjas: roçjas-i, jevrejjas-i, negrjas-i, japoñecjas-i, kitajecjas-i, nemecjas-i, francuzjas-i, stavъs, kodjas uzałəpъ, kodjas myrşəpъ. A stav roboçəjjaslən, stav uzałəşjaslən vrugjas—kaptalistjas, pomeseikjas, kulakjas i mukəd pələs ekspləata-torjas.

Marks velədlis, түj stav fabrikjas i zavodjas, bankjas i kərttujjas, stav түss kolə lopъ na kиn, kodjas изаlənъ.

Marks velədlis, məj proletariat vermas sedədnə verməm səmən kapitalistjaslış vlaşt putkylətmən, əruzjəa kiən as kiə vlaşt mırddəmən.

Marks velədlis, məj roboçəjjaslı kolə kotağıtnı assınpıx partıja, kodı medbm eşkə vəşkədlis vlaşt vəsna təskaşəmən socialisticeskəj obseestvo straitəmən.

Киңем-нә сеңем обсестров? Қызі pondasны оның жөзекі тақе мөгсә тоас олама пәртәма?

Socializm dərji öz lənb uvtırtışjas da uvtırtəmjas, öz lo əti mortlən məd mortəs eksplətişirujtəm.

Таје обсестволен stav овтесъs pondas туннь этунъja plan шертъ. Узальшъs pondasny изаунъ as vylanъs, obseestvo vylъ, a ne parazitjas vylъ, kъzi sij  v vli kapitalizm d rji. Уз oz lo търдена изен.

Masina da nauka jəzľş uəsə pondasň vekətarə kok-nammədň da vəçnə intəresnəjən.

Vosə torja jəzjas kost torjaləmbs. Ovnəs da kultura bokşan vərə koləm jəzjas ədję vətədasnu vozəptiməsjasəs.

Marks da Engels nuədlisn̄ revołucionn̄ej iz vozıltı-nış roboçejjas pərvstı. Najə kotyrtalısın̄ revołucionn̄ej kru-zokjas, vezərtədlisn̄ roboçejjaslaş asşıpn̄s velədəmsə.

1847-əd voyn Marks da Engels kotyrtisn̄ medvozza revołucionn̄ej partija—„Kommunistjaslaş sojuz“. Najə gizis-n̄ jona tədçana „Kommuñişticeskəj maqifest“, kəni indisn̄ proletariatlə mogjassə da təskaşan tujjassə.

1864-əd voyn Marks kotyrtis „Roboçejjaslaş mezdunarođn̄ej tovariseestvo“, lıvə 1-jja Internacional da lois seni jurnuədəsən, vozdən.

Stav stranas burzuazija preşledujtis Marksəs. Una pəv aslas şemjanas sijəs vətəvlisn̄ məd stranajasa. No ni vət-ħıläməs, ni eçgjaläməs, ni gəllunıbs ez çeg, ez norəd ıvəd vozdəs. Burzuazijalə grəznəj vragən suvtis Marks. Burzuazija polis Marks stattjaslaş da şornijaslaş, kəni sijə çuksalis proletariatəs kapitalistjaskəd dugdəvtəg da organizovannəja tıls nuədəm vıle.

Revołucionn̄ej tıls nuədəm vıle Marks da Engels puk-tisn̄ asşıpn̄s stav oləmsə.

74 §. Marksılon—Engelsılon—Leninlən—Stalinlən uzyas venas stav mir paştalaşın.

Vladimir İlliç Lenin nuədis vozə Marksılaş-Engelsılaş ve-lədəmsə. Olig çəzbs Lenin təskaşis vragjaskəd, kodjas kəs-jılısn̄ ziign̄ Marksılaş—Engelsılaş velədəmsə, kəsjişn̄ vəc-pı şijəs burzuazijalə lok vajtəmən.

Lenin kotyrtis bolsevikjaslaş kommuñişticeskəj partija, kodi 1917 voşa oktober tələşınlı Rossijasa roboçej klassəs vajə-dis kapitalistiçeskəj stroj vılyılın venəmə. Roboçej klass gəl kreştanakəd jitçəmən putkəltis kapitalistjaslaş vlaşt da ləşə-dis assıbs roboçej vlaşt—səvet vlaşt.

Una tor vəcisi Lenin səvet vlaştəs jonmədəm vıle. Una tor vəcisi sijə roboçejjas da kreştana kost torpəd jitəd vəcəm mogıys.

Kommunist partija veşkədləm ulıbn, Lenin jurnuədəmən, mıjan stranasa roboçejjas da kreştana zavoditisi strəitnə vılı socialistiçeskəj obseestvo.

Lenin kotyrtis Kommuñişticeskəj Internacional, kod znamja ulıbn kotyrtcisn̄ uzałış jəzlən revołucionn̄ej vınjas stav mu vılys.

Illiç kuli, no sylüş izzəti nüədə vozə Leqinlən medbur uşenikəş da otsaşşəs—Staļin jort. Staļin vozə nüədis Marks-İş—Engels-İş—Leqinləş velədəmsə. Sə veşkədləm ılıp mijan kommunişticeskəj partija zvyıvılyın pərtə SSSR-ıp Marks-İş—Leqinləş velədəmsə. Siyə nüədə mijan stranaş roboçejjasəs da ızalış kreştanaəs socializm vəsna ätzəd təs vylə i perjə verməm bərşa verməm. SSSP-sa ızalış jəz ätzəd verməmjəsən oləmə pərtisnə pervoja pjatilətkə.

Mijan verməmjəs stavmuvıvsə ızalış jəzli petkədlənə, kəzi kolə tıskashpə stav vragjaskəd — kapitalistjaskəd. Socializm strəitəmən mijan verməmjəs zvyımədən Marks—Engels—Lenin—Staļin velədəmləş veşkədlunsə.

Kommunist partija znamjajas gəgər stav stranajasınp çukərtçənə vyləş-vyl ızalış massajas. Stav mu vylən kommunist partijajas daştənə roboçejjasəs as kiə vlaşt boştnı.

Staļin jort em vozə Kommunişticeskəj Internacionalınp, kodi kotırtə da veşkədlə stavmuvıvsə kommunist partijajas təs nüədəmən.

Matıştçə kad, kor stav stranajasınp ızalış jəz putkyləşnə burzuazijalış vlaşt da perjasnə aslınpəs mezdlun.

Marks-lən—Engels-lən—Leqinlən—Staļinlən izzə venas stav mir paştalayınp.

Juaşəmjəs:

1. Mıjə velədlisnə Marks da Engels?
2. Kodi vozə nüədis Marks-İş—Engels-İş velədəmsə?
3. Kodi vozə nüədə Marks-İş—Engels-İş—Leqinləş velədəmsə?

IZDATELSTVOŞAN.

Овөөстөвөдөнө куза лезан үсевңикбз тоё единөй курсен, коди охватынажа нацаңнөй да сэр сколаса 3 д, 4-д, 5-д да 6-д војас.

Үсевңикбз төсөш нөл қаштас, коджасәс ләшәдәма да јукләма во Ьыд шерти. Үсевңиклән содерзаннәбз стаç ләшалә программажаслы, коджасәс RSFSR-са Наркомпрос лезис 1933-34 војас кезе.

Возза қаштас үсевңиклән (3-д во веләдчөсјаслы) петкәдлә Roşsijasa revolucionнәй dvizeннәльш osnovnәй periodjas, говоçәj klassibz Oktabrьn vermәмсә, grazdanskәj vojnaes, as vozdjasnas jurnuәdan bolshevistskәj partijalbз rolsә, коди дастис-ләшәdis Oktabrьskәj revolucijalbз победа да котыртis sijес dorjем (zaseita).

Мәдәд қаштас үсевңиклән (4-д во веләдчөсјаслы) петкәдлә proletariat diktaturalbз susenoшtsa, тәdmәdә səvetskәj stroiteлstvo osnovajaskәd, петкәдлә socialisticeskәj obseestvo straitem kuza us-pexjas, коджасәс sedәdisnъ mijan stranasa говоçәjjas да kreştanә leninskәj kommunističeskәj partija да sijә vozd Staļin jort veşkәd-lәm ulып.

Кojmәd қаштас үсевңиклән (5-д во веләдчөсјаслы) тәdmәdә velәdchөsјasәs velikoj uçiteljas da говоçәj klassa vozdjas olәmkәd да najә uskәd-Markskәd, Engelskәd, Leninkәd, Staļinkәd — i elementarnәja gəgərvoәdә najә velәdәm osnovajas jylyş.

Ноlәd қаштас үсевңиклән (6-д во веләдчөсјаслы) возза војасы шерти pьdьshaңzыk vidlalә-petkәdлә markşizm-leninizm osnovajas.

II, III да IV ҚАШTJASLӘN JURINDALBЗ (GLAVAJAS SHERTI).

II қаст.

- I. Səvetjas.
- II. SSSR—stav nacionaлnostazalbз jezlәn bratskәj sojuz.
- III. Mi straitam socialistizm.
- IV. Muviž oymәsәs socialisticeskәj tuj vylә petkәdәm.
- V. Kulturnәj front vylыn mijan vermәmjas.
- VI. Mәd pjatilëtikalәn osnovnәj mogjas.
- VII. Kыk mir.

III қаст.

- I. Karl Marks da Fridrix Engels.
- II. Vladimir Ilich Lejin.
- III. Ioşif Vissarionoviç Staļin.

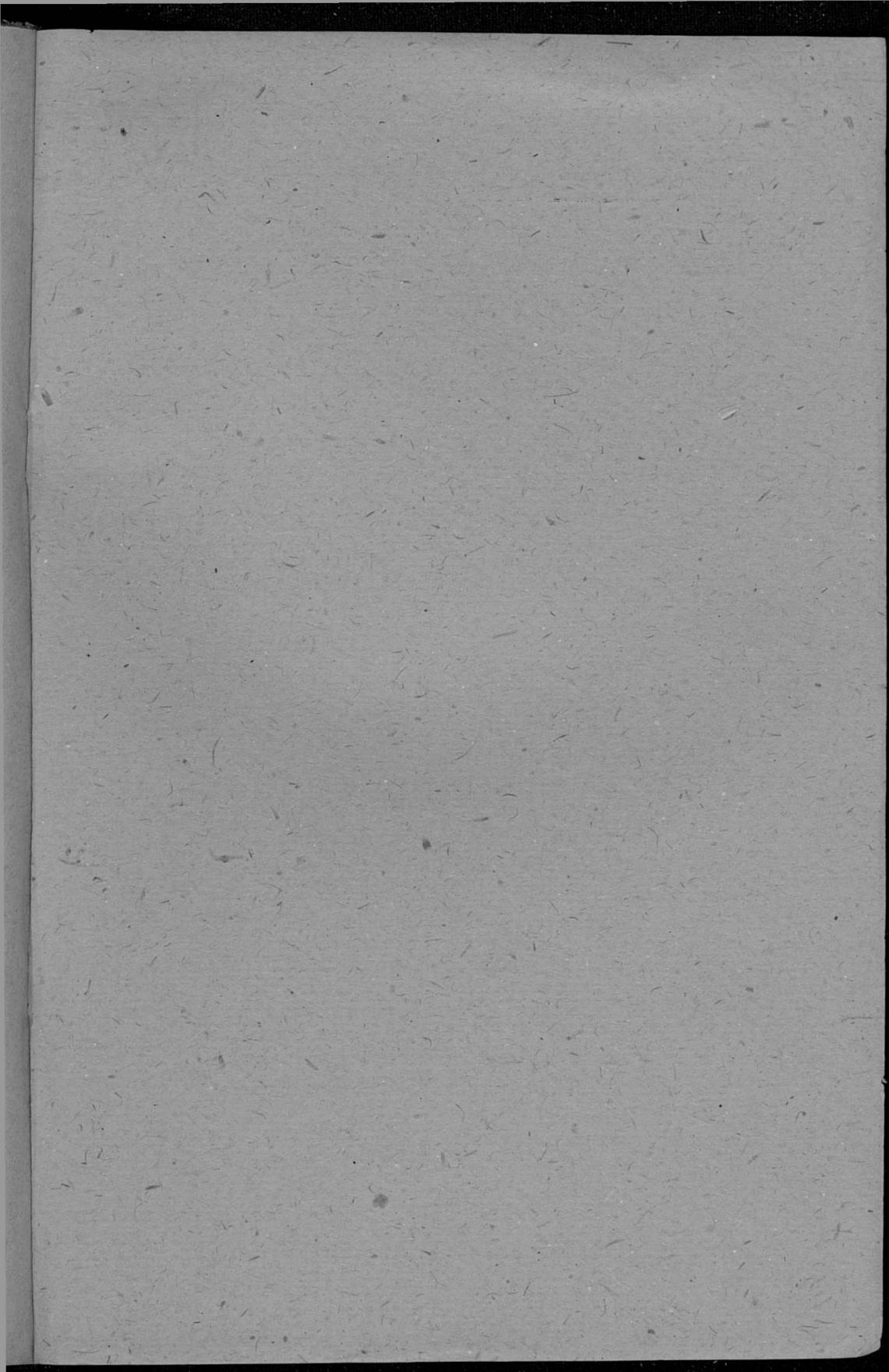
IV čašt.

- I. Kapitalističeskaj mir.
- II. Imperializm—kapitalizmlən medbərja eufəd.
- III. Kapitalističeskaj şistemalən oveçj križis da ənija ekonomiçeskaj križis.
- IV. Sociałističeskaj uza mir.
- V. Mi da naјə.
- VI. Myj seeəm kommunizm.
- VII. Myj seeəm socialism.
- VIII. Klassjastəm socialističeskaj obseestvo vəsna təs.
- IX. Gosudarstvo jılış Marksən—Engelsən—Leninlən—Stalinlən velədəm.
- X. Burzuaznəj gosudarstvo.
- XI. Proletarskaj gosudarstvo.
- XII. Proletariat diktaturalən vəssəj principəs—kutnə proletariat da kreştana kost jitəd.
- XIII. Səvetjas—proletarskaj gosudarstvo formajas.
- XIV. Proletariat diktatura stranalən nacionałnəj politička.
- XV. Məd pjañetkaə proletariat diktaturalən mog.
- XVI. Partiya jılış Marksən—Engelsən—Leninlən—Stalinlən velədəm.
- XVII. Kək front vələ təs nuədəm.
- XVIII. Kommunističeskaj Internasional.

JURINDALBŞ.

Listbok

Mýjlakolə tədnpə mýjanlış vaz oləm	4
I. Krepostnəj prava dýjı uzałş jəzlən oləm	5
II. Kreştanalən pomeseikjaslı rəpəda təs	13
III. Krepostnəj prava vərədəm	21
IV. Roboçejjaslən da kreştanalən 1905 voəz vermaşəm	28
V. 1905 voşa revolucija	47
VI. Oktabrskaj revolucija	64
VII. Kommunist partiya səvet vlaşt vəsna təskəşəmən	85
VIII. Tom jəzlən Leninskəj kommunističeskəj sojuz	98
IX. Pionerjas	104
X. Sociałizm vəsna təs—stavmuvvsa uzałşjaslən mog	107

Коми-З

3-1980

34219

N27

Donъs 1 s. 30 ur
Pereplot 30 ur

67/3-24